

LADISLAV RADIMSKÝ

*Ruť a líc
našeho
národního
programu
v atomovém
věku*

ŘÍM 1959

Copyright 1959 by Ladislav Radimský, New York.

SVÉ ŽENĚ

Nad prapor červený výš prapor věčna vlaje.
Nad skutečností zmar sen promítnutý v hloub.
Přítomnost železná, budoucnost duchová je,
čistotě živlu věř, věř sněhu, v nějž si stoup,
věř hvězdám nad sebou, věř hvězdě v nitru svém.
Já nejen obět jsem. Já také člověk jsem ...

Josef Hora

První část

ZPOVĚĎ DÍTĚTE SVÉHO NÁRODA

ZPYTOVÁNÍ SVĚDOMÍ

Slepá láska mizerná je páska.
*Neruda, citovaný Masarykem
v předmluvě k Naší nynější krizi*

Náš smutný stav v přítomnosti volá po formulování nového programu národního probuzení. Nejde tentokrát o probuzení jazykové, nýbrž jde nejprve a především o probuzení, ba lépe řečeno vzkříšení mravní, z něhož teprve později může vzejít vzkříšení kulturní, sociální a politické. Zapomněli jsme totiž, v theorii i v praxi, na duši národa a při strojení různých hospodářských a sociálních plánů nevzpomněli jsme si na pětiletku mravní. Ostatně nejen náš smutný stav, i nová doba kolem nás hlasitě volá po programu novém: strůjci našich dosavadních programů národních nežili ve věku atomovém. Dnes v druhé polovině dvacátého století nejde o nic menšího než nejdříve o přežití a pak o slávu národa malého, postaveného na místo zvláště nebezpečné, a to za okolností mnohem obtížnějších než ve věkách minulých. Jde o osud našeho národa pod politickou hrozbou vodíkových pum a raket, ve věku úžasné hospodářské koncentrace velikých politických celků, v sociálním vršení mas, libujících si v zapomenutí na zkušenosti minulosti, a ve světě postrádajícím základních filosofických jistot.

Žádoucí nový program národního probuzení nesmíme stavět na oblaka snů a zbožných nebo nezbožných přání. *Náš nový program musí být realistický.* Musí vycházet

nejen z ducha věřícího ve veliké poslání národa, nýbrž musí být také plodem ducha kritického. Před jeho narýsováním musíme poznat sebe samy, což znamená především poznat své chyby. Své hříchy. Jen na rubu takového sebepoznání můžeme v důvěře přistoupit k formulování líce našeho programu národního. První část práce jistě není příjemná ani veselá. Můžeme ji nazvat socialistickou sebekritikou podle komunistického názvosloví, nebo podle Freuda psychoanalytickým zkoumáním národních komplexů a zábran, můžeme ji nazvat zpovědí svých hříchů nebo konečně prostě kritickou studií národních chyb a poklesků. Jedno však je jisté: *nový národní program není možno narýsovat bez předchozího zpytování svědomí, bez účinné lítosti a bez pevné vůle k nápravě.*

Vypracování programu, o kterém mluvíme, není dnes již úkolem jen nějakých velikánů našich dějin, nýbrž je úkolem každého Čecha i Slováka, jemuž dobro národa leží na srdci. Je tedy úkolem i toho nejméně způsobilého, tedy i úkolem mým. Mým úkolem, i kdybych nevynikal na žádném úseku národní práce, i kdybych nebyl nic jiného než řadovým vojákem. Dnes je totiž situace tak zlá, že i řadový voják má povinnost mluvit — když generálové mlčí. Nebudu útočit na žádné osoby, ba nebudu žádné vůbec jmenovat v souvislosti s vypočítávanými chybami. Pozná-li však někdo sám sebe, nemohu za to.

Chci hned na počátku vyhlásit některé zásady, jimiž se budu řídit při zpytování národního svědomí, aby čtenář měl možnost mne hned usvědčit z nedůslednosti, kdybych je opustil.

Předně budu mluvit zásadně v první osobě množného čísla, což znamená, že při vyznávání našich chyb a hříchů budu mluvit i za sebe. Vždyť jsem členem svého

národa méně v jeho ctnostech a v jeho statečnosti, a více v jeho chybách a zbabělosti. Cítím zde jako Gabriel Marcel, který ve své knize *Man Against Mass Society* napsal » I cannot treat myself as something external to evil, as simply having to observe evil «. Víím, že kdo vidí třísku v oku druhého člověka, druhé politické strany nebo cizího národa, lehce přehlédne břevno ve svém oku. Nejen Hitler a Stalin a Gottwald, nejen Beneš nebo Amerika nebo Mnichov jsou vinni za dnešní neutěšený stav národa, nýbrž i já. Především já. Pohrdám těmi, kteří živoří svalováním své viny na druhé. Sprostota vždy mluví krásně — o sobě.

V první části tohoto pojednání národ mi není společenstvím ctností, ale společenstvím chyb a hříchů. Poněvadž rozhodně odmítám úsilí mnohých také vlastenců, kteří se s národem ztotožňují jen v jeho slavných dnech, a opustí ho v jeho dnech smutných, odmítám dělení národa na komunisty a protikomunisty. Ano, být komunistou je hřích proti národu, avšak nemohu komunisty vylučovat z národa, poněvadž já mám své chyby také a ani já nechci být vyloučen. Ano, je špatné dávat přednost komunistickým zájmům před dobrem národa! Všichni protikomunisté se snadno shodnou na tomto odsouzení. Nuže, je třeba vyzvat i vás, protikomunisty, abyste i vy vždy dávali přednost národním zájmům před zájmy protikomunistickými! Neboť i jimi by někdy mohl být národ poškozen. Kdo venku zrazuje vlast nebo se staví zády k národu pro dobré bydlo a Cadillaca, je horší než ten, kdo doma zrazuje zájmy své vlasti za hrnec ztuhlé komunistické rýže. Kdo staví protikomunistické zájmy — na příklad restauraci svého majetku — nad zájmy národní, podobá se jako vejce vejci komunistům, kteří také svou pseudovíru pokládají za vysoko povznesenou nad zájmy československé. Ano, jsou vyšší zájmy než

jsou zájmy vlasti a heslo à la » Nic než národ « je heslo nemyslicího davu. Kategorie komunismus-protikomunismus však k těmto nadřaděným zájmům nepatří. Tvrzení opaku není z nejmenších znaků našeho dnešního úpadku.

Dále odmítám dělat zásadní rozdíl mezi Čechy a Slováky, kteří zůstali doma, a těmi, kteří jsou venku. Prostě nechápu, proč by se takový rozdíl měl činit při formulování našeho národního programu. Nebo při posuzování otázky mravnosti a statečnosti. Někdo zůstal doma ze zbabělosti, a druhý ze statečnosti. Někdo přecházel hranice ze zbabělosti, a druhý ze statečnosti. Měřit hodnotu člověka jen podle toho, zda je venku nebo doma, nebo dokonce podle tohoto faktu dělit lidi na dobré a zlé, je přinejmenším primitivismus. Doma jsou špatní ti, kteří, ačkoliv nedělají nic pro národ, a ledacos pro komunismus, kochají se pýchou, že trpí pro národ, zatím co uprchlíci veselé si žijí za hranicemi. Aureola exulantů je však zvláště nebezpečná: obyčejně se jí obaluje ten, kdo nemá jiného důvodu k sebeobdivu. Kollár napsal, že vlast je, co v srdci nosíme, a někdy se mi zdá, že mnozí exulanti nic ztratit nemohli, poněvadž doma v srdci nic neměli. Proto se nemají ani kam vrátit — jako ti vracející se navrátilci, kteří doma vlast nenaleznou. Oscar Wilde napsal povídku o smutné dušičce, která věčnému soudci do očí říká, že ji nemůže odsoudit ani do pekla ani do nebe, poněvadž ani jedno ani druhé si neumí představit. Mnozí z nás jsme takové smutné duše, které nejsou doma nikde, a kteří se ani nikam nemohou vrátit prostě proto, že nikde nejsou. Nenesli jsme si tentokrát přes hranice ani Kralickou bibli, ani Labyrint světa, nýbrž jen legitimaci protikomunistických stran.

Hle, proč máme venku matky, kterým nevadí, že již nerozumějí svým odnárodněným dětem, a že máme politiky, kteří vážně počítají, kolik hlasů dostane jejich

strana při prvních svobodných volbách! Avšak co je vlastně vlast pro mnohé uprchlíky? Ruku na srdce, není to často jen a jen minulost? Nebo dokonce jen bývalý majetek, bývalé postavení, bývalé pohodlí? *Exulantská krize je v podstatě krize v definování vlasti.* Nemilujeme ji, jaká je, nemilujeme-li ji i s jejími chybami a hříchy, máme-li ji rádi jen takovou, jaká byla, když se nám dařilo dobře. Miluje však vskutku svou ženu ten, kdo ji miluje jen takovou, jaká byla před dvaceti lety?

Exulantství je vše, co chcete: je to neštěstí, nemoc, psychosa — není to však program. Je to nedostatek programu a jako u Pirandella šest postav hledalo autora, tak exulanti, potácející se po světě, hledají národní program. Říkají venku, že národ si musí svůj program udělat doma, což je tak pohodlné, jako říkat doma, že nás osvobodí z venku. Program se neudělá doma jen proto, že nás je tam víc, ani venku jen proto, že jsme zde svobodni. Udělá se prací a činem, ne strkáním nesnadného úkolu na jiného. Proto při přemýšlení o národním programu můžeme přejít exulantský problém mlčením.

Po malé poznámce — ještě. Stále si lidé dělají starosti, aby se exil neodcizil domovu a domov exilu. Aby nemyslel každý jinak. Nebylo by už konečně jednou lépe si dělat starosti o to, abychom mysleli správně? Doma i venku? A podaří-li se jednomu myslet správně, bude lépe, rozejde-li se s druhým, než budou-li oba myslet špatně.

Bylo by ještě větší chybou, kdyby se měla ujmout nejnovější móda dělit národ na staré a mladé. Z rozporů o národní program činit otázku generační! F. X. Šalda napsal v článku » *O mládež* « v V. ročníku svého *Zápisníku*, že ne každá mládež je generací, a že generace sama není pojem kalendářový, nýbrž pojem duchovně dramatický; může spojit a spojuje často lidi různého věku

jednou ideou tvořivou. O takovou ideu tvořivou právě nyní jde. Národní program se nesmí dělat od voleb k volbám, ani ne od svobodných voleb k svobodným volbám, nesmí se dělat ad hoc podle okamžitého přání ani nějaké velmoci, i kdyby byla sebezpyšnější. Nesmí se dělat podle zájmu dne a chvíle a také ne podle zájmu jedné generace. *Národní program se musí dělat sub specie aeternitatis — a proto musí být nadgenerační.* Nemyslete si, že věřím v nesmrtelnost svého národa. Ne, nejsem romantik z minulého století! Věřím však, že národ může přežít sta generací, a je-li něco úkolem určité nebo mladé generace, pak je to její povinnost znovu formulovat to, co se musí v určité době vyzvednout jako stálější a věčné. Je zvrhlost měřit stálější méně stálým, měřit gumovým podvazkem platinový metr pařížského musea; je zvrhlost hodnotit okamžitým politickým prospěchem své třídy nebo své strany zásady, jimiž národ žil v průběhu věků. Historismus a historický oportunismus je vždycky falšováním dějin, ať se dělá z leva nebo z prava. Je jistě úkolem mladé generace kritisovat generaci předešlou, ale ne v tom, v čem stála nad vřavou dne, ale v tom, v čem jí podlehla. I s tímto omezením má mladší generace víc než dost příležitosti k přísné kritice. Avšak to neznamena, že smí při této kritice se dopouštět stejné chyby jako generace starší, a věčné měřit pomíjejícím. Studenti slavného Majales z května 1956 zasluhují si, abychom před nimi všichni smekli klobouk: ne proto, že jsou mladší, ale proto, že jsou lepší než ostatní.

Z řečeného je patrné, že naše kritika musí jít více do hloubky než šly kritiky předešlé. Vyšlo již příliš mnoho knih o tom, kdo zavinil či nezavinil únorový převrat, a nemyslím, že by nám z únorového převratu vzešlo nějaké poučení i kdybychom přesně věděli, kdo komu 24. února 1948 v devět hodin večer telefonoval nebo netele-

fonoval. Ostatně je zásadní chyba dosavadních historických pokusů, že se dívají na vítězství komunismu u nás jako na něco čisté politického, ač každému přece musí být jasné, že každá politika spočívá na skutečnostech především hospodářských a sociálních, tyto opět jsou nepochopitelné bez znalosti národní kultury, a že kultura je zase přímo závislá na obecné morálce, která sama tkví v hlubokých základech filosofických a náboženských. *Pro nás 25. únor není a nemůže být velikým mezníkem našich dějin, jakým je pro nemyslicí* — ať již jsou komunisty nebo protikomunisty. Nám je jen symptomem, na kterém už by měl každý poznat, že je něco shnilého v národním těle. Nám je jen vředem, kterým se provalilo navenek mnohé, co už Masaryk naznačil v *České otázce* a *V naší nynější křisi*, při čemž je důraz na slově » nynější «. Revoluce dávají moc jen těm, kteří ji už vlastně měli dávno, a když se o nějakou myšlenku bojuje na barikádách, už dávno vyhrála svůj boj o duše lidí.

Nebojte se, že svou kritiku začnu od Adama. Navážu spíš na kritiku Masarykovu, ba myslím, že se budu muset soustředit na kritiku našeho života od roku 1918 a přenechat hledání smyslu našich starších dějin povolanějším historikům. Dotknu-li se svou kritikou naší první republiky, nebudu proto kydat hanu na tak zvanou republiku Masarykovu. Spíše odsoudím ledacos, co v ní masarykovské nebylo — jak dále uvidíme. Avšak již zde možno říci, že v ní bylo málo kritiky, ač po ní Masaryk tolik volal. *Nikdy nebylo u nás kritiky konstruktivní*, ba přehlíželi jsme a obcházelí jsme právě Masaryka, jehož spisy jako by nám ani za kritiku nestály, a které jsme proto nepromyslili a nezažili. Sebekritika nikdy nebyla a není naší silnou stránkou. Říkali jsme tomu a říkáme plivání do vlastního hnízda. Kdo u nás za první republiky něco kritisoval, byl hned spojencem Henleina nebo Stříbr-

ného. Oposici Jeho Veličenstva jsme neznali. Proto jsme neznali výměnu stráží a výměnu vlád. Měli jsme jen jednu garnituru, a když ta odešla, zůstali jsme bez vůdce. Neboť *vůdcovství se rodí z kritiky, ne z pochlebování*. Z kritiky národa i jeho bývalých vůdců vyrostl Masaryk, a poněvadž ani on ani Beneš se vážných a odpovědných kritiků nedočkali, jsme nyní tam, kde jsme : do popředí národa se dostali jejich kritikové neodpovědní a upsaní cizině. Poněvadž na příklad naše dělnictvo a naše sociální demokracie, ač na Masaryka hleděla s obdivem, nedovedla kriticky přijmout Masarykovu *Otázku sociální*, proto dnes se doma topíme ve spisech den po dni Moskvou předpi-
sovaných.

Do 28. října 1918 jsme měli před sebou veliký cíl politické samostatnosti, ač Masaryk sám nepřestal varovat před jeho přeceňováním. Po dosažení cíle jsme ztratili hlavu a jako kdybychom již nevěděli, proč jsme na světě. Nedovedli jsme si dát cíl nový ... nadnárodní, čímž jsme právě zradili veliké postavy našeho probuzení, které bojovaly za naši národní nezávislost se zbraněmi vyšších nadnárodních cílů. Odhodíce tyto zbraně, které nás osvobodily, zůstali jsme bezbrannými. Tuto a jinou thesei se pokusím prokázat v první polovině této knížky.

Tato knížka je naše vnitřní záležitost, není určena k překladu a, přeloží-li někdo něco z ní do jiného jazyka, činí tak proti mému zákazu a vystavuje se stíhání. Na jeho adresu již předem říkám toto : můj národ není horší než ostatní — naopak je lepší. Na příklad v roce 1938 se choval lépe než všechny národy světa dohromady. I jiné národy by měly zpytovat své svědomí a vyznat se z hříchů. Je naším plus, činíme-li to, a ubohostí těch, kteří to nečiní. Dopouštěl by se podlosti každý, kdo by v této knížce chtěl hledat zbraně proti mému národu. Kdybych na příklad já chtěl špatně psát proti velikému

a úctyhodnému národu německému, našel bych si své vlastní argumenty, a nesnížil bych se citováním těžkých obžalob, které proti vlastnímu národu vznášeli Němci největší, od Fichteho až k Thomasu Mannovi, a tím méně citováním autorů neznámých.

Zpytujeme-li své hříchy, obyčejně nepřicházíme naráz na ty největší a nejzákladnější, na příklad na pýchu nebo lenost. Spíše se musíme nejdříve chytat vnějších příkladů zpovědního zrcadla, abychom v něm našli své nejokatější chyby a od nich mohli postupovat do hlubin noci své duše. Ani zde, při zpytování svědomí národního, nesmíme se domnívat, že dovedeme naráz udeřit hřebík na hlavičku. Spíše se dopracujeme sebepoznání tím, že počneme přemýšlet o vnějších vlastnostech svého národa a od nich budeme klesat do jeho duše a srdce. Budeme-li postupovat od zjevů politických přes zjevy hospodářské a sociální až ke skutečnostem kulturním, mravním a metafysickým. Účelem této části není totiž jen porízení seznamu našich provinění, nýbrž je to i pokus se dopátrat, jak jedno je zaviněno druhým, a co špatného leží nyní už na samém dnu naší národní duše.

Proto začínáme nyní s tím nejvnějškovitějším a s tím tolik přeceňovaným, jako by národ nežil ani ničím jiným : začínáme s politikou.

VYZNÁNÍ HŘÍCHŮ

O NAŠÍ POLITICKÉ LENOSTI

It is seldom that liberty of any kind is
lost all at once. *David Hume*

Jediný a opravdový nepřítel naší národnosti — jsme my sami.

K. Havlíček Borovský
v Národních novinách

Účel politické činnosti je dvojitý : řád a svoboda. Politika bojuje tedy s dvojitým nepřítelem, s anarchií a s otroctvím. Poněvadž řád je vázanost a svoboda nevázanost, je úkol politiky protikladný. Odtud jeho obtížnost : uskutečňovat svobodu bez anarchie, řád, politický a právní řád, bez nesvobody, vázanost bez nevázanosti.

Jak jsme v minulosti obstáli v tomto dvojitým politickém úkolu ?

Ve dvacátém století náš národ se přihlásil v duchu moderních teorií k vládě lidu, k demokracii, za kterou vlastně bojoval dlouhé věky už před rokem 1918. Když dostal správu svých věcí do svých rukou, uskutečnil demokracii ústavou, kterou si vypracoval podle vzorů z ciziny vzatých a jen částečně na své tělo narychlo přešitých. Ústava převzala myšlenky Veliké francouzské revoluce — bez navázání na naše vlastní pokusy o uskutečnění demokracie v minulosti. *Nezmohli jsme se na nic jiného než na opakování, že veškerá moc pochází z lidu, ač president Osvoboditel se nikdy netajil svým názorem,*

že i lid musí vládnout Dei gratia. Nemíníme na tomto místě zkoumat jednotlivé články naší svobodné ústavy a tím méně ústavy komunistické, ač by taková právnická srovnávací studie nebyla bez zajímavosti a jistě nenalezla jen protiklady mezi nimi existující, nýbrž také určité podobnosti a vývoj z první do druhé. Zde chceme svou pozornost obrátit k něčemu jinému. Woodrow Wilson napsal: »Liberty does not consist in mere general declaration of the right of men. It consists in the translation of these declarations into definitive action«. Podívejme se proto, jak jsme liberální zásady své ústavy uvedli v život.

Poněvadž u nás lid nemohl vládnout sám jako v malých kantonech na Čtyřkantonském jezeře, musel vládnout pomocí a prostřednictvím zvolených zástupců. Volba těchto zástupců vyžaduje existenci politických stran. Ptejme se nejprve, jaké strany jsme vytvořili k zdolání dvou protikladných a těžkých politických úkolů.

Rychle můžeme z občanských stran odbýt stranu národnědemokratickou, tuto dědičku velikých českých občanských stran devatenáctého století, a to proto, že její nešťastný osud byl spojen s osudem skomírajícího liberalismu, který se vyžil ve většině evropských zemí a s dosaženou svobodou také u nás. Tragedií této strany bylo, že všechny nepodařené pokusy o její obživení se vlastně děly na útraty její základní these »Laissez faire, laissez passer«, a proto se předem odsoudily k nezdaru. Liberalistická strana, která se stala jedinou stranou záporně podporující náš veliký průmysl, jehož polovička žádala volnost vývozu a druhá vysoká cla na svou ochranu, zmítala se v křečích, které brzy zabily vše hezké, co ještě zbývalo z českého konservatismu, takže *vozidlo našeho politického života rozjíždělo se s kopce do propasti*

XX. století bez řádných brzd, bez nichž si slušně vypravený vůz nedovedeme představit.

Největší československou stranou byla strana agrární, strana zemědělců. Byla to tedy strana stavovská, strana lidí, kteří si vydělávají živobytí stejným způsobem, to je prací na půdě. Poněvadž měla veliké aspirace, musela prohlašovat, že co je dobré pro zemědělce, je dobré pro stát (na příklad zemědělská cla), ač věděla, že zemědělci tvoří stále menší menšinu národa. Vím, že měla politiky, kteří na štěstí přerostli přes úzké zájmy zemědělského lidu; je však jasno, že svou roli mohli hrát jaksí per nefas, a protože celý program a ještě více praxe strany se točila příliš jen kolem materiálních zájmů, v čemž se jí podobala na ní závislá strana živnostenská. Nelze nic namítat proti organisování čistě stavovských zájmů, děje-li se tak v obchodních komorách, ve svazech zemědělců nebo průmyslu atd., je však škodlivé v celostátních politických stranách. Vyspělé demokracie, jakými jsou Velká Británie a Spojené státy americké, tyto naše úzce stavovské strany nikdy nemohly pochopit a dnes nám přece musí být jasné, že tyto občanské strany přímo volaly po stranách jen úzce dělnických, jakými naprosto na příklad nejsou anglická Labour Party a tím méně americká strana demokratická. Poněvadž agrární strana byla strana příliš vybudována na materialismu, o velkém vítězství komunismu ve volbách v roce 1946 rozhodla česká vesnice. Agrárníci ovládali totiž venkov prostředky hmotnými, ne ideovými. Neměli by si stěžovat na to, že v roce 1946 nebyli puštěni k volbám, ač tento postup byl naprosto nedemokratický; neprohráli tímto zákazem, nýbrž prohráli úplně v roce 1946, kdy komunisté dovedli s úspěchem slibovat to, co dříve slibovala strana agrární: hmotné výhody. Ukázalo se, že kolos agrární strany stojí na hliněných nohou, poněvadž je jasné, že síla strany

se ukáže teprve tenkrát, když nejsou prostředky na hmotné získávání voličů a kdy je strana odkázána na své ideové základy.

Nikde a u žádné strany nebylo tak velikého rozdílu mezi vznešeností programovou a malostí v jeho provádění jako u strany lidové. U ní protiklad vznešenosti theorie a ubohosti praxe byl do očí bijící, a byl patrně způsoben chronickým nedostatkem inteligence v kádrech i ve vedení, takže často se zdálo, že se strana musí přizpůsobovat nízké vzdělanosti svého voličstva. Lidová strana byla konservativní často v tom, že konservovala, co si nezasluhovalo přetrvání, a byla pokroková ve své přizpůsobivosti praktikám stran ostatních. Po druhé světové válce se tvrdilo, že ji komunisté drží v šachu svou hrozbou, že se církevní majetek podrobí pozemkové reformě. Stavěla se theoreticky za soukromý majetek zcela ve smyslu přirozeného práva, což jí ale nevadilo, aby vesele nebo smutně nepodepsala dekrety o znárodnění, o nichž přece musela vědět, že jsou jen začátkem konce. Byla pro soukromou iniciativu, takže jeden její vynikající člen mohl duchaplně prohlásit, že by nebylo co zestátnovat, kdyby nebylo soukromého podnikatelství ... Lidová strana měla jedno plus, které nepodceňuji: když hřešila proti svým zásadám, musela alespoň vědět, že hřeší.

Již jsem řekl, že stavovské strany pravice logicky nalezly své vyvážení v třídních a v dělnických stranách levicových. Není-li ovšem zemědělec jediným reprezentantem státu, není jím ani dělník. Je demagogií mluvit o stranách pracujících.

Pracuje každý slušný člověk — a mnoho neslušných lidí pracovat musí. Podnikatel často pracuje víc než dělník. Nechápu dnes moderní zbožnění fyzické práce, právě dnes, kdy atomová energie vstoupila do světa a svou hýřivostí zastínila všecku práci lidskou. Ne však

lidskou zručnost, chytrost, a zejména tvořivost. Ano, *byly strany pracujících, ale žádná se neprohlásila za stranu tvořivých.* Asi se obávala, že by neměla veliký počet členů. Strana sociálnědemokratická byla poznamenána svým marxistickým programem. Trpěla historickým rozporem mezi demokracií a socialismem a tím, že jí slušnost, kterou se stala proslulá, nedovolila jít za absurditou svého vlastního marxistického programu. Proto musela prohrát v době, kdy veškerá slušnost se dala na index a kdy samo vzpomenutí, že všechno lidské úsilí má své meze, se označilo za reakcionářské. Slušnost sociální demokracie vlastně odbourávala její vlastní program, takže nemohla soutěžit s komunismem, který měl stejné zásady, s výhodou neurvalosti v jejich provádění. Sociální demokracie se mohla udržet řekněme ve skandinávských zemích, na příklad v takovém Švédsku, přes které se nepřevalila válka, a ne u nás, kde veškerá soudnost vzala za své. Sociální demokracie musela smutně skončit v komunismu, poněvadž konec konců s ním měla stejný cíl a její slušné prostředky se nutně obětovaly společnému cíli. » *Marxism est imperialism ouvrier* », říká správně Simone Weil ve své knize *La Pesanteur et la Grâce*. Samozřejmě sociální demokracie byla a musela být první obětí tohoto imperialismu. Ostatní strany ji pak nutně následovaly. Komunistická strana byla materialistickým mořem, do něhož musely se vlít řeky všech ostatních materialistických stran bez výjimky.

Reakcí, naší českou reakcí, na stavovství ostatních stran byla strana národněsocialistická. Její tragedií bylo, že v našem politickém životě nebylo místa pro stranu nestavovskou. Bez stavovského egoismu neměli jsme žádný program a národněsocialistická strana byla ukázkou této neprogramovosti. Vstřebala do sebe mnoho levých dělníků a mnoho pravých liberálů, ale nebyla dost

silná, aby dovedla spojit jejich socialismus a liberalismus v něco tvořivého. Nebyla ani socialistická ani liberální, nebyla ani ryba ani rak. Říkala, že zastupuje zájmy lidu, pracujících, národa a státu, ale neříkala přesně, jaké jsou tyto zájmy. Byla pro vítězství všech ideálů, ale ostýchala se říci, co tímto ideálem je. Stála za vším velikým v národě, ale ne do těch hrdel a statků. Říkala o sobě, že jde za Benešem. Kolem únorového převratu byla nadějí národa, naději však nesplnila, poněvadž Beneš již neměl dost politické síly něco od ní chtít.

Před druhou světovou válkou všechny české strany byly stranami československými, poněvadž kandidovaly i na Slovensku. Výjimku tvořila strana lidová, strana slovenské autonomie. Stala se nástrojem nepřátel státu více z naivnosti než ze zlého úmyslu. Slovenské strany, které vznikly po druhé světové válce, včetně úctyhodné strany demokratické, neměly dosti času, aby se projevíly v našem politickém životě, a jako nedospělým jim nelze dávat vinu za tragický průběh událostí.

Vědomě se nezmiňují o stranách německých a ostatních národních minorit, poněvadž žádná z nich ani se nepokusila přetrvat osudnou dobu našeho státu a nemohou se nazývat stranami státotvornými. Na jejich chyby se nesmíme vymlouvat a s jejich ctnostmi jsme neměli počítat.

Masaryk ve své *České otázce* napsal: » U nás i politická strana vedle svého užšího programu politického musí stát na pevném základě širokého programu kulturního. To u národa menšího, i kdyby byl politicky samostatný, ani jinak být nemůže, nemá-li i ta jeho politická samostatnost být jen pro forma a politický prostředek mocnějšího souseda. « Nuže, naše strany bez výjimky byly příliš sobecké a primitivní než aby na takový kulturní program pomýšlely. Agrární strana nebyla vzděla-

vatelkou a zlepšovatelkou sedláků a sociální demokracie nebyla učitelkou dělníků. Alespoň ne v něčem jiném než v třídní zášti. » Obrození, « říká dále Masaryk v *Naší nynější krizi*, » nemůže být nic jiného než sebezpoznávání a uvědomování. Od doby Palackého ustaly naše vedoucí strany v práci buditelské, ustaly v kritickém sebezpoznávání a uvědomování. « Lid, který podle naší ústavy měl vládnout, neměl a nenalezl v našich stranách přísného učitele, který kraleviče minulých dob přísně učil umění vládnout, nýbrž našel v nich pochlebníky, jichž jedinou starostí bylo ucházení se o jeho přízeň.

Hubovalo se a hubuje se i nyní, že jsme měli a máme mnoho politických stran. Málo jsme mysleli na to, jaké ty strany byly a jsou. Příliš myslíme na kolikost a málo na jakost. Deset stran dobrých je lepší než dvě špatné. Myslím, že by se celá otázka měla formulovat jinak : *smíme si troufat na organisování deseti stran, když neumíme utvořit ani dvě strany dobré ?*

Na tragédii našeho stranictví se však musíme dívat ještě jinak : naše strany nebyly a bohužel ještě ani nyní v cizině nejsou politickými stranami v pravém smyslu toho slova. Byly a jsou to státy ve státě, jsou to církve, jsou to sekty, jsou to vzájemně se podporující společnosti, jsou to berle nemohoucnosti našeho nemyšlení, jsou krátce vším, co slušné politické strany nemají být. Jsou strnulé a zkostnatělé, s koží tak hroší, že přežily i ústavu, ze které vznikly, že přežily i svůj stát. Poněvadž státní politický život nebyl jejich účelem, byly účelem samy sobě. Být dobrým straníkem bylo mnohem, mnohem důležitější než být dobrým občanem. Ačkoliv pravým účelem stran má být jen organisace voličstva při volbě lidového zástupce, bylo známo, že agrárník těžce nesl, zamílovala-li se jeho dcera do národního socialisty, a že národní socialista, měl-li kritisovat třeba lékařské dílo pana

XY, se ptal, není-li autor náhodou agrárníkem. Místa trafikantů i universitních profesorů se obsazovala podle stranického klíče. Doma i venku každý komitét musel být přesným obrazem vládní koalice (i v zahraničním odboji), poněvadž jsme rozhodli, že jen jeden agrárník, jeden sociální demokrat, jeden slovenský demokrat atd. jsou schopni vést boj proti slintavce a kulhavce nebo proti komunismu. Naše vázané kandidátní listiny, zakazující voličům výběr lidí a omezující je na výběr stran, a tak zvané poslanecké reversy, které zakazovaly zvoleným poslancům hlasovat podle přání lidu nebo podle vlastního svědomí, byly jen vnějšími ukázkami zkosnatělosti a samoučelnosti politických stran. U nás nevládl lid, vládl jen politické strany, což — pánové! — není jedno a totéž. Dr. Miroslav Rašín ve své knize *Svoboda si žádá odvahy* správně napsal, že jsme neměli svobodu občana, že jsme měli jen svobodu straníka. Že občan mimo stranu byl jen poloprávný, a že bašty stran nebyly baštami svobody. Napsal také, že nikoliv myšlenky, jen jména se stala argumentem. I v protikomunistickém odboji se řádíme podle stran a jmen, nikoliv podle myšlenek, které někdy chybějí.

Přirovnávám naše stranictví k rakovině na národním těle. Rozlézalo se z jednoho orgánu do druhého. Nám nestačilo, že jsme měli agrární stranu, museli jsme mít také agrární ministerstvo zemědělství, Obilní ústav a Pozemkový úřad. Nám nebylo dost, že jsme měli sociálnědemokratickou stranu, museli jsme mít sociálnědemokratické nemocenské pojištění a Sociální pojišťovací ústav. Nám nestačila národněsocialistická strana, museli jsme mít i národněsocialistické pošty. Postupujeme tak ostatně v duchu staré tradice, podle které — myslím jediní na světě — jsme kdysi měli i mladočeské a staročeské divadlo

(Národní - Vinohradské). Je jen pokračováním tohoto ducha, že teď máme jen divadla komunistická. Stranická rakovina prožírala se ovšem dál a dále, na příklad i do spolků tak národních a zasloužilých, jakým byl Sokol. Nám nadstranický Sokol byl trnem v oku, a proto on sám musel nejdříve vyloučit ze svých řad veškerý katolíky (patrně proto, že neuměli cvičit na hrazdě), kteří se přirozeně rychle organisovali v Orlu, který opět vyvolal v život Dělnické tělocvičné jednoty, sociálnědemokratické a komunistické. *Kdo se domníval, že je možno cvičit činkami nebo na bradlech bez zřetele na stranickou legiti-maci, prozrazoval svou naivnost a neznalost naší národní povahy.* Hle, proč Sokol, který hrál tak velikou úlohu ještě 28. října 1918, nehrál žádnou ve dvou tragediích, které nás potkaly! Byl sám rozložen rakovinou stranictví.

Nevládl lid, jak stálo v ústavě, nýbrž vládly strany, respektive vládla jejich koalice. Koalice v podstatě znamená další odsunutí lidu a další odbočení od parlamentu, poslanců i od stran. Koalice bylo jen nové jméno pro neodpovědnost, doma i za hranicemi. » Dohodli jsme se, že se dohodneme«, je heslo nemravné. Dohodli jste se na — na čem? Zdá se, že koalice, vyhnaná po únoru 1948 z vlasti, se dohodla, že se nedohodne. To ostatně není nemravnější. Strany exilu, ač často disponovaly vynikajícími lidmi, si usmyslily ukázat nám za hranicemi, proč prohrály svůj boj s komunismem, a musíme uznat, že se jim to dokonale podařilo. Masaryk v *České otázce* napsal, že budeme nepřemožitelní, jestliže ve všech stranách a třídách bude větší počet mužů opravdových a myslících, kteří beze všeho omlouvání a viditelné spojitosti, každý v kruhu svém, pracovat budou za stejným cílem. Nuže, dnes je jasno, že jsme takové muže, až na malé výjimky, neměli. Někteří naši straníci

užili svých nemalých schopností k tomu, aby se navzájem požrali jako štiří, uzavření v malé láhvi. Nebojovali proti komunismu, nýbrž o prestiž svou a svých stran. Nezáleželo jim na tom, že Karel Čapek kdesi napsal, že slušný člověk o prestiž nebojuje, poněvadž ji má.

Jaká tohle všecko byla výborná příprava k totalitární davovosti! *Totalitarismus* po 25. únoru 1948 *nenastoupil u nás náhodou. Byl připraven nejen komunisty, nýbrž také námi, naším stranickým systémem, naší záměrnou výchovou k nesvobodě myšlení.* Národ, který dovolil, aby se svátek jeho samostatnosti, 28. Říjen, oslavoval odděleně podle stran na pokud možno od sebe vzdálených náměstích našich měst a městeček, přirozeně také v únoru 1948 pěkně čekal, až mu jeho strana dovolí si zademonstrovat, a strany čekaly, až je k tomu prezident vyzve a až jim policie přidělí příslušné náměstíčko, kde by se mohlo řečnit o nutnosti udržení demokracie, která je přece v duchu naší slavné tradice. Jen studenti nečekali, ještě neprolezlí rakovinou našeho nemohoucného strnictví. Únorový převrat byl jen hrůzným » domyšlením « našeho celého politického myšlení, které tak rádo svalovalo odpovědnost na jiného. Proto u nás nikomu nenapadlo dát opravdu důležité a tragické věci rozhodovat parlamentem — jako odstoupení Sudet nebo zas odsun Němců. Zdálo se, jako by u nás parlament měl rozhodovat jen o maličkostech, nikoliv o věcech zásadních, na příklad o vyvlastnění podniků v roce 1945, které se provedlo presidentským dekretem. Lid a » jeho « poslanci nebyli tázáni na mínění ani kolem Mnichova, ani kolem Košic — proč si měli pálit prsty v únoru 1948? Mohlo překvapit, že Národní shromáždění po únoru 1948 » přímo manifestačně « odhlasovalo důvěru nové vládě Klementa Gottwalda, a to všemi přítomnými poslanci v počtu 255, ač z nich veliký počet byl přece zvolen na

protikomunistický program? Proč se měl za svobodu dát zabít český a slovenský člověk, který přece ani nikdy předtím neměl právo vybrat si svého zástupce? Proč měl v únoru vystavit svůj krk za lid poslanec, který byl vybrán jen tajemníkem strany? Proč jsme neměli my všichni do jednoho spoléhat na Beneše, když nám naše tak vychvalovaná svoboda tisku před únorem neřekla, že 17. července 1947 byl prezident Beneš raněn mrtvicí, a politickým stranám nikdy lid nestál za to, aby mu oznámily, že o nás rozhoduje člověk nemocný?

Demokracie v únoru 1948 prohrála, poněvadž byla demokracií málo dokonalou. Proto prohrála bez mrtvých a raněných, bez boje. I na Bílé hoře bylo mrtvých a raněných více než tentokráte. Ani tam, ani zde nebojoval lid — poněvadž ho nikdo k boji nepřizval. *Bojovali jen nesvorní čeští páni, a prohráli.* Poněvadž jejich vládní systém nebyl systémem směřujícím k svobodě.

V zahraniční politice jsme si vedli lépe než v politice vnitřní, snad proto, že první i druhý prezident do ní mohli více mluvit a na štěstí jen málo ostatních jí rozumělo. Naše zahraniční politika za první republiky byla ku podivu přímočará a důsledná, a padla-li, padla se štítem. Se štítem myšlenky kolektivní bezpečnosti a podporování Společnosti národů, tedy s myšlenkami, které zase povstaly z popela druhé světové války. Naše zahraniční politika v roce 1938 padla nepokálená a nepotřísněná kompromisy, kterých se nevyvarovaly ostatní státy. Bylat prozíravější než ony a dříve poznala nebezpečí fašismu a nacismu. Nelze jí přičítat ani část viny za druhou světovou válku. Nedovedla-li nám v roce 1938 získat spojence, bylo to spíše vinou jejich než naší.

Samozřejmě nebyla bez chyb. S Polskem jsme měli mít lepší styky. S Vatikánem jsme se přeli spíše pro věci vnitřní než zahraniční. SSSR jsme uznali *de iure*

až po mnohých jiných, nedělali jsme však a ani nemohli dělat promyšlenou politiku protibolševickou, podporující jen ruské běžence a poslouchající jejich stesky shovívavě a nedůvěřivě jen jedním uchem, což se nám nyní na západě odplácí. Příliš jsme se pohodlně zavěsili na evropské velmoci, a zejména na Francii, o jejíž slabosti jsme nic nevěděli, a postavili se zády k mnohým důležitým politickým otázkám, jako k otázce koloniální, která přece zrála od počátku tohoto století. Žádnému z nás ani nenapadlo se pozastavit nad skutečností, že pařížské mírové smlouvy po první světové válce daly samostatnost nám, a na příklad nikoliv Indii s jejími 350 miliony obyvatel, což nám dnes samostatná Indie v plné míře odplácí — jistě také ne k svému prospěchu.

Po Mnichově a jeho hrozném otřesu naše zahraniční politika se vyšínula a ztratila svou důslednost a prozíravost, kterou měla v první republice. V představě, že ten nejlevější je nejdále od nacismu, a zapomněvši na kulatost světa, bezpečně vedla národ od totalitarismu jednoho k totalitarismu druhému. Černínský palác byl obsazen rudým Hitlerem, a slušný člověk z něho mohl vyjít jen pádem z okna.

Naše zahraniční politika po druhé světové válce se postupně likvidovala ve prospěch zahraniční politiky sovětské, takže od února 1948 v pravém slova smyslu neexistuje. Nejlepší ukázkou tohoto tvrzení jsou ovšem hlasování československé delegace ve Spojených národech, zcela otrocky sledující rozkazy nejen Moskvy, nýbrž i posledního tajemníka sovětské delegace. Řeči československého zahraničního ministra zatím ve Spojených národech nikdo neposlouchá, poněvadž v nich postrádá jakékoliv náznaky samostatného myšlení, které lze často vyhmatat i v řečech komunistů polských.

Ani za hranicemi jsme se zatím nezmohli na vypra-

cování a záměrném provádění nějaké zahraniční politiky — přes úctyhodné pokusy některých osobností. Příliš se zavěšujeme na některé členy Spojených národů, ač nekomunistických členů je na sedmdesát. Češi i Slováci se přou mezi sebou, ač je očividno, že jejich osud je společný. Dosud jsme se nenaučili myslet po evropsku. Mnoho z nás na příklad vážně opakuje po světovém tisku, že je možno jednotnou Evropu vybudovat na podkladě známého paktu o uhlí a železe, rozumějte Evropu protikomunistickou! Patří k skutečné perversi našeho myšlení, které zde jen líně opakuje, co slyší odjinud, že jednotu Evropy lze vybudovat jako marxistickou nadstavbu na uhlí a železe! Jako by se nevědělo, *jaké myšlenky* sjednocovaly ještě v minulém století Německo a Itálii, a to proti hospodářským zájmům vládnoucích tříd!

Ve dvacátém století jsme vyhráli dvě světové války — naše legie v první a naši letci nad Londýnem v druhé — jistě totiž aspoň přispěli k vítězství. Po první válce jsme byli však na své vítězství tak pyšní, že jsme úplně zapomněli na všechny, kteří je umožnili před námi, a není žádným přeháněním, konstatuji-li, že generace vychované na školách první republiky neměly ani ponětí o politických bojích devatenáctého století, nevěděly nic o Palackém, Havlíčkovi a Riegerovi, neřku-li aby něco věděly o našem úctyhodném pokroku hospodářském, aby něco věděly o českých průmyslnících a zakladatelech prvních českých bank, pro které jsme měli jen nadávky. Svoboda a samostatnost se přijímala jako samozřejmost — ač samozřejmá nebyla. Generace vítězů z roku 1918 se dovedla tak pevně posadit v sedlo zákonodárství, vlády a správy republiky, že prostě *via facti* vyřadila aspoň dvě generace další ze všeho rozhodování o osudu státu. Tato vítězná generace — podívejme se třeba na příklad na československou zahraniční službu — měla

zdraví tak dobré, že osud rozhodl, aby v roce 1938 zase prohrála to, co v roce 1918 získala! Nikdy ji nenapadlo, že nebude žít věčně, a že bylo její povinností vychovat kádry mladších, schopných rozhodování.

Nejhorší je, že se dovedeme lépe chovat jako porobení než jako vítězové. Za Rakouska jsme se chovali politicky celkem lépe než za první republiky a za nacistické okupace zase lépe než po ní. Naším Němcům jsme dali málo před Hitlerem a mnoho, když nás tlačil ke zdi, a můžeme děkovat jen jeho pyšce, že jsme po vyhovění všem jejich požadavkům nebyli sudetskými Němci zničení způsobem nejmírumilovnějším. V roce 1945 jsme odmítli rozdělovat vinné Němce od nevinných, což bylo tím snadnější, že vinných bylo očividně veliká většina. » Nepředčivše vzdělaností ducha, ale rovnajíce se nepřátelům svým více mravní hnilobou nežli dostatkem moci, apelovali jsme byli sami k meči a k násilí«, píše Palacký ve své *Závěti* — o bitvě na Bílé hoře! Zapomněli jsme krátce, že dějiny se dívají, co dělá národ, když je u moci, a nikoliv, když je v porobě. Poněvadž jsme si nedělali dobrou reklamu v době, když jsme měli prostředky k ní ve svých rukou, dnes o našem utrpení, které nemůžeme vyzvánět na ulicích, svět ví tak žalostně málo.

F. X. Šalda napsal ve svých *Bojích o zítřek* toto: » Poctivá duše nemůže žít z chleba, jehož zrní sama den co den nezasíla a neposekala na poli a nesemlela pro svoji potřebu na mlýně vlastního ustrojení. Takový *každý den* opakovaný experiment je experiment nejvyšší, experiment katexochen. A to znamená: proměnění a zázrak. « Tato slova nás přímo vedou k poznání, co bylo na dně našich mnohých politických chyb. Co bylo jejich společným jmenovatelem. Byla to *lenost*, lenost ke konstruktivnímu myšlení, lenost k politickým činům, lenost v dívání

se skutečností ve tvář a lenost v cestě za svobodou. Lenost byla na dně našich vázaných kandidátních listin, poněvadž se takto volební výsledky snadněji počítaly. Lenost byla na dně poslaneckých reversů, poněvadž poslanec nemusel vůbec myslet jako nyní nemusejí myslet českoslovenští diplomaté při hlasování v mezinárodních organisacích, a strana nemusela se namáhat vypracováváním slušného kompromisu, který by zachytil většinu jejích zástupců. Lenost byla na dně samého systému poměrného zastoupení, který je jen na oko spravedlivý, poněvadž jen přesunuje konečné rozhodnutí o sporných otázkách z voličů jednoho volebního okrsku do samého parlamentu a z něho na vládu, respektive na koalici politických stran, která má výhodu ze všech nejvýhodnější: podle ústavy není nikomu odpovědna. Tak zvaně spravedlivý systém poměrného zastoupení svádí k demagogii bojem stran o každý hlas a je v podstatě systémem neodpovědnosti, poněvadž *žádný hlas se sice neztratí, ale také žádný nic nerozhoduje*. Náš systém nucené volební povinnosti není také nic jiného než důkazem obavy zákonodárce před leností voličů a vyhovoval lenosti stran, kterým se ušetřila práce spojená s přivedením voliče k volebnímu osudí. Lid byl podle ústavy nositel vši moci ve státě, avšak Jeho Veličenstvo se muselo vymlouvat na rýmu, aby nedostalo dvacet korun pokuty pro nevykonání svého jediného mocenského práva. Nenapadlo nás, že tento systém volební povinnosti zvyšuje kvantitu odevzdaných hlasů, avšak snižuje jejich jakost. Obě komory parlamentu, senát i poslanecká sněmovna, se vždy rozpouštěly současně, ač zákonodárce z dobrých důvodů stálosti politického systému dal senátu delší období. Rozpouštěly se z čiré lenosti, neboť bylo pohodlnější mít stejný stranický poměr v obou komorách. Senát se tak stal zbytečnou kopií

poslanecké sněmovny. Byli jsme líní se politicky vzdělávat a myslet, a skutečnost, že si náš lid dal líbit vázané kandidátní listiny a dal si vzít právo volit lidi, a ne strany, připravovala ho jen na nynější stav, kdy o jeho zástupcích rozhoduje strana jediná. Kdo si dá vzít své právo rozhodovat mezi panem X a panem Y, právem ztrácí právo, aby nad ním rozhodovala Praha a dává je Moskvě. Postoupili jsme právo starat se sami o sebe, a proto jsme jen vítali, když stát na se bral jednu povinnost za druhou, což nutně pomalu a jistě vedlo ke komunistickému totalitářství. Konečně jsme vždy dali v tragických dobách všechno rozhodování do rukou jediného člověka, spokojeně si oddechnuvše, že sami na ničem neneseme žádnou vinu. A čím ten člověk bude od nás dál, tím bude lépe, nejlépe bude-li sedět v Moskvě. Vždyť tam znají nejlépe potřeby »pracujících« českého a slovenského člověka!

Došli-li jsme při svém zpytování našeho politického svědomí k hříchu lenosti, najednou chápeme, že lenost byla i při vypracovávání naší první ústavy. Již jsem řekl na počátku, že jsme ji příliš opsali z cizích vzorů. Neměla kořeny v našem národním politickém životě, v našem starodávném parlamentarismu, nešla do dob poděbradských a tím méně předpoděbradských, nýbrž živila se výlučně hesly francouzské revoluce »Volnost, rovnost, bratrství«. Byli jsme příliš líní než abychom si vůbec uvědomili, že tato slova nám znamenala něco naprosto jiného než znamenala Francii nebo Spojeným státům americkým. Ve Francii i ve Spojených státech »volnost« znamenala především svobodu jednotlivce proti králi, svobodu svědomí a vědeckého bádání, u nás znamenala především svobodu před útlakem Rakouska a Němců, tedy něco velmi negativního, co ztratilo svůj smysl dosaženou politickou samostatností. »Rovnost« znamenala

na Západě rovnost mezi prostými občany a aristokracií, rovnost pro třetí stav, kdežto u nás, kde jsme žádnou vlastní aristokracii neměli a všichni z třetího stavu pocházeli, znamenala nivelisaci za každou cenu. » Bratrství « se u nás zvrhlo na oslovování se členů jedné politické strany, jako by bratrství se dosahovalo ne láskou, ale zaplacením členského příspěvku politické organizaci.

Po dosažení samostatnosti v roce 1918 upadlo právě vlastenectví nadobro. *Kde domov můj* jsme sice ještě prohlásili za národní hymnu, daně však jsme platili špatně. Marxistické strany pokládaly vlastenectví za škodlivý přežitek odumírající buržoasie a vlastenečtí měšťané museli se svázat od příchodu Hitlera k moci přísnými devisovými opatřeními, aby naši praví vlastenci ze samého vlastenectví nevyvezli všechny peníze do ciziny. Masaryk měl stokrát pravdu, když v *České otázce* napsal: » ... kdybychom my protimaterialisté skutečně žili nematerialisticky, dělníci a sociální demokracie materialismu by se nechytali. « Náš nacionalism byl v naprostém úpadku, když přišel do ulic s heslem » Nic než národ ! « F. X. Šalda ve svém článku *Slůvko o nacionalismu a internacionalismu* v III. ročníku svého *Zápisníku* napsal: » Nacionalismus není dnes prostředek k odsobečtění, cesta k vyšší objektivisaci lidského » já «, nýbrž naopak nástroj nejradikálnějšího a nejbrutálnějšího sobectví ve všech formách; plášť a zástěra každého sobectví, osobního i třídního. « Platí to bohužel dodnes: čteme-li politické projevy »vlastenců« doma i v cizině, včetně slovenských separatistů, máme dojem, že jejich vlastenectví je prostředek k odsobečtění ?

Naše demokracie nekráčela k demokracii dokonalejší, to je k větší svobodě, poněvadž jsme neměli svobodu mravní a metafysickou. Poněvadž jsme byli líní se k této svobodě vypracovat. » With sorrow we must recognize

the fact that freedom is dear only to those men who think creatively. It is very unnecessary to those who do not value thinking « napsal Mikuláš Berďajev v knize *The Realm of Caesar and the Realm of God*. My jsme byli líní myslet, a proto jsme nekráčeli k svobodě. Komunismus myslil za nás a dal nám aspoň špatný řád v době, kdy jsme si nebyli vůbec s to představit mnohem lepší. Svoboda žádá práci, ne lenost. Tvořivost a představitelství. Svoboda, právě proto, že je v protikladu s nutným politickým řádem, vyžaduje práci mozku a srdce, a my jsme se jí báli, poněvadž jsme se báli odpovědnosti. Nedivme se dnes, že nám byla vzata.

Albert Camus v knize *L'Homme Révolté* napsal : » *La vraie passion du XX. siècle, c'est la servitude* «. Někdy se mi zdá, že to platí o nás jako o jiných. U nás nebylo výjimkou, že i ředitelé velikých a soukromých podniků byli sociální demokraté, tedy členové strany velmi slušné, která však měla nacionalisaci ve svém programu ! Že i kapitalisté velmi zámožní byli členy této strany ! Nikdy jsem nepochopil, proč své bohatství nerozdají chudým hned a proč čekají na » lidovou « revoluci ! Vysvětlení tohoto zjevu tkví ovšem v lenosti myšlení, které jen konformisticky obdivovalo revoluci, aniž si ji v podstatě přálo. Proto k nám revoluce přišla zvenčí, sami jsme ji nikdy nechtěli a neuměli dělat po svém. *V devatenáctém století jsme měli oktrojované vlády, ve dvacátém oktrojované revoluce*. Proto i naši komunisté jsou ještě dnes naprosto závislí na Moskvě, proto celá naše nová komunistická bohatá a vládnoucí třída je eklektistická. Na příklad nevytvořila ani průmysl — jako v jiných neprůmyslových zemích, v nichž se zmocnila vlády ; posadila se jen na místa dříve vybudovaná. Vždyť industrialisace naší země byla na vysokém stupni i před komunismem — s výjimkou Slovenska, které by bylo

beztak brzy přišlo na řadu. Proto nynější komunistická vládnoucí třída v Československu je ještě sterilnější než kde jinde, a nelze ji k prospěchu přičíst ani postrčení hospodářského vývoje zcela ve smyslu historického materialismu. Odpovědnost naší komunistické inteligence je tudíž u nás těžší než byla a je dosud v zemích hospodářsky zaostalých. V těch kouřící komíny a trochu zvýšená životní úroveň prý omlouvají zničená lidská práva. Naše politická lenost myšlení této výmluvy nemá.

Avšak tato lenost měla kořeny bohužel hlubší. Nebylo-li by tomu tak, byla by odpovědnost politiků mnohem větší než je ve skutečnosti. Politikové to u nás, bůhví, neměli lehké.

Proto vše, co teď následuje, je vlastně jejich omluvou, za kterou by měli mně být vděční.

O NAŠÍ HOSPODÁŘSKÉ ZÁVISTI A SOCIÁLNÍ NENÁVISTI

Nejhlouběj, chudý, vidím nenávist.
Jiří Wolker

Naše politické úsilí před rokem 1918 tak dlouho tíhlo výlučně a příliš jednostranně k státní nezávislosti, že po dosažení tohoto vnějšího, byť důležitého cíle líně degenerovalo a ustalo v hledání skutečné svobody pro jednotlivce v rámci svobodného státu. Hned na první pohled je patrné, že na toto ochromení našeho ducha silně působily poměry hospodářské a sociální, které ovládaly a nakonec zcela ovládly nás — místo abychom my ovládli je. *Ačkoliv přírodní vědy, a zejména fyzika, právě ve dvacátém století slavnostně vyhlásily kralování indeterminismu nad říší hmoty a energie, naše národní energie, dříve tolikrát se osvědčivší, byla paralyzována nemůžnou*

vírou v absolutní determinismus přírodních a historických » sil «, proti nimž je prý nesmyslné se stavět. Nemůže tedy nikoho myslícího překvapit, že za takového stavu věci tyto » síly « se přes nás nemilosrdně převalily, a že jsme jimi byli rozdraceni.

Nedomnívejte se, že v této části na deseti dvanácti stránkách podám rozbor naší průmyslové, zemědělské, obchodní a finanční politiky, a že přibijí na prany všechny chyby naší Národní banky, našeho rozpočtu a daňového systému, sociálního pojištění, družstevnictví a nevím ještě čeho. Nikoliv, o tom všem byly napsány ostatně celé knihy. Sám jsem jich dost přečetl a přišel k názoru, že žádná nešla na kořen věci. O to se pokusí nyní stručné poznámky, které následují.

Hospodářský a sociální život národa se vždy děje v rámci nějakých zákonů a nařízení, především státních. Podíváme-li se hned na počátku našeho zpytování svědomí na naši *Sbírku zákonů a nařízení*, vidíme hned, že je mnohem obsáhlejší než byla podobná sbírka ve větším Rakousku-Uhersku nebo než je v jiných státech. Máme se veselit, jak rychle se naši zákonodárci přizpůsobovali stále se měnícím poměrům? Nebo se zamyslíme, zda právní řád je k tomu, aby se přizpůsoboval poměrům a » životu «? Není jeho účel spíše, aby poměry a » život « vedl, aby se přizpůsobovaly ideálům zákonodárcovým? Nechci zde rozebírat otázku, kterou ostatně jsme řešili již v první politické části našeho zpytování svědomí, zda náš zákonodárce byl dobrý nebo špatný. Chci jen říci toto: byl-li dobrý a dával-li zákony vysoké úrovně, pak se měl » životu « poskytnout čas, aby se dobrým předpisům přizpůsobil a do nich se vžil. Byl-li však špatný, pak více zákonů bylo více *špatných* zákonů. Kde jsou ty časy, kdy náš *Občanský zákoník* platil od roku 1811, a vynikající právníci chodili kolem něho po špič-

kách a se smeknutým kloboukem a báli se na něj sáhnout, aby nepoškodili krásu a logičnost jeho velebné stavby! Naši zákonodárci takové skrupule neměli: třeba několikrát za měsíc měnili a novelisovali zákony a nařízení podle své okamžité nálady a nálady voličů, až z důstojné právní stavby učinili ubohou slepeninu, marně před větrem chráněnou všemi možnými podpěrami a berlemi. Bohužel neměli jsme právníky tak veliké, aby dovedli politikům vysvětlit, že každodenně se měnící právní řád není vůbec žádným právním řádem, a že věčná novelisace předpisů nejen brání lidem, aby věděli, co platí a co neplatí, nýbrž že brzo zanese svým kalem samý zdroj všeho pozitivního práva, samo právo přirozené. Víím, víím, že si nikdo u nás na existenci takového práva ani nevzpomněl, a každý jen s úsměskem pominul tisícileté pokusy největších lidí, kteří přemýšleli usilovně o tom, co býti má. *U nás jsme všichni vespolek tleskali, když to, co býti má, se pohotově (!) přizpůsobovalo tomu, co je.*

Podle Toynbeeho každá kodifikace je už sama známkou úpadku společnosti. Společnosti tvůrčí na ni nemají čas.

Jaký pak byl onen hospodářský » život «, který se neděl v rámci právních předpisů, nýbrž který je přímo psal? Byl to život mužný a statečný — nebo podléhal strachu a unáhlenostem?

Řečeno zkratkou — *psychologie našeho hospodářského života byla psychologii obleženého města*. První uznávám, že v takovém městě nelze kropit parky, je-li nedostatek vody k pití. Všechno samozřejmě musí v něm být plánováno, předepsáno a odměřeno. Kontrola musí následovat po kontrole. Distribuce to je to nejdůležitější, poněvadž není dost chleba a není dost domů, poněvadž nelze nic vyrábět a nelze nic stavět. Nikdo nebude tak

nelidský, aby dovolil, aby jeden vyhazoval potraviny, a druhý hladověl. V tom jsme jistě všichni zajedno. Otázka však zní: byli jsme my obleženým městem? Platil skutečně u nás Malthusův zákon, podle kterého je jen tolik a tolik prostřených míst u národního stolu? Platí vůbec tento zákon v době úžasného pokroku biologie a všech pomocných technických věd, v době letadel a atomů a nekonečných zdrojů energie, odkrývaných ve hmotě lidským duchem? Bylo opravdu třeba dát tolik energie duševní i fyzické na *rozdělení* národního důchodu a tak málo na *výrobu* spotřebních statků? Bylo opravdu třeba tolik předpisů na kontrolu rozdělení surovin, zatím co třeba na výzkum náhradních umělých hmot se dalo tak málo? Bylo třeba tolik úsilí na udržení neschopných průmyslů, neschopných se udržet proti domácí i cizí soutěži, když jejich smrt by byla znamenala jen ozdravení hospodářského života? Zdá se mi, že psychologie obleženého města ochromovala naše podnikatelství, naše výzkumnictví, v němž jsme byli tolik pozadu i na příklad za sousedním Německem, a naši hospodářskou fantasií. Nedostatkem takové fantasie trpěla stejně naše politická levice jako pravice. Proto se vždy dojemně sešly na příklad v požadavku téměř úplného zákazu dovozu automobilů z ciziny, ačkoliv naše auta byla drahá a ačkoliv všem muselo být známo, kolik statisíců lidí by se u nás mohlo žít přímo i nepřímo rozkvetlým automobilismem. Což neshodli se dojemně jinak tak škorpiví soupeři, to je agrárníci s naším cukrovarnickým průmyslem, k nekonečnému udržování ztrátové a nadbytečné výroby cukru, která udělala cukr nesmyslně drahý našim spotřebitelům, soukromým i průmyslovým, aby průmysl nám v cizině konkurující (cukrovinky, čokoláda, marmelády, průmysl nápojů atd.) měl náš cukr lacinější než my sami? Naše obchodní politika nekráčela za cílem

blahobytu všech, nýbrž byla rejdištěm mocenských skupin často velmi složitých zájmů. Měla příliš mnoho cílů (jsouc nástrojem také dobře nebo špatně pochopené snahy po obraně státu), než aby věděla, který cíl je nejdůležitější. Zcela ve smyslu svého klikatého vývoje vyústila v nástroj co nejdokonalejšího vyzbrojení Moskvy.

Řeknete, že jsem liberalista bojující proti clům, zákazům dovozu a vývozu, proti devisovým opatřením a proti všem kontrolám a zásahům státu do hospodářského života podle učení starého Adama Smitha a Ricarda blahé paměti. Nikterak! Zním složitost dnešního hospodářského života. Zním však také důležitost zdravého soutěžení. Svoboda, která u nás nebyla v politice, nebyla ani v národním hospodářství. Komunismus se logicky vyvinul z této nesvobody, z nedostatku smyslu pro risiko a pionýrství, z našeho »soutěžení«, které se tolik podobalo známým závodům pánů kluků zavázaných do pól těla v pytlích. Že toto vše je pravda, vysvítá i z toho, že i komunisté (!) na konec přišli na naši národní chybu a zavedli tak zvané socialistické soutěžení! Také závody v pytlích, ještě k tomu slepých!

Nedivme se pak, že náš průmysl i v první republice se vyvíjel jen ve starých tradičních kolejích, a že kromě Bati jsme v *nových* průmyslech udělali málo děr do světa. Komunisté pak zase zcela logicky nahradili všecku kvalitu naší výroby kvantitou, pokračující v staré nevyhledávavosti. Nutno jim však ponechat zásluhu, že opustili naši úpornou starost o spravedlivé rozdělení národního důchodu, a vrhli se na výrobu, kterou, ovšem jen kvantitativně, tolik zvýšili. Zbavili se totiž trochu psychologie obleženého města tím, že zbořili půlku jeho hradeb obrácených k Moskvě.

Přemýšlíme-li o tom všem, *poznáváme, že jsme všecku svou »pokrokovost« vyplýtvali na politiku, a že jsme byli*

strašně konservativní v našem hospodářském myšlení. Byli jsme hloupě konservativní v jídle (vepřová s knedlíkem a se zelím místo ovoce a zeleniny), ve způsobu bydlení (nedostatek zdviží, koupelen, ledniček) i v dopravě (tři třídy na našich železnicích, pražská elektrika s její stále vykolejenou kladkou). Dali jsem správně svým ženám volební právo, ale nedali jsme jim pračky, aby nemusely na valše prát v mokré prádelně. Neříkejte, že jsme měli nedostatek kapitálu, měli jsme ho dost na volby, na pokrokové deníky a na spousty byrokratického aparátu. Byli jsme národem revolucionářů, který ve svém spěchu na cestě za sociální utopií neměl čas vystavět silniční podjezd pod frekventovanou železniční trať. Zdálo se nám snadnější svrhnout Boha z jeho trůnu, než vystavět koupelnu pro svou rodinu. Domnívali jsme se, že se musí změnit celá struktura a filosofie lidské společnosti, aby bylo možno odstranit hnojiště, které hyzdilo náves naší vesnice. A tak se struktura změnila, hnojiště však zůstalo, jak bylo.

Náš stát byl malý, pravda, náš průmysl měl malé odbytiště. To omlouvalo vše a nikomu nenapadlo, že výroba má směr nejen extenzivní, nýbrž i intenzivní. Že Švýcarsko není dost malé, aby se v něm nemohly vyrábět hodinky. V tom se naši průmyslníci na vlas podobali našim sedlákům. Tito, pěstující tradičně brambory, pšenici a řepu, měli samozřejmě málo půdy. Nenapadlo jim, že možno také pěstovat chřest a rajská jablka, a že na produkci vajec a kuřat stačí jen několik akrů půdy. Naše první pozemková reforma byla správně a nutné zařízení — ovšem pro lidi bez fantasmie, jakými jsme byli: nechtěli jsme, aby naše země se stala zahradou, každý chtěl být statkářem, pokud možno zbytkovým. Bylo jen spravedlivé, že ti, kdo těchto statků nabyli, jich užívali kratčeji, než ti, kterým je vzali. Komunistická

zemědělská družstva, pokrývající celou zemi, jsou jen domyšlením mentality naší chamtivosti.

Naše psychologie obleženého města, psychologie strachu, abych měl ještě zítra co jíst, tato hospodářská hloupá konservativnost se obracela především proti mladým. Nejlépe to vidíme na politice měnové a úvěrové: po desetiletí po první světové válce jsme dělali deflační politiku, to je politiku dobrou pro věřitele a smrtelnou pro dlužníky. S dlužníky jsme jednali jako se zločinci a nakázali jim platit na příklad v roce 1930 o 30 procent víc než si vypůjčili v roce 1920, úroky nepočítaje. Protože věřiteli bývají lidé a podniky starší, a dlužníky lidé a podniky mladší, *naše měnová a úvěrová politika byla politikou namířenou proti mládí*. To znamená proti podnikavosti, vynalézavosti a fantasii. Úvěr byl pro staré, ne pro mladé, kteří ho potřebovali. Kupování na splátky, v Americe jistě nebezpečně přeháněné, u nás téměř neexistovalo, ač mladým lidem zaručuje slušný život hned od počátku a umožňuje ranější sňatky a zaměstnanost průmyslu. Co znamenal tento nedostatek úvěru pro mladé? Nic než nedůvěru k mládí, k experimentu a ke všemu novému. Divíte se pak, že mladí, kteří chtěli výš za každou cenu, tak snadno podléhali demagogickým slibům? Mladí si vždycky svou příležitost vynutí: neměli příležitost k podnikání, k postupu, k zvýšení životní úrovně, vezme si příležitost k revolucím nebo i k zločinnosti. A žádné povolovací řízení, které bylo u nás tak dlouho formou spiknutí proti mladým, jim v tom nezabrání.

Oscar Wilde napsal, že na společnost hubuje jen ten, kdo do ní nepatří. I na kapitál nadává jen ten, kdo ho nemá. *Naš kapitál se neuměl rozdělit na veliký počet lidí* — jako to činí na příklad v Americe. Akciové společnosti byly u nás formou hromadění kapitálu, ne formou jeho

rozdělení. To podkopávalo víru ve spravedlivost vlastnického práva, nejen u nevlastníků, ale konečně i u majitelů. Zapomnělo se, že soukromý majetek je nutný předpoklad svobody, a že zneužíváním majetku se tato svoboda ztrácí. Naši vlastníci již dávno nevěřili v posvátnost instituce soukromého majetku, a poněvadž nevěřili, že ho budou moci předat svým dětem, dali si ho vzít ku podivu snadno. Zdálo se, že jejich heslem bylo spíše *carpe diem* než užívání majetku ve prospěch celku. Větu, že vlastnictví je krádež, může přijmout za vlastní jen člověk, který se svým majetkem zachází špatně. Volání po tak zvané nacionalisaci bank, dolů a velkého průmyslu je v podstatě volání, že majitelé s tímto majetkem zacházejí proti zájmům většiny. Takové volání, které na příklad v Americe neexistuje, může být někdy správné. My jsme však volali po »nacionalisaci«
holíren a pouličních zmrzlinářů, čímž jsme dokumentovali naše přesvědčení, že všichni, malí i velcí, bohatí i chudí, neumějí zacházet s tím, co nám patří. A že jsme zkažení skrz naskrz. *Národ, který dovolil, aby se zestátnila hokynářství, odsoudil sám sebe a zaslouží si, dokud se nezlepší, aby celý jeho majetek patřil Moskvě.*

V obleženém městě se přirozeně zdůrazňuje rozdělení národního důchodu před vším ostatním. Rovnost je tedy nejdůležitějším heslem. A protože je všeho nedostatek, jde o rovnost směrem dolů. Nejde o rovnost v nadbytku, ale o rovnost v mizérii. *Chtěli jsme rovnost proletářů, a povedla se nám.* Tak dokonale, že teď sami komunisté musejí dělat kampaň proti »rovnotářství«
! Plánovali jsme k tomuto cíli již dávno, komunistické pětiletky jsou jeho vrcholem. Kladli jsme meze podnikání, iniciativě, vynalézavosti a mládí, nikdy nám nenapadlo položit meze — plánování. Standardizovali jsme všechno zboží tak dlouho, až se nám povedlo zestandar-

dizovat člověka. Zapomněli jsme, že dobře plánovat může jen svobodný umělec-architekt, že dobře plánovat může jen člověk svobodný, ne otrok. V každém obleženém městě se musí brzy přejít od plánování hospodářského k plánování politickému. Hospodářská diktatura skončí v diktatuře politické.

Co bylo na dně naší psychologie obležených, na dně všech zákazů a omezení, na dně všech kontrol a nivelisování našeho hospodářského života? Co jiného než těžký hřích, kterému se říká závist? *Závist je náš hřích národní.* Byla doplňkem naší politické lenosti, neboť nejjistějším prostředkem k získání hlasů nebyla výzva k tvorbě a k práci, nýbrž k závisti. Neudělej si to, co má druhý, nýbrž vezmi mu to! U nás chudý záviděl bohatému, mladý starému, zaměstnanec zaměstnavateli a opačně. Záviděli jsme si všechno, druhou sklenici piva a lepší kalhoty. Znal jsem na malém městě prosperující obchodníky, kteří chodili pěkně oblečení jen v Karlových Varech, aby jim doma lidé nezáviděli. Znal jsem na malém městě lidi, kteří si nemohli koupit automobil jen proto, že by jim závidějící berní úředník vyměřil přehnaně vysoké daně. Říkali jsme, že chudoba cti netratí, ale neuvědomili jsme si, že cti také nepřidává. Místo, abychom byli rádi, stal-li se český nebo slovenský člověk milionářem v našich ubohých korunkách, neboť z každého milionáře má největší prospěch jeho okolí, spílali jsme mu »silných jedinců«. Proto jsme byli národem jedinců slabých, strašně slabých, jedinců, kteří záviděli druhému pět deka šunky k přesnídávce. Stále jsme se ptali, kolik kdo vydělá, nikdy jsme se netázali, zda vydělal poctivě nebo nepoctivě. *Zámožnost sama o sobě byla už něčím nepoctivým.* Kdo se snažil, byl lump. Jen na něho s milionářskou dávkou! Však tě to podruhé přejde chtít vydělávat! Prosím vás, jak jsme vlastně mohli

dosáhnout blahobytu? Když naší největší národní starostí bylo strhnout rychle každého úspěšného dolů? Překážejí milionáři jedinečnému blahobytu kvalifikovaných dělníků v Americe?

Komunismus, jaký jsme si dali, je jen racionálním organisováním této naší staré hospodářské závisti. Šel nám, přiznejme si to, ku podivu k duhu. Co na tom, že sám nic nebudu mít, jen když druhý ztratí všechno! Bylo jen logické, že jsme lidem brali po roce 1948 poslední kousek zahrady, zatím co v pohraničí statisíce hektarů leželo ladem.

Svůj národní hřích jsme, utíkající, doma nezapomněli. I venku si závidíme všechno, sebemenší úspěch, každé místečko ve výboru Svobodné Evropy, i stipendium, které se dostane dítěti druhého. Udáváme se jeden druhého a chceme, aby se výdělky všech kontrolovaly — jeť svět tak malinký, že naše psychologie ustrašených obleženců se v něm cítí jako doma. Slyšel jsem, že si někdo koupil 1000 hektarů půdy za polárním kruhem v Kanadě, a to za 10 dolarů. A ani je nevzdělává, ani tam nebydlí! Nejvyšší čas, abychom si naň posvítili pokrokovou pozemkovou reformou!

Nevědomky už jsme v mnohém přešli od otázek hospodářských k otázkám sociálním.

Největším omylem našeho často vychvalovaného sociálního citění bylo přesvědčení, že jedna společenská třída je nepřítelem druhé. Že si nemají co dát, že si mohou jen co vzít. Továrník a dělník byli nepřáteli, ač měli být spojenci. Paničky a služebné se nenáviděly, ač musely být celý den pohromadě. Měšťan ohrnoval nos na sedláka a naopak. Dělník nepochopil, že lepší práce konec konců pomůže i jemu, podnikatel nepochopil, že svou politikou nízkých mezd zabíjí spotřebitele svých výrobků. Také nedal nic na veřejné účely jako

jeho kolegové v Americe. Služky nebyly lepší ani mravně než paničky, a je pro náš národ typické, že si služby dříve pro sebe vymohly honosný titul »pomocnic v domácnosti« než lidsky obyvatelný pokojík. Bylo typické, že náš dělník nestávkoval tak často pro konkrétní požadavky na svém pracovišti, nýbrž častěji pro cíle »vyšší«, to je z výšky mu nakukané. Říkalo se tomu třídní uvědomění. Byl to ovšem jen třídní imperialismus. Nešlo o mne, ale o třídu, šlo o diktaturu proletariátu.

Ano, naše třídní uvědomění bylo veliké a nikterak se neomezovalo na dělníky. Bohatý si nesměl vzít chudou, a holka, která neměla věno, zůstala na ocet. Co dnes, ptám se, zůstalo z oněch věn, která rozházela tolik možná šťastných manželství? Muž musel »uživit« svou ženu než si ji mohl vzít — jako by ona před svatbou nejedla a často i nevydělávala. Kdy pak přijdeme na to, že mládí a chuť k práci je lepší než vkladní knížka?

Ve svém třídním uvědomění jsme zapomněli, že nejlepším sociálním programem je stará prostá láska k bližnímu. Láska člověka k člověku. Nejdříve v rodině, pak v obci a nakonec v celé společnosti. Zdálo se pokrokovější vyměnit lásku za stavbu sirotčinců, chorobinců a chudobinců. Bylo dobře, že se stavěly, neměli jsme však zapomenout, že jich bylo tolik zapotřebí proto, že prostá láska zmizela ze světa jako přežitek. Dobročinnost v obci nám byla brzo na obtíž a proto, my tak humánní, všechno jsme nejraději strčili na stát. Poněvadž byl nejdále. Bylo reakcionářstvím dát almužnu, vždyť stát ji dá za nás. *Láska k bližnímu se u nás redukovala na postrk potřebného na státní dobročinnost.* Veřejné instituce za nás měly dělat všechno, nakonec i se modlit ke Stalinovi — jako představiteli nejvyšší prozřetelnosti. Stát se staral o všechno, i o vzájemnou pomoc dříve vykonávanou rodinou, která se pomalu a jistě rozpadávala u bohatých

jako u chudých. Rozpadla se kázeň rodičů a kázeň vykonávaná starosty obcí — však stát ji hradí. A také nahradil tak důkladně, že všichni — tak volní od pout rodiny i samosprávy, od pout svého zaměstnání a dobročinnosti, — jsme se stali otroky. Bylo jen logické, že se brzo »Praha«, k níž se se vším vzhlíželo, nahradila »Moskvou«. Vždyť Moskva byla dál než Praha, a proto naše odpovědnost byla zas o kousek menší. To vše je proces velmi jasný: už za stará se říkalo, že kdo neposlouchal doma, bude muset poslouchat na vojně, kdo neposlouchal tatínka, musel poslouchat císaře pána.

Uvolnili jsme rodinu, vždyť přece byla základem všeho vykořisťování, kolikrát si mládež na to stěžovala! Vykořisťoval zaměstnavatel, ano, často vykořisťoval, a říkám to bez jakékoliv zadní myšlenky. *Bylo třeba udělat za každou cenu konec tomuto panství člověka nad člověkem, a proto se pánem učinilo něco, co už nemělo v sobě nic lidského.* Stát, jeho pětiletka, byrokratický aparát. Stát je totiž byrokratická instituce par excellence, a kdo chce stát, chce byrokraty. Nesli-li naši studenti na svých Majales rakev s nápisem »byrokracie«, věděli, co dělali.

Opravdu veliké pokroky jsme učinili v minulých desetiletích v sociálním pojištění, v pojištění proti nezaměstnanosti, v pojištění nemocenském, úrazovém a starobním. Jsem poslední, kdo by je nevítal. Kdybychom si ovšem uvědomili, co bylo podkladem našeho volání po tomto pojištění, nebyli bychom na ně tak hrdi jako jsme dosud. Byl to nedostatek osobní odpovědnosti, neschopnost si dobrovolně dost ušetřit na stará kolena, neschopnost plánování svého vlastního života. Proto za nás musel — a zaplat Pán Bůh za to — plánovat stát. Volání po sociálním pojištění bylo velmi logické: moderní člověk ztratil veškerou bezpečnost, mravní i metafysickou; jaký div, že křičel po bezpečnosti aspoň malilinké poštov-

ní poukázky každého prvního? *Sociální pojištění není, nemylme se, žádný mravní pokrok, je to spíš záplata na mravní úpadek.* Záplata dobrá a nutná — bylo by nelidské nedat berlu kulhavému.

Vyslovili jsme slovo »nezaměstnanost«. Toto slovo se dostalo do módy přesně v okamžiku, kdy slovo »zaměstnání« nahradilo slovo »služba«, a tak již nikdo nechtěl sloužit a chtěl být jen zaměstnancem. My jsme nezaměstnanost léčili podporou v nezaměstnanosti, ač jsme ji měli léčit službou. V rocích 1928 až 1933 nezaměstnanost nás stála skoro stát a docela duši sudetských Němců. Nebylo nic vítanějšího jak henleinovcům, tak komunistům. Ne že by demokracie se ukázala neschopnou, ale špatná demokracie se ukázala neschopnou. Ano, stroje berou dělníkům práci, ale jen špatně placeným. Výkonnost stroje má dát lidem kratší pracovní dobu alespoň bez snížení mezd, a nikoliv prázdno nezaměstnanosti. Proto jsme se strojovým pokrokem pokrokově rušili tak mnohé staré svátky!

Přímým dítětem hospodářské závisti byla třídní nenávisť. Nenáviděli jsme se navzájem. A nenávidíce se, zabraňovali jsme jeden druhému v přístupu do země blahobytu a rovnosti, do rovnosti v blahobytu, která je cílem všeho hospodářského a sociálního usilování. Plni závisti a nenávisťi sedíme na své chudobě v nerovnosti. Místo abychom byli všichni stejně bohatí, jsme teď chudí každý jinak. Splnilo se na nás to, co nám prorokoval Masaryk, když v *České otázce* napsal: »Nerozřešíme-li ji (to je sociální otázku) v duchu našich ideálů historických a národních, v duchu ideálů všelidských, odvrátíme-li se od světla ke tmě, od lásky k násilí — pak se vrátíme do svého hrobu, z něhož již nebude žádného zmrtvýchvstání«.

Začal jsem tuto kapitolku tvrzením, že jsme z lenosti

odhodili od sebe všechnu odpovědnost za své bytí a vydali jsme se na pospas »přírodním a historickým silám«, proti kterým není lidského prostředku. Naše zpytování svědomí však ukázalo, že tyto »síly« nejsou nic jiného než praprostým naším hříchem. Podlehli jsme jejich mocnému tlaku, poněvadž jsme byli jen hmotou, ne duchem. Zapomněli jsme, že hmota zabíjí a duch obživuje. Ve svých pětiletkách závisti a ve svých velkolepých plánech nenávisti cítíme se ubozí a nešťastní a toužíme utéci přes hranice naší vlasti, nechápajíce, že temné přírodní a historické síly jsou v nás, a že před nimi neutečeme tak snadno jako přes drátěné překážky na Šumavě.

O NAŠÍ KULTURNÍ NESTŘÍDMOSTI

Nepovzneseme-li ducha svého a ducha národu našeho k vyšší a ušlechtlejší činnosti, nežli jest u sousedův, nejen nedobudeme si čestného místa v řadě národův, ale neuhájíme konečně ani přirozeného bytu svého.

Palacký ve Svatoboru

Politika, národní hospodářství a sociální poměry nevisí ve vzduchu, nýbrž jsou částí obecné národní kultury. Upadla-li jejich úroveň, nestalo se to proto, že poklesla úroveň celé kultury národa?

Je na tisíce definic kultury. Některé definice jsou tak široké, že znamenají prostě způsob života jednotlivce nebo společnosti, jiné pojem kultury zužují na filosofické myšlení a vědeckou a uměleckou tvorbu. Nemyslím, že lze definovat kulturu tak výlučně, kultura ovšem také není jen způsob života. Snad je možno říci, že kulturou je všechno, čím se člověk liší od zvířete, čím se lidský způsob života liší od způsobu života zvířecího stáda.

Je jisto, že se člověk může chovat k druhému kulturněji nebo méně kulturně, že může užívat jazyka kulturnějšího nebo méně kulturního. Zde bohužel nemůžeme konstatovat, že pravidla slušnosti a zdvořilosti jsou nyní u nás přísnější než byla na konci minulého století. Naopak musíme konstatovat obecné zhrubnutí našeho chování jednoho k druhému v každém směru a ve všech vrstvách obyvatelstva. Toto zhrubnutí ovšem dostoupilo vrcholu za vlády komunismu. Tomuto faktu se nemůžeme divit: i když nejsme žádnými obdivovateli knihy pana Gutha-Jarkovského, i když víme, že mnohá pravidla slušnosti se přežila (způsob oblékání, visitky, blahopřání, rukylibání atd.), uvědomujeme si, že slušnost a vybrané chování jsou vždy majetkem jen určitých omezených vrstev každého národa. Dnes, kdy tyto elitní vrstvy byly u nás úplně zničeny a kdy se dělá rovnítko mezi chováním vybraným a směšným, kdy nejíst rybu nožem nebo zvednout klobouk je projevem reakcionářství, je jisté, že vyrovnání chování jednotlivých tříd národa se stalo výlučně směrem dolů. Slušnost a zdvořilost, které u nás postupně klesaly během celého našeho století, dosáhly nyní bodu mrazu. Čteme-li v knihách i v novinách u nás vydávaných, jak se lidé chovají jeden k druhému, jak se hoch uchází o dívku, jak se zachází s obecnem na úřadech, jak se vyřizují lidé jen proto, že jejich názor se neshoduje s mým, přímo nás mrazí, jak hluboko lze sestoupit směrem dolů, v jaké hloubce dochází k nivelisaci a k vyrovnání chování! Mnozí v tom vidí demokratičnost — zapomínajíce, že v demokracii má být každý občan králem a že v ní měli bychom míti chování králů, a nikoliv sprostotu otroků!

Obecné zhrubnutí národního chování se ovšem nezastavuje před jazykem. Nejkrásnější jazyk na světě, jazyk, který právě ve dvacátém století byl našimi básníky

vyveden na vysokou horu formální dokonalosti, je v denní řeči přímo vláčen v bahně. Pavel Eisner ve své knížce *Bohyně čeká* napsal již v roce 1945, že naše jazyková kultura pokulhává za naším jazykem, že máme v rukou stradivárky, že však na ně hrajeme jako šumaři, že hanebně mluvíme a hanebně píšeme a že už ani český inteligent neumí elegantně mluvit a dobře psát. S tím souvisí také, že u nás opravdové řečnické umění se rovná nule, a že ani za celou dobu první republiky nebyly v našem parlamentě ani jinde promluveny řeči, které by mohly podat vody řečem takového Palackého, Riegera, Gregera, ač náš jazyk od jejich smrti se dále zdokonaloval. Co by řekl Pavel Eisner, kdyby dnes slyšel, jak se u nás mluví a píše, kdyby musel na setkání slyšet o všech těch kombajnech, nadplánech a jiných zkomoleninách, kdy užívání všech možných jazykových oblud a nemožných složenin převzatých z ruštiny i jiných jazyků patří k dobrému tónu komunistických pisálků: Ano, komunismus rozhodně zvětšil zásobu našich slov — kvantitativně. Kde však zůstala jakost?

Naši předkové nám předali nesmírné poklady lidové kultury ve svých krojích, hračkách, písních, příslovích a především ve svých zvycích. Generace, které ve dvacátém století po nich nastoupily, jako první z jejich potomků projevíly nevážnost k jejich vzácnému odkazu, a vědomě zaměnily písně jako *Aby nás Pánbůh miloval* za pseudoorleánský jazz, vyšívané kroje za »kombinězy« a stará přísloví lidové moudrosti za bezduchá a z ciziny přinesená hesla. Žádná generace se ještě nedívala s takovým opovržením na dědictví po předcích jako generace naše. *Je naší vinou*, vinou nás dnes živých, *že jsme přerušili tekoucí proud živé vody naší tradice*. To je náš největší a řekl bych smrtelný kulturní hřích, který se již vymstil. Je hrozné, že celý odkaz našich předků

předáváme svým dětem — jen v museích a všech možných sbírkách a knihách! Naši sběratelé mohou již sbírat jen trosky a úlomky. Naše vlast podobá se Pompejím naší národní kultury. Národ, který ji sebere třeba sebepečlivěji a sebedokonaleji ji uloží do vitrin svých museí — žádnou národní kulturu nemá.

J. Huizinga ve svém hlubokém eseji, nazvaném *Homo ludens*, ukázal na důležitost prvku hravosti v národní kultuře. Hra, poněvadž je iracionální a přímo navazuje na to, co zůstává v člověku dětského a vrozeného, je podle něho základem vši civilisace, základem chování lidí mezi sebou, základem konec konců i na příklad politiky. Ve hře jsou totiž sloučeny dva prvky pravé kultury, svoboda žitá v přesně a svobodně si daných mezích. Hra je boj, ale boj zkulturněný pravidly a omezený časově a místně, aby si zápasící vždy po boji zase mohli podat ruce. Jak to bylo a je u nás? Máme krásné hry dětské a, čteme-li třeba Zíberty, dozvíme se, že staří Čechové měli krásné hry i pro dospělé. To všechno jsme ovšem odhodili a přivezli jsme si z Anglie kopanou — aniž jsme si přivezli anglickou fair play. Přivezli jsme si pro vyšší vrstvy třeba bridge, nepřivezli jsme si však anglické gentlemanství. *Peroucí se fanoušci po fotbalových zápasech na našich hřištích byli jen předobrazem našich fanatiků politických a stranických.* Naše lidová kopaná nebyla školou kázně, nýbrž školou vášně a stranění. Zápas mezi Spartou a Slávií se přenášel do rodin a městského zastupitelstva. Sport jsme provozovali nesportovně, často profesionálně. Ani sokolský náš sport nesměřoval k tělesné vyrovnanosti starých olympijských her, nýbrž jen za kolikostním přebornictvím. Sportovní výkony jsme neměřili ladností a ušlechtilostí pohybů, nýbrž jen na centimetry a metry. Naše sokolské slety byly podivuhodné a krásné. Avšak obdivovali jsme je pro jejich

masovost, hledíce málo na půvab cviků jednotlivce. Jako protikomunisté jsme neradi viděli, že se komunistická spartakiáda (zase hezké slovo!), konaná v Praze v roce 1955, velmi zdařila. Exilové časopisy to omlouvaly (!) tím, že národ nezapřel své sokolství Mají-li pravdu, pak vlastně netvrdí nic jiného, než že i sokolství bylo vlastně výchovou ke konformismu.

Kulturní úpadek byl vidět i na tom, jak jsme tančili. Svě staré tance jsme zahodili a místo valčíku nebo české polky jsme tancovali tance z ciziny přinesené — většinou jako pepíci. Tělesná hygiena u nás nebyla na výši, ne-
užívali jsme dost mýdla a ani v nových domech jsme nestavěli dost koupelen, což nebyl vždy nedostatek kapitálu.

» One symptom of the decline of culture in Britain is indifference to the art of preparing food «, napsal T. S. Eliot ve svých *Notes towards the Definition of Culture*. Co by napsal o nás? *Domáci kuchařka* Magdaleny Dobromily Rettigové bylo a je dílo vzácné a vysoké jakosti tohoto nedoceneného umění. Rettigová a mnohé jiné vzdělané ženy minulých generací byly nositelkami této důležité stránky naší národní kultury, která vytvořila jednu z nejdokonalejších kuchyní na světě — ovšem omezenou jen na poměrně málo vzdělaných rodin. Říkám vzdělaných, poněvadž k nim patřily na příklad rodina Palackého, Riegerova, Bráfova atd., které i jinak patřily k vrcholům naší národní kultury. Neříkám bohatých, poněvadž k dobrému vaření nebylo vždy třeba peněz, poněvadž mnohé i složité pokrmy nebyly dražší než vepřová. Jinak bohužel naše kuchyně nestála za nic, v obyčejných rodinách ani v restauracích. Ve venkovských hospodách, ležících uprostřed žirných polí s běhajícími kuřaty a s obsypanými ovocnými stromy, nedostal hladový obyčejně nic než více nebo méně čerstvého

buřta s pivem. Často nedostal ani kus chleba s máslem. Po rozvratu našich rodin veřejné tovární a úřednické kuchyně a davové stravování zaměstnanců změnilo kuchařské umění v krmení hladových, s výlučným důrazem na množství s přezíráním vši jakosti. Komunismus udělal ze zbývajících dobrých kuchařek špatné přidavačky zedníkům a pronásledováním každého zbytku kulinářské rafinovanosti dokončil náš úpadek i na tomto poli, jehož důležitost může podceňovat jen nevzdělanec. *Konformismus myšlení může počínat konformismem v jídle* : proto se nezdá, že by masové krmení hladových v továrních kuchyních bylo něco nepromyšleného.

Byla-li dříve divadla — také divadélka loutková a maňásková — mírou a chloubou kulturní výše národa, přesunuje se nyní lidová zábava a poučení více na rozhlas a televizi. Náš rozhlas byl vždy ve státních rukou, což kromě různých vad mělo mít jednu velikou přednost : finanční nezávislost na špatném vkusu obecenstva. Ani zde jsme nevyužili možnosti zvedat průměrný vkus našich posluchačů a hráli jsme více písniček à la *Byli jste už v Oužicích* než Smetanu nebo Dvořáka. Špatné dechové hudby bylo v našem rozhlase vždy tolik, že ani komunisté ji nemohli ještě více podtrhnout. Televise je zatím špatná všude, u nás — slyším — je prý ještě horší.

Noviny jsme mohli dělat lépe než jsme dělali a bylo naší hanbou, že jsme sami říkali, že nejlepším naším denním listem je — *Prager Tageblatt*. Dmuli jsme se pýchou, když *Národní politika* nebo *Večerník Českého slova* tiskly jeden milion exemplářů, avšak nejhodnotnější naše noviny, *Lidové noviny*, měly sotva dvě nebo tři desítky tisíců abonentů. Naše večerníky se svými tučnými titulky s důrazem na erotiku a mordy kopírovaly vše špatné, co kde po světě našly v tisku boulevardním. Nejrozšířenější četbou devadesáti procent našeho

národa byla *Pražanka* a *Hvězda*, které tak vyhovovaly svou lacinou sentimentalitou kdekomu, že málem, jak mi jednou řekl profesor Albert Pražák, počestily celé Slovensko ... Naše noviny byly jen tlampači sekretariátů našich politických stran a bohužel jsme měli málo novinářů, kteří se zmohli na své vlastní myšlenky a na konstruktivní kritiku vládní politiky. Bernanos jednou napsal, že žádný žurnalista neinformoval svou dobu o tom, že se Slovo stalo Tělem. Ani jeden náš novinář nás neinformoval o blížícím se komunistickém převratu, poněvadž jeho politická strana mu k tomu nedala placet. *Konformismus je logický konec novinářství chápaného netvořivě.*

Jako národ Komenského byli jsme hrdi na své školství. Zapomněli jsme ovšem na starou právnickou zásadu, podle které nikdo nemůže druhému předat víc práv než má sám. *Ani my jsme nemohli svým dětem dát více kultury než jsme měli sami.*

Naše obecné školství nebylo špatné a naše výstavné školy i na malých vesnicích byly naší chloubou. Bohužel jsme své učitele tak mizerně platili, že jsme mnohé nutili do postoje nepřátelství k státu a ke společnosti. Jaký div, že někteří učili děti českým a slovenským jazykem myslet nenárodně. *Národ, který dovolí, aby komunisté vychovávali jeho děti, si samozřejmě nezaslouží nic jiného než komunismus.* Už dlouho před únorem 1948 nemělo na našich školách stát »Bohu, vlasti, národu«, nýbrž »Stalinovi, komunistické partaji a proti národu«. Zatrpklí učitelé, kteří si nemohli ani objednat knížku z Prahy, změnili dílnu lidskosti v přípravku komunistické tyranie. Vychovávali dav, nikoliv jednotlivce. Respektive jednotlivce měnili v dav, místo aby z negramotné masy tvořili individuality. Statisticky to vše vypadalo velmi pěkně.

Absolvent naší střední školy měl být živou encyklopedií. Věděl nebo alespoň měl vědět více než absolventi středních škol v cizině. Bohužel jeho vzdělání bylo hodně nepraktické a je typické pro naši školu, že se o aktuálních otázkách nesmělo ani hlesnout. Ještě nyní se pama-tuji na úžas třídního profesora, když jsem mu jako stu-dent položil otázku projednávanou politikou dne. Náš student musel vědět mnoho třeba o Alexandru Velikém, ale nic, docela nic o Hodžovi nebo o Klofáčovi. Musel znát všechny galské kmeny, s nimiž válčil Caesar, neuměl však nalézt v jízdním řádě, jak se dostane z Prahy do Liberce. Naše střední školy učily mnohým faktům, ne-učily však soudnosti a samostatnému rozhodování a há-jení svého stanoviska. Dobrý *student musel vše předkládané přijmout bez odmluvy a bez debaty*. Studentu se tak brala víra v jeho vlastní soudnost a byl trestán, oponoval-li profesoru. Přinejmenším byl vždy zesměšněn. A to byla velká chyba naší vychovatelské soustavy. Jaký div, že i po maturitě přijal program své politické strany bez odmluvy a bez myšlení.

Ano, soudnost se na našich středních školách nejen nepodporovala, nýbrž byla přímo tabu. Učily se, věřte nebo nevěřte, věci přímo protikladné, a běda žáku, který by jen začal o tom dumat. Od deseti do jedenácti se na příklad učilo, že Bůh a jedině On je věčný (dokud se ještě náboženství učilo), a od jedenácti do dvanácti, že hmota nebo energie je věčná a nezničitelná. Hus byl v jedné hodině největší Čech a v druhé kacíř, a nikdo si nedal práci studentu vysvětlit, že se toto hodnocení děje podle sudidel naprosto různých. Žák nesměl myslit — nechtěl-li být vyloučen.

Vyčítáme-li střednímu školství jeho nepraktičnost a neživotnost, musíme naopak našemu školství vysokému vyčíst až přílišnou zaměřenost na vychovávání odborní-

ků, na příklad lékařů, advokátů, profesorů atd. Zapomnělo se u nás, že *universita má dávat vzdělání universální*, že má vychovávat vzdělance, a nikoliv jen dobré profesionály. Že má vychovávat k vědecké práci, to je k tvořivosti v nejvyšším slova smyslu. Experimentování a výzkumnictví bylo na našich vysokých školách popelkou, a když někdo rozbil pár zkumavek, bylo těžko hledat, z čeho se mají zaplatit. Jaký div, že se říkalo, že nejlepší svou práci napsal vysokoškolský učitel, aby dostal docenturu, a potom duševně často už jen živořil. I university a techniky byly prosáklé politikou. Po roce 1918 jsme udělali také pro své vysoké školy více kvantitativně než kvalitativně a stačilo nám založit universitu Masarykovu a Komenského — bez náležitého jich vybavení. Musíme číst esej Ortegy y Gassetta o *Poslání university*, abychom si uvědomili, jak vzdáleni jsme byli od pochopení pravého poslání vysoké školy, poslání, které konečně již Karel IV. tak krásně formuloval ve své zakládací bule.

Připomínáme-li si živoření vědeckých ústavů již za Rakouska a za první republiky, ústavů rozmnožených jen kvantitativně a ne kvalitativně, musíme souhlasit s přísnou kritikou, které české vědě udělil Josef Šusta, sám universitní profesor, v článku *Národní úkoly české vědy*, uveřejněném v *Národních listech* už v roce 1917. Napsal tam, že se obává extensivního polovzdělání, výsledku to mělkých snah popularizačních, i toho, aby se naši vědy nezmocnili lidé bez vlastní tvořivosti, kteří by v těsném domácím prostředí se přioděli leskem laciné svatozáře, přinášejíce k nám jen chatrné odvary cizích myšlenek.

Jeho obavy nebyly plané. Ncdostatek všeho experimentování a výzkumnictví se projevil nejdříve ve vědách přírodních. Naši vědci zde sice dovedli dáti národu urči-

tou nezávislost na cizině, málo však pokročili — až na nepatrné výminky — v tradici Purkyňově, která příkazovala také být rozmnožovatelem vědy světové. Je na příklad naší hanbou, že jsme nic nebo skoro nic nepřispěli ke skvělým výsledkům bádání atomického, a že teprve jeden náš matematik v exilu se úspěšně zapojil do tohoto úžasného lidského dobrodružství. Kulháme zde za velikým pokrokem lidstva, a zdá se, že doma teprve přezvykujeme Einsteina a Plancka — zatím co v cizině již i sama teorie relativity a teorie kvant, tvořící dosud základnu fysického bádání, začíná mít povážlivé trhliny, takže na příklad na sjezdu jadrových fysiků, konaném v červnu 1956 v Lindavě, se již otevřeně mluví o nutnosti teoretické přestavby základů moderní fysiky. V biologii, ve fyziologii a v lékařství měli jsme a máme dobré odborníky, na příklad chirurgy, nikoliv však tvůrce, takže úžasný pokrok ve výrobě moderních léků a očkovaní šel docela mimo nás. Nepřipadla nám ani jedna Nobelova cena, ač státy mnohem menší (na příklad Švýcarsko) se jimi mohou chlubit. O našich vědcích bohužel více než o vědcích jiných národů platilo to, co Simone Weilová napsala ve své knize *Oppression et liberté* : » Il n'y a plus à proprement parler de savants, mais seulement des manoeuvres du travail scientifique «.

V tak zvaných duchovních vědách jsme na tom nebyli lépe. Ve dvacátém století jsme neměli velikého filosofa s vyhraněným systémem a vlastně se u nás ani žádná filosofie neučila, jen její dějiny. Naše historická věda, požehnaná několika krásnými jmény, nedovedla za národ provést žádoucí syntesu v nazírání na některá období našich dějin a sjednotit se na jejich smyslu. Již výše jsme si stěžovali na naši vědu právní, která po odchodu takového Randy, Otta a několika málo jiných byla neplodná a bez vlivu na veřejný život, který se vzdaloval každé

vědeckosti. Sociologie byla u nás v plénkách a zcela se lepila na cizí vzory bez vlastních myšlenek. Takový nevalný stav našich duchových věd samozřejmě nemohl být žádnou podporou národu jedva získavšímu samostatnost.

Descartes svou logickou jasností oprostil intelekt od vší tajemnosti, často blahodárné. Moderní věda se všemi svými Heisenbergy, Freudy, Jungy, Adlery a mnohými jinými se dosud snaží jeho omyl napravit. *Naše česká věda, ač mohla navázat na Komenského, který hned tehda pochopil určité slabiny velkolepé Descartovy koncepce, byla neobyčejně pomalá v pochopení tohoto nového směru moderní vědy* a pomalu ale jistě tonula v historismu a dialektickém materialismu, o němž polský spisovatel Miłosz správně říká, že není ničím jiným než vědou devatenáctého století, vulgarizovanou na druhou. Naše věda tedy chybila především v tom, že se domnívala, že lze » pravdy « minulého století uskladnit bez ztráty na hodnotě.

Přecházíme-li nyní k umění a hotovíce se zpytovat své národní svědomí v souvislosti s tímto nejvyšším plodem vší kultury, nejsme tak pokorní, abychom s pýchou se nepoklonili naší hudbě. Co jsme nedovedli nikde, dovedli jsme zde: dovedli jsme správně navázat na naši bohatou hudební tradici století minulých a zejména na Smetanu a Dvořáka, takže jsme dovedli dát světu i sobě mnohá světlá jména, především stále ještě nedoceněného hudebního genia a spoluzakladatele světové moderní hudby, Leoše Janáčka. Ano, v hudbě jsme se nebáli experimentovat a, docházejíce až k hudbě čtvrttónové, nebáli jsme se postavit na své vlastní nohy, a proto jsme se postavili mezi první hudební národy světa. Ano, jen jí jsme zachytili českým způsobem věčnost a zaklepali svými notami na brány světové historie umění.

Proč to nedovedeme i jinde? Na příklad v archi-

tektuře? F. X. Šalda ve svých *Bojích o zítřek* si plným právem stěžuje na naši »stařeckou nemohoucnost« v tomto důležitém odvětví umění, z něhož všechno ostatní výtvarné umění vzešlo. *V architektuře jsme byli v moderní době tak nízko, že jsme už nedovedli ani napodobit.* Domky a »vily«, které stavěli naši stavitelé a různí poliři po našich vlastech a které se patrně líbily stavebníkům, hyzdí naši vlast. Jsou většinou zaostalejší a nepraktičtější než staré české chalupy a prozrazují naprostou tupost a prázdnotu ducha, který neuměl si aspoň z ciziny objednat nejobyčejnější bytový časopis, obsahující všechny potřebné nákresy a plány. Po nabytí samostatnosti nastavili jsme spoustu veřejných budov pro všechny možné úřady, zvláště budovy pro naše ministerstva (ministerstvo obchodu!), které přímo křičí zaostalostí a nedostatkem jakékoliv estetické myšlenky. O tak zvané funkcionalitě v architektuře se jen mluvilo. Samozřejmě nepřekvapuje, že naši architekti nedovedli stavět nic, co předpokládalo duchový rozlet, na příklad chrámy nebo krematoria. Komunisté naši stavební bezmyšlenkovitost doplnili tupostí ruskou, která ani doma se na nic nezmohla a je nyní právem kárána i z komunistických řad. Až na nepatrné výjimky (Hradec Králové) nalezneme v našich městech jen krásný starý kostel a několik barokních domů, a pak už je poušť hnusu a ošklivosti, za kterou nemohou jen stavitelé, nýbrž celý národ, propadlý do estetické slepoty.

Naše malířské a sochařské výtvarnictví bylo mnohem lepší, dovedlo alespoň — bohužel až příliš ochotně — přejímat všechny proudy pařížské školy. Mělo tolik práce se samým přejímáním, že zapomnělo experimentovat samostatně. Některé výstavy spolku *Mánes* vyhlížely jako pedagogické přehlídky všech existujících směrů moderní malby. Měli jsme kopy českých Renoirů, Picassů, Brac-

queu a Mattisú, našich vlastních Špálů, Zrzavých nebo Josefů Čapků, kteří se vážně pokusili o zažití cizích přínosů, měli jsme poměrně málo. Praha a její kavárny — v plenéru jsme jich tolik neviděli! — se jen hemžila expresionisty, kubisty, futuristy, fauvisty a surrealisty, málokoho však napadlo malovat po našem. Všichni se i na svou vlast dívali cizíma očima. A byla-li jednou naší výtvarnickou Mekkou Paříž, proč by jí dnes nemohla být Moskva? Ostatně celý tento vývoj od jednoho vzoru ke druhému se dál a děje bez jakékoliv účasti bodrého českého a slovenského lidu, který vůbec nevzal na vědomí »umělecký« obrat od Západu k Východu a stále stejně si nad své postele věší obrázky s legendárními brízkami, aby dokázal, že je esteticky zcela mrtvý. A čím dříve si to uvědomíme a čím dříve si přestaneme lichotit, jací jsme to v umění chlapíci, tím bude pro nás lépe.

Obrátme se nyní k písemnictví. V minulosti jsme vždy byli národem čtenářů. Kniha bývávala u nás ve větší úctě než meč. Imponovali jsme cizině počtem svých knihkupectví, počtem vydávaných knih. Překládali jsme z cizích literatur víc než veliké národy, často dost bez výběru, zejména z literatury francouzské, anglo-americké a z literatur skandinávských. Překlady jsme omezovali obyčejně jen na tak zvanou krásnou literaturu, již méně jsme překládali knihy naučné a literaturu esejistickou.

Jak vyhlížela naše vlastní literatura?

Před vyšehradským Slavínem u sarkofágu Jaroslava Vrchlického promluvil 9. září 1932 Arne Novák řeč o odkazu básníkovu. Řekl v ní, že mluví v těžké době: v době, kdy jsme s klasičností zcela opustili její matku, antiku, a pohrdli jejím studiem, v době, kdy se stavíme zády k romantickému kultu minulosti, v době, kdy národ, nabyv sotva samostatnosti, hříšně přecenil zevní

formu veřejného života nad uměleckou vzdělanost. Řekl doslova: »Hvězdy duchového nebe, k nimž Vrchlický od mladosti na své dantovské a faustovské pouti vzhlížel, pohasly; květy, které mu vůněmi romantickými a exotickými voněly v doprovod, dávno zvadly.« Je zbytečno celou řeč citovat dále.

Naše básnictví ve dvacátém věku dospělo nejvyšší formální dokonalosti a jeho úroveň se dotkla úrovně světové. Bohužel však ve svých formálně nejvyšších plodech nesnažilo se být ukazovatelem budoucnosti, příliš si libujíc ve snídaních v trávě a v kratochvilích vodotrysků. Václav Černý v knize *Osobnost, tvorba a boj* napsal, že básník je ne připravovatelem, ale přímo obyvatelem budoucnosti, a že nesmí mluvit *pro* nový život, nýbrž *z* něho. Nuže, nemálo našich básníků připravovalo komunismus, nemluvili však z něho, neznajíce ho vůbec. Nebyli přece tak špatní, aby ve svém básnickém zření se viděli jako sekční šéfové, oslavující zločince Stalina, provázení pohrdáním řádného českého a slovenského člověka. *Jejich marxismus nebyl prožit básnický* — byl jen pohodlnou nálepkou ne na jejich básnické umění, nýbrž jen na jejich ctižádostivé osůbky. Václav Černý v knize již citované také napsal, že umění, ba celá kultura, jsou podstaty heroické. My jsme naše básníky, kteří skutečně hrdiny byli — nebylo třeba žádného heroismu ke kokeťování s komunismem za Masarykovy republiky —, po únoru 1948 zavřeli do pracovních táborů. Ostatní, zejména ti, kteří komunismem tolik vydělali, mají ještě dobrou příležitost se hrdiny stát. Jeť jejich vina větší než snad jsou si vědomi: *poprvé zlomili vznešenou tradici našich spisovatelů a nevedli národ k svobodě, ale k otroctví*. Nyní konečně mají jedinečnou možnost, možnost danou především spisovatelům mladým, aby zahájili poesii

opravdu eschatologickou, to je poesii odmítající dnešní bídu ve jménu veliké Změny.

V prose jsme byli vždycky horší. Naše kritika — až na známé výjimky — nebyla na výši a přešla z literárních revuí do denních listů, což jí ani umění valně neprospělo. Naše kritika kritisovala bez ujasnění míry, a bohužel nikdy neprovedla kritiku svých sudidel. *Essaye*, v cizině tak ceněné, byly u nás na vyhynutí. *Essay* — a myslím zde na *essay* v nejširším slova smyslu a ne jen na *essay* literární — pokouší se o záměrné tvoření budoucnosti, my jsme však v prose obyčejně ctili jen minulost. Nejen ve svých románech historických, nýbrž i v románech utopistických. Bývaly to často utopie sešité z myšlenek minulého století. Budovali jsme budoucnost obyčejně jen z druhé ruky. »Ctností umění opravdu nového, opravdové umělecké kultury, jsou, opakuju, vždycky válečné a náboženské — již proto, že říší krásy a umění rozmnožuje vždy jen čin dobyvatelův a že, je-li co mystického na této zemi, jest to on«, napsal F. X. Šalda ve svých *Bojích o zítřek*. V naší literatuře takové dobyvatelské činy byly strašně řídké, i naše snad nejlepší moderní literární dílo, *Haškův Švejk*, bylo dílem více méně popisným. Snad proto naše geniálně popsaná švejkovina nevzbudila v nás touhu po heroismu, nýbrž spíše sváděla k napodobování ... Nedostatek uměleckého dobyvatelství se projevil i tím, že naši spisovatelé jako celek promluvili k národu v roce 1918 naposledy. V roce 1938 i v roce 1948 ještě před pučem ku podivu ztichli, patrně nemajíce společně co říci. V těchto letech nebyli svědomím národa. Patrně pochopili, že jejich umělecké dílo je již neopravňuje k určování politického směru a k burcování národní hrdosti.

Od února 1948 již umělec si neurčuje svůj směr sám, nýbrž ho za něho určuje stát, po případě stát sovětský,

respektive komunistická strana. Tak zvaný socialistický realismus je jen forma tohoto úpadku. Známy vtíp přesně vystihl, oč vlastně jde: impresionismus je tvořit podle toho, jak vidím, expresionismus, jak cítím, a socialistický realismus, jak se dočtu v *Rudém právu*. Ladislav Štoll ve své řeči *Skutečnosti tváří v tvář* to potvrdil těmito slovy: » Komunistické vítězství umožňuje, aby umělec zůstal revolucionářem, aniž přichází do konfliktu se státem, s jeho ministry, s jeho representanty, kteří usilují v podstatě o totéž ... « (?) A aby nebylo nedorozumění ještě dodal, že » básníci a státníci mají nyní stejnou cestu ... « — patrně asi tak jako má stejnou cestu s řezníkem vůl vedený na provaze na porážku! Neřekl Michal A. Šolochov, autor *Tichého Donu*, v únoru 1956 na kongresu komunistické strany v Moskvě, že od dob Gorkého sovětská literatura nevytvořila nic velikého? V tom opravdu se stala naším světlým vzorem.

Smrtným hříchem našeho umění byl a je eklekticismus. Bylo dobré, že jsme ochotně přejímali vše z ciziny přicházející, bylo špatné, že jsme přijímané nedovedli strávit a uzpůsobit pro sebe. Naši spisovatelé, přijímající vše, o čem jen slyšeli, často zapomněli, že » autor « znamená » auctor «, to je rozmnožovatel. Rozmnožovatel ne česky nebo slovensky tištěných knih — jako » autor «, který téměř doslova opsal z portugalského románu o dobyvateli Mexika —, nýbrž rozmnožovatel světové kultury. Ostatně ani v tom přejímání z ciziny jsme nebyli důslední, často se omezujeme na zprávy, které nám přinesli ve formě pařížských revuí vrchní pražských kaváren. I onen veleslavný boj o Západ a Východ, který tolik po roce 1945 rozvířil hladinu našeho kulturního života, byl jen zevním znakem tohoto eklekticismu, a Václav Černý měl jistě pravdu, napsal-li v knize *Boje a směry socialistické kultury*: » Východ i Západ, abychom mohli být co

nejvíce sví, samými sebou! « *Kdybychom si bývali byli jen trochu jisti, že dovedeme myslit po svém, nemusili jsme se tolik starat, vane-li vítr ze Západu nebo Východu!* Jako eklektikové jsme ovšem byli třtinou větrem se klátící. F. X. Šalda napsal v článku *Odtroubeno* už v VII. ročníku svého *Zápisníku*: » Proti nekritickému stanovisku našich sovětčiků a nesčíslných snobů po nich se opičících, kteří myslí, že si rozřeší otázku, co dnes dělat, tím, že pojedou na měsíc do Ruska — zdůrazňuji stanovisko české, stanovisko českého rozumu a české tvořivosti. « Nevzali jsme si z něho poučení, ba nejeli jsme ani do Moskvy se podívat, jak to tam vyhlíží, a teprve když se zavřela brána, vedoucí na Západ, jsme poznali, že každý cizí vliv, není-li provázen sebezpoznáním a sebeuvědomováním, je vždycky znásilňování, po kterém volá každý, kdo neumí než napodobit.

Čteme-li známý essay Juliána Bendy *La Trahison des Clercs*, se smutkem poznáváme, že všechno trpké, co napsal o vzdělancích všech, platí zvláště o naší inteligenci. Zpolitisovali se více než jiní. Nevšimli si toho, co Šalda již v roce 1935 napsal E. F. Buriánovi, že srdce pravého básníka si nemůže koupit žádná společnost, žádná třída, poněvadž je neprodejné, protože je postaveno vysoko nad všechny nenávisti a boje třídní, a že pravý básník začíná tam, kde končí nenávistný straník ... *Naši vzdělanci odvrhli své pravé poslání, dávše se většinou strhnout do politického boje, a, ucházejíce se příliš uctivě o přízeň » lidu«, zapomněli, že pravý »clerk« musí jít často proti němu.* Zapomněli, že pravý tvůrce je většinou sám, a spletli si tvorbu s úspěchem. Splynuli příliš s celou svou generací, ač jim Václav Černý napsal, že opravdový tvůrce si umí svou generaci zvolit, a že musí mít odvahu se svou generací se i rozejít! Proto naši vzdělanci, ztrativše domácí půdu pod nohama, zradili svůj národ a

ponechali ho v těžkých dobách bez vůdce. Zradili ho především tím, že žalostně zklamali v tom, co bylo jejich největším úkolem, to je v definování užívaných pojmů, jako je pojem »svoboda«, »lid«, »národ«, »stát« atd., že nedovedli tyto pojmy zařadit do logické soustavy, dávající tak volnou ruku demagogům. Stupnice našich národních hodnot, tisíciletí budovaná, se rozpadla. Neboť platí-li v politice rovnost, platí v kultuře pravý opak: hierarchie hodnot. Tato hierarchie je v každém národě tvořena elitou, často velmi osamělou. Naši tak zvaní vzdělanci zmizeli v davu a dnes je těžko je v něm hledat. V tragických dobách jsme se ocitli bez tak zvané tvořivé menšiny, jak o ní mluví Toynbee. Naši umělci, alespoň mnozí umělci a spisovatelé nejčtenější, se stali ne služebníky idejí, nýbrž lokaji nastupující komunistické vládnoucí třídy.

Ve dvacátém století, až na malé výjimky, u nás kvetlo umění, které uznávalo jen smysly za zprostředkovatele pravdy a skutečnosti. Komunistický lidový realismus měl u nás předchůdce ve zbožnění impresí a ilusí. Tak zvané moderní umění, které často bylo dobrou reakcí na impresionismus a nedostatek reality, komunisté zakázali, nastolivše kult synkretismu a prostřednosti. Spisovatelé a umělci, místo aby byli dobyvateli budoucnosti a revolucionáři, se spojili s politickou mocí, a jejich dílo dnes nese známky okorávání, prorokující brzké rozpadávání i politické ideologie.

Hřích, který obdivuje kvantitu a přehlíží jakost, se nazývá nestřídmost. Jím, právě jím, trpěla naše kultura. Nestřídmý je ten, kdo jí víc než umí zažít. My jsme byli a jsme nestřídmí ve všem a všude. Cpali jsme se knedlíky, takže jsme zabili naši národní kuchyni. Zakládali jsme spoustu nových škol, ale neptali jsme se, kdo, co a jak na nich učí. Dováželi jsme mnoho knih, neuměli

jsme je však zpracovat po svém. Jiří Pistorius v článku *Česká literatura a otázka světovosti* ve Sborníku *Rok 1957* cituje výrok F. Šaldy, podle kterého » žádná literatura evropská nežila tak z cizí krve jako naše «, a správně dodává, že » česká literatura nedovázela na domácí půdu jen kvásek, ale velmi často už vykynuté těsto ... « Opájeli jsme se všemi možnými ... ismy, ale ztratili jsme schopnost rozeznávat opravdovou krásu. Je pro nás typické, že Úprkova *Pout u svatého Antoníčka* zvítězila až v pařížském Salónu, a že jsme tohoto umělce vskutku národního neuznali, dokud nerozjel se za ním Rodin ze své pražské výstavy v roce 1902 na Slovácko. Ani v exilu jsme se nezlepšili: více nás baví počet koňských sil kupovaných automobilů než jakost svobodných literárních revuí, které jsou nám příliš nákladné k předplacení. V kultuře krátce máme veliké oči a slabý žaludek. Proto jsme si ho zkazili svou nestřídmostí. *Náš dnešní kulturní půst, doma i v cizině, půst, který nám uložila železná opona, je jen více méně nezbytný lékařský zákrok, který po našich kulturních pítkách musel následovat.*

Palacký nám přikázal, abychom nad své sousedy vynikli vzdělaností, a celým svým historickým dílem ukázal, že » kdykoliv jsme vítězili, dalo se to pokaždé více převahou ducha nežli mocí fysickou «. Smíme se ještě divit, proč jsme nevíťezili ?

O NAŠEM MRAVNÍM RELATIVISMU

La plus belle des ruses du diable est de nous persuader qu'il n'existe pas.

André Gide, Journal 1939-1942.

Nemůže být národního umění tam, kde není národních ctností.

F. X. Šalda, Boje o zítřek

Pokračujice ve zpytování svého svědomí, přecházíme konečně od hříchů národních k hříchům osobním, přecházíme k oněm hříchům, které nalezneme v každém zpovědním zrcadle. A hned na počátku našeho zkoumání poznáváme, že není hříchů společenských, které by nespočívaly na »pevné« základně hříchů jednotlivce. Poznáváme, že vlastně nikdy nehřeší národ, že hřeší vždycky jen člověk. Proto nelze pokoušet se o odhalování národních chyb, a zastavit se před chybami jedince. Zpytování svědomí národního je vždy konec konců jen zpytováním svého vlastního svědomí. Ve hříších, ve velmi obyčejných a nezajímavých hříších Čechů a Slováků, jsou vlastní kořeny našeho národního úpadku. Nevěřím, že národní kolektiv může vůbec hřešit, nevěřím na Fichteovu duši národa — spíše věřím, že, kdo na ni spoléhá, ztratí brzo duši svou vlastní. A *všecky snahy po reformě národa bez reformy člověka jsou předem odsouzeny k nezdaru.*

U nás se nevyplácelo mluvit o morálce. Člověk tak činící byl u nás směšný. Na stránce 394 své knihy *Západ a Východ* profesor dr. Emanuel Rádl napsal toto: »Velmi se mi líbilo, že v Americe občan smí veřejně a konkrétně mluvit proti nemravnosti a není zesměšňován jako zpátečník.« Nic nevystihuje tak dobře jako tato slova naši situaci doma: ano, mluvit proti nemravnosti bylo

u nás tabu, bylo a je dosud znakem reakcionářství. Veřejně se u nás proti nemravnosti mluvit nesmělo — leda z kazatelny, pod níž nikdo nestál. Při volbách jsme sice smýkali soukromé životy našich kandidátů v blátě, jinak však »soukromé« hříchy osob veřejně postavených se nám zdály být čistě jejich soukromou záležitostí. Jako kdyby hříchy veřejných osob mohly být soukromé, jako kdyby soukromá špatnost nebo mravní otrlost se nemusela odrážet i v jejich veřejné činnosti!

Očekáváte snad nyní, že vezmu buď desatero přikázání nebo trestní zákon a budu vypočítávat naše hříchy a zločiny, jeden za druhým. Mýlíte se však! Nemám po ruce statistiky trestních soudů, abych zjistil, byla-li u nás zločinnost menší nebo větší než jinde. Řeknu raději ihned, že náš největší hřích vidím jinde: v tom, že jsme se švejkovsky přesunovali přes varování svědomí, že jsme nestáli o poučení, co je to hřešit, *že jsme už dávno nechtěli rozeznávat dobré od zlého*, že jsme krátce byli nevinní jako děti — o jejichž sklonech ke zlu a špatnostem byly napsány celé knihy.

Chcete příklady? Budiž! Začněmež božským i lidským přikázáním »Nepokradeš!« Velikých krádeží a loupeží, při kterých pachatel věděl, co dělá, jistě nebylo u nás víc než v cizině. »Nevinně« se však kradlo o sto šest. U nás, jak známo, zmizelo všechno, co nebylo přikováno, přibito nebo přiletováno. Potřeboval-li vtipný náš člověk kožený pás ke gatím, prostě si uřízl v našich vagonech řemen na vytahování oken. Po celé Evropě byly na záchodech vlaků a nádraží ručníky a mýdlo, u nás zmizelo obojí v okamžiku. V telefonních budkách musely být telefonní seznamy na řetěze, ač se rozdávaly zadarmo. Ženské kradly lžičky v jídelních automatech a »dámky« rvaly listy z francouzských módních žurnálů v kavárnách a v čekárnách zubních lékařů. Ani v exilu

žádný pořádný Čech nevrátí vypůjčenou knihu a nezaplatí abonovaný časopis. I na našem venkově se ukradlo všecko, co nebylo hlídáno. Snopy i slepice zmizely, byly-li ponechány samy sobě. Žádná zeď nebyla dost vysoká, aby se sousedovi neočesaly třešně. Znal jsem vesnici, kde velkostatek pronajímal rolníkům, ne chudým, úzké pásy louky: nikdo, opakuji, nikdo nežal na svém a ve dne, nýbrž vždy jen po tmě a na cizím, a, když jsem se nad tím pozastavil, řekl mi vlídný stařeček, že je to tak v pořádku, neboť jen tak » si opravdu každý přijde na své«. Na Hradecku resignovaně a podle pravdy veršovali:

Na tom světě nic novýho,
vokrad chudý potřebnýho,
udělal mu škodu ráznou,
uřezal mu kapsu prázdnou.

Bylo naším oblíbeným sportem jezdit na černo v pražské tramvaji. V nás se noviny nemohly prodávat samy — jako v mnohých evropských městech. Kdo poctivě přiznal k poplatnění všechny své příjmy, byl notorický blb a nikoliv řádný a průměrný občan. Jednou na mně chtěl neznámý malé doporučení ve Spojených národech a uvedl se poznámkou, že mi deset let chodil do zahrady krást hrušky, což patrně měl být důvod, abych jeho žádosti vyhověl. To není anekdota, to je čistá pravda. Bože, přece se nebudete zlobit pro jednu hrušku!

Z jedné hrušky se ovšem pak přešlo k celému stromu a k celému majetku. Proč by se neměly brát lidem živnosti, mohou-li se brát hrušky? Ani jedno, ani druhé není krádež. Je to jen zlodějna a z malé se vyvine veliká náramně snadno. Báli-li jsme se, pak jsme se báli, aby nás nechytili. Jaká rozkoš krást zákonitě, podle dekretu! Kde

zůstalo Masarykovo heslo »Neboj se a nekrad'«? My jsme se báli, což nám nevadilo, abychom nekradli. My že jsme kradli? Omyl, my jsme jen nechtěli znát rozdíl mezi mým a tvým! Jak snadno se nám namluvilo, že vlastnictví je krádež! A tak jsme pomalu a jistě dospěli k tomu, že krádež je vlastnictví, a že *nemáš, co si neukradneš*. To je nyní heslo tak mnohých doma za komunistů. Poněvadž mnozí si směli nechat jen to, co si ukradli, ne to, co jim patřilo. Kdo kradl nejvíc, udělal největší kariéru. Komunistický manifest měl u nás zajímavý vývoj.

Je smutné, strašně smutné, že domácí i exulantské noviny jsou plny zpráv o tom, kdo a co všechno se doma krade. Krade se z bídy, z hladu, krade se jako protikomunistická sabotáž — a dokonce se najdou tací, kteří z toho mají radost. Jako kdyby nový a lepší pokomunistický svět mohl vyrůst z mizerné morálky! Slyším a čtu zprávy o tom, že si doma můžeš postavit domek jen z materiálu tak neb onak nakradeného nebo pod rukou získaného. Kdo se tomu může divit? Patří-li všechno všem, je přirozeno, že všichni musí všechny okrádat. Chceš-li si něco opatřit jen pro sebe, neobejdeš se bez černého trhu, trhu věcí nakradených. V podstatě u nás již není vlastnictví, vše je jaksi to, čemu právníci říkají »*dere-licta res*«, a čeho se zmocňuje prostě — chytřejší a rychlejší. Všimněme si, že ani náš exulantský tisk vlastně nikdy se nepřimlouvá, aby se ukradené vrátilo vlastníkům, patrně proto, že nevěří, že by vlastnictví se vůbec dalo dokázat ... Jaksi nám nějaké vrácení nesedí.

My jsme také již dávno přestali překračovat příkazání »*Nesesmilniš*«. Jako moderní lidé jsme přece byli pro volnou lásku. Zásada, že »*pacta sunt servanda*«, byla zpátečnická — i když šlo o smlouvu manželskou. *Již dávno jsme manželství odstranili jako svátost, a považovali je za obyčejnou smlouvu*, a manželský slib platil jen

»rebus sic stantibus«, to je pokud se mi můj druh bude líbit. V kruzích chudých i bohatých platilo veselé »carpe diem«, které postupně ničilo rodinu a konečně i svobodnou lásku samu. Totiž jednak svobodu, jednak lásku. Jeť jistě největší možnou svobodou svobodně se zavazovat na celý život a není opravdovou láskou láska, která si nežádá zaslíbení na věčnost.

To není romantika, to je denní skutečnost. Dnes za komunistického režimu docházejí k nám zprávy o naprosté pohlavní promiskuitě, zejména mládeže, a to na pracovištích, brigádách i jinde, a komunisté nad ní zavírají oči, poněvadž volná láska zastupuje v zemích za železnou oponou známé »circenses« starých imperátorů. Domnívají se, že mládež, vážíc si »dobyte« svobody pohlavní, nebude usilovat o svobody jiné ... a jejich názor je jistě správný. Zvláště když pohlavní zpustlost je provázena rozmáhajícím se alkoholismem, kterého se již počínají děsit i sami komunisté a jehož bychom se měli děsit my protikomunisté ještě více. Naše svobodné rozhlas by proti všem těmto zjevům měly bojovat také s vírou, že takový boj je bojem vpravdě protikomunistickým.

Ne, my jsme také nelhali více než jiní. Nemluvili jsme ovšem také vždycky pravdu. Vždyť »pro pravdu se lidé nejvíce zlobí«. Nemluvili jsme zcela pravdu ani za první republiky, a samozřejmě jsme nemohli mluvit pravdu za panství nacistů. Kdo mluvil pravdu, zemřel hladu a ještě k tomu v koncentračním táboru. Měli jsme jednu pravdu v sobě a druhou na jazyku. Tyto dvě »pravdy« byly přesně od sebe rozděleny v rodině, ve škole i v úřadě. A čím byli lidé vzdělanější, tím přesněji své dvě pravdy od sebe rozdělovali. *Dvě pravdy ovšem se rovnají jedné lži* — poněvadž pravda je jen jedna, nebo žádná. Čtete noviny a řeči pohlavárů v dnešním Československu a uznáte, že vše je lež — od počátku do konce.

Všichni mají na očích brýle mámení a je stále málo těch, kteří se dovedou podívat pod ně. Naši vzdělanci ve dvacátém století pravdu nemilovali a jiným ji nepřáli. S pravdou se u nás vždy zacházelo až příliš opatrně, abychom nikoho neurazili. Vyznávat pravdu, to není žádná legrace — to už víme od dob rukopisných. Co však bylo od té doby u nás podvržených a falšovaných legend, a nikdo se nenašel, aby jejich podvržení odkryl! Zejména od roku 1945 celý náš veřejný život, hospodářství i politika i kultura byla jedna jediná nepravda. » Lidu lichotí, kdo nezná cenu pravdy«, napsal Masaryk v *Naší nynější krizi* a zdálo se, že píše v roce 1945. Náš lid po roce 1945 byl český a statečný a měl právo si vzít, co viděl — a nebylo nikoho, kdo by ho klepnul přes prsty. Ano, prožil mnoho zlého za Hitlerova panství. Avšak omlouvá to vše, co dělal po jeho skončení? Měli jsme právo zaměnit pravdu za propagandu — zcela v duchu Hitlerově? Legendy o Libuši nebo o dívčí válce, proti kterým vystoupil Masaryk a jeho společníci, byly nevinnými žertíky proti nebezpečným legendám, kterými jsme se opájeli po válce. Proti legendě, že nás celý svět obdivuje, proti legendě různých slavných bitev a revolucí. Ano, takové revoluce jsme dělat uměli, nikoliv však revoluci ze všech největší: » Největší revoluce na světě je ta, jíž na světě vítězí pravda«, napsal Václav Černý v *Bojích a směrech socialistické kultury*.

My jsme krátce zapomněli, že pravda není služebnici ke všemu ochotnou, a že naopak její vyznávání žádá oběti. Pravda je eschatologická — mluví ne vždy příjemnou řečí proti lacinému životnímu optimismu. Kristus je vtělení Pravdy do historie a naše heslo ve státním znaku » Pravda vítězí« povstalo v době, kdy se v Krista věřilo. Jan Masaryk k heslu » Pravda vítězí« dodával, že to dá » fušku«. Jistě správně. Avšak lidé si tu » fušku«

vykládali hodně pohodlně, jinak by Jan nebyl býval tak oblíben. Budou musit přijít ještě lidé neoblíbení a proklínání, kteří budou hlásat, že vítězství Pravdy žádá bolest, slzy a oběti největší.

Ve vlastních očích jsme byli nevinní, bez hříchu, poněvadž jsme z hříchu udělali zpátečnický přežitek. Dokonalými jsme se již rodili, dědičný hřích byl směšná pověra. Děti byly dokonalé, dokonalý byl »lid«. »Lid« byl náš narcisovský obraz, ve kterém jsme se perversně zhlíželi už dlouho. Naše osobní hříchy se v lidovém zrcadle jevily jako ctnosti. Osobní zbabělost, promítnutá do »lidu«, se nazývala rozvážností, osobní zlodějství a prospěchářství se nazývalo znárodněním. *Vybavení slovníkem trolců, uměli jsme nalézt krásné jméno i každé špatnosti.*

Ne, nebyli jsme nemorální, i toto! Byli jsme jen povzneseni nad morálku, *byli jsme a jsme dosud amorální.* Dobro a zlo mimo nás nemělo smyslu, dobro bylo to, co nám prospívalo, a zlo to, co škodilo. Rozumějme, co okamžitě prospívalo nebo škodilo. Na zítřek jsme již nemysleli. »Dobro« znamenalo asi tolik, co »úspěch«, »zlo« to, co úspěchu a vydělávání peněz překáželo. Nám všem, vzdělaným i nevzdělaným, náramně vyhovovalo tvrzení, podle něhož »es gibt keine ewigen Fragen, es gibt nur Fragen, die aus dem Dasein eines historisch-individuellen Menschentums, einer einzelnen Kultur gefühlt und gestellt werden«. A tohle není náhodou citát z Marxe, ač podobných by se v něm mohlo nalézt na sta, nýbrž z knihy *Der Untergang des Abendlandes* pozdějšího nacisty Oswalda Spenglera.

Na starou a špatnou věc dovedli jsme nalézt i nové a učené jméno: pragmatismus. Zase filosofický směr, převzatý z ciziny, z ciziny daleké. Víme dobře, že pragmatismus se v učení i v životní praxi několika vynikajících

jedinců dopracoval jisté morální výše, tvrdím však, že jako systém a ve svém vlivu na národ byl a je zhoubný. Jeho učení, že se pravda pozná jen podle svých výsledků, zkušeností zjistitelných, jeho učení, že lidský duch je jen nástrojem k udržení života — asi tak jako postavení palce proti ukazováčku na lidské ruce — je přece výzvou k zrelativisování veškerých mravních hodnot a k potomnímu jejich zničení. Berďajev ve své knize *The Beginning And The End* ukazuje, že pragmatismus, zvláště americký, popularisoval Nietzscheovu ideu o pravdě a učinil ji triviální: učinil pravdu zbraní k udržení života, zrozenou při sporu o moc.

Byli jsme pragmatičtí zejména ve svých špičkách, ve své inteligenci. Kdo nesmýšlel stejně, už málem nebyl vzdělancem. I na Masaryka jsme se většinou dívali ve svém pragmatismu jen s blahosklonnou shovívavostí. Včetně masarykoviců hlasitě se za jeho přívržence přihlašovaných! Byl mezi vzdělanci jaksi jen trpěnou výminkou. Naši intelektuálové na příklad šmahem věřili v moderní pověru, že věda je příslušná ve věcech morálky. Věřili také, že kultura určuje, co je mravné a co ne, a neptali se, co je kulturní a co nekulturní. Naši někteří spisovatelé svým často dobře míněným pragmatismem připravovali nevědomky nadvládu státu nejen nad lidmi, nýbrž i nad rozhodováním mezi dobrem a zlem. U nás pragmatismus opravdovou morálku redukoval na určitou mravnost profesionálů: měli jsme morálku lékařů, advokátů, vojáků, fotbalistů a někdy i politiků, dnes máme i jakousi morálku komunistickou, neměli jsme a nemáme však morálku člověka. Že se takové profesionální »morálky« navzájem potíraly, bylo samozřejmé. Měly často velmi složité předpisy, v kterých se bylo těžko obyčejnému smrtelníku vyznat, nesahaly však ani pod kolena prostému rčení Marka Twaina: »Always do right. It will

please some people and astonish the rest«. Nikdo však u nás nechtěl ostatní udivovat, ač právě u nás by byl obdiv nesmírný.

Pragmatismus, i když se jeho jméno nevyslovovalo, *nakonec vysvětloval a omlouval příliš mnoho*. U nás totiž znamenal především se podrobit cizímu soudu, zejména chvále nebo haně davu, který byl zosobněním zkušenosti žádané pragmatismem; znamenal kladení rovnítka mezi pravdou a úspěchem, a mentální podrobení se skupinám a skupinkám, které za nás počaly myslet a brzo také mluvit. Chceme-li mluvit v terminologii známé knihy Davida Riesmana a jeho společníků, nazvané *The Lonely Crowd*, můžeme říci, že pragmatický člověk přestává být »inner-directed«, a začíná být »other-directed«. Nemá už v sobě ony mravní zásady, kterým se poklonil Kant, nýbrž má jen ony, které jsou mu předepsány prostředím, ve kterém žije, nebo politickou stranou, k níž patří. Veškerá morálka pak takového člověka, který je »other-directed«, se projevuje tím, že jde směrem nejmenšího odporu. Kam? Tam, kam jsme šli my — do záhuby. V antických tragédiích šel člověk do záhuby rozporem mezi zákonem božským a lidským. Šel do něho však, jako Antigona, jako hrdina. My jdeme do záhuby jako slaboši. Viděl jsem dopis našeho známého universitního profesora, který odmítl ještě před pučem uveřejnění vědeckého spisu ne pro jeho slabiny, nýbrž proto, že by se »mohl eventuálně znelíbit dnešnímu dnes tak citlivému našemu veřejnému mínění«. My jsme se prodali veřejnému mínění celí, se svým tělem i se svou duší. Na štěstí! Prodávání *jen* vlastního těla se totiž nazývá prostitucí — jak pěkně říká Robert Musil ve svém románu *Der Mann ohne Eigenschaften*.

Emanuel Rádl ve své knize, kterou jsem již citoval, napsal: »Míval jsem nepříjemný pocit, že pragmatismus

připravuje půdu pro orientální mystiku a ubíjí smysl pro filosofii. « Viděl bohužel dobře. Náš mravní pragmatismus byl předchůdcem orientálního stalinismu, a jeho rozleptávající skepse, již nebylo nic svatého, velmi logicky vyústila v nekritické přijetí pseudomoderních pověr a mythů, šířených z Moskvy. Stát se stal modlou v nejvlastnějším slova smylu. » Rien étant vrai ni faux, bon ou mauvais, la règle sera de se montrer le plus efficace, c'est-à-dire le plus fort. Le monde alors ne sera plus partagé en justes et en injustes, mais en maîtres et en esclaves », napsal Albert Camus ve svém *L'homme révolté*. » Recht ist Eigentum des Mächtigen », dodává Oswald Spengler. Je taková morálka, ptám se, vhodná pro náš malý národ? Osvědčila se u nás — pragmaticky?

Naším největším hříchem, tak velikým, že jsme již ani nepotřebovali žádný jiný ke svému zatracení, byl a je náš mravní relativismus. Kdo redukuje mravnost na užitečnost, kdo v prospěchu vidí její jedinou sankci, kdo v mravnosti vidí jen něco, co prospívá za daných okolností sociálnímu a hospodářskému rozvoji nějaké společnosti, otvírá dokořán dveře barbarství mas, otvírá dveře diktátorovi, který je v jistém smyslu osvoboditelem od davové anarchie. Nemáme-li kázeň v sobě, je jen historicky nutné, aby nám byla vnucena zvnějšku — na příklad od státu vlastního nebo cizího. Divoši na Nové Guinei, kteří ještě dnes mezi sebou vedou krvavé války, volají po poručení tví mocnějšího. » La responsabilité de l'homme augmente à mesure que celle des dieux diminue », řekl André Gide. *Komunistická diktatura je jen historicky nutnou organizací mravního relativismu, podepřené marxistickou teorií*. Taková organizace musela odněkud přijít, a kdyby nebyla přišla z Moskvy, byla by přišla odjinud. Volali jsme po ní. Tak jako po ní volali divoké kmeny primitivních národů, které ještě ne-

mohly svou morálku si vypracovat. Komunismus je jen návrat k tomuto divokému stavu, kdy kmen je všechno a jednotlivý člověk nic. Je to stav, v němž je člověk přímo trénován — neznám příhodnější české slovo — uznávat » *fait accompli* « a neodporovat mu. Mikuláš Berdajev má jistě pravdu, když ve své knize *The Realm of Caesar and the Realm of God* napsal, že » *totalitarismus is a religious tragedy* «.

Náš mravní relativismus v nás zabil nejen svobodného člověka, ale zejména lásku k němu. Lásku k novému a lepšímu člověku. Vedl nás ke stavu, v němž jsme zpozdivle věřili, že je možno vybudovat lepší svět a lepší společnost bez lepšího člověka, že je možno spasit lidstvo bez spasení člověka a že je možno vstoupit do ráje na zemi s pominutím ráje srdce.

O NAŠÍ FILOSOFICKÉ PÝŠE

Metafysické kastráctví je vlastní příčina bídy intelektuální.

F. X. Šalda, Krise inteligence -
Ročník III. Šaldův Zápisník

Je-li nám, Bože, přáno zvítězit, ne v téhle tmě!

Jiří Kavka, Úlomky torsa

Jacob Burckhardt kdesi napsal, že každá dějinná epocha se liší od jiných nejen určitými dosaženými výsledky, které jsou pro ni charakteristické, nýbrž i určitými charakteristickými nedostatky. Takovým nedostatkem naší doby je naše neschopnost věřit v transcendentální pravdu. Julien Benda ve svém známém essayi přímo definoval své » kleriky « jako lidi, kteří o této pravdě mluví k světu, a zjistil, že jsou na vyhynutí.

Zde jsme konečně u pravého kořenu všech našich chyb, u našeho smrtelného hříchu, který po našich vzdělancích převzaly až příliš rychle všechny vrstvy národa. Naši intelektuálové po vzoru ciziny se sice pokoušeli postavit mravní zásady na exaktní vědu, snahy tyto však uboze ztroskotaly, poněvadž člověk je tvor metafysický svou podstatou. Tím, čím se liší od ostatních živých tvorů, od zvířete. My, zbaveni veškeré metafysiky, tedy toho, co člověka dělá člověkem, samozřejmě jsme nemohli splnit příkázání, které nám Palacký uložil ve své *Závěti*, a přestali jsme být věrni sobě, pravdě a spravedlnosti.

Agnosticky chápaná zásada, že » nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu «, vládla u nás téměř neobmezeně, a ve svém agnostickém velikášství jsme zapomněli na všechna učení velikých filosofů, počínaje třeba Sokratem a konče Kantem, a na to, co Leibniz nejstručněji formuloval svým dodatkem k výše uvedenému rčení: » nisi intellectus ipse «. Začli jsme vědomky i nevědomky pomalu tvrdit, že i lidský duch je produkt naší výroby, a počali jsme v Československu vyrábět na běžícím pásu roboty, homunkuly a Golemy. Metafysiku jsme prostě škrtli a Emil Svoboda promluvil za většinu z nás, když ve své knize *Duch socialismu* nedával metafysice jiný úkol než » aby dokázala s konečnou platností, že za hranice „ přírody “ (veškeré uvozovky jsou od Svobody) nahlédnout nelze, že lze na místo „ nepoznatelného “ položit „ zatím nepoznané “, a spolehnout na to, že skutečná věda dá ověřitelnou odpověď na všechny rozumné otázky, jež může dávat člověk, vyrostlý z období dětství «. Nechme zatím stranou, zda na příklad otázka po smyslu života jedince i národa je otázka rozumná nebo nerozumná, řekněme jen, že nevíme, zda lidé soudící jako Svoboda z období dětství vyrostli nebo nevyrostli, víme však určité — a možno to dokázat exaktní vědou —

že nevyrostli z období vědy devatenáctého století. Moderní věda našeho století se svým Heisenbergovým principem neurčitosti ve fyzice a pod tlakem problémů, před nimiž stojí moderní matematika obírající se bádáním tajemství atomových jader, by dávno již nic tak dětinsky naivního nevyřkla. Emil Svoboda — a omlouvám se mu, že ho cituji jako jednoho vzdělanějšího z mnohých méně vzdělaných — v téže knize říká, že »idea lidství to je, o kterou se bojuje pod korouhví «materiální demokracie«. Socialismus v ruském pojetí není, než praktické provádění ideálu humanitního. « Jak vypadalo a vypadá praktické provádění ideálu humanitního v ruském pojetí již víme ze známé Chruščovovy řeči o Stalinovi. A jak mohlo být jiné, když jsme to provádění přenechali robotům a Golemům ?

O nás platilo plně Camusovo prohlášení v knize *L'homme révolté*: » Nous vivons dans une histoire désacralisée«. V epoše bez transcendentálního poznání, to je v době velmi temné, neboť světlo mnohých učeních, křesťanských i nekřesťanských, k nám neproniklo. Při ohromném množství knih, které jsme vydávali a četli, *úplně chyběla literatura metafysická*, v cizině tak hojně čtená, od literatury pro prostý lid až po nejvyšší vrcholky starého i moderního filosofického myšlení. Za výklady našich knihkupců nenašels nikdy knihy jednající na příklad o theologii, a to ani knihy namířené proti theologiím ortodoxním. Řídké výjimky se týkaly spíše theologie buddhistické nebo šintoistické než theologie křesťanské. Překládali jsme z ciziny kdeco, avšak jména jako Kierkegaard, Dawson, Gabriel Marcel, Simone Weil nebo Jacques Maritain byla u nás naprosto neznámá. Vědělo se o nich jen v bohosloveckých seminářích. Naš průměrný intelektuál snad ještě mohl číst Lao-tse-ho nebo Mohameda, nesměl se však snížit otevřít svatého

Augustina nebo Tomáše Akvinského. Kdo chtěl číst nějakou z knih rozsáhlé literatury mythické, musel si pro ni do universitní knihovny. Byli jsme proletáři ze všech nejproletářtější: nevlastnili jsme nadpozemskou naději a ani jsme ji nechtěli vlastnit.

Náboženské společnosti, církve, které se o tuto nadpozemskou naději mají starat abych tak řekl ex professo, byly u nás — a říkám hned, že naší vlastní vinou — v těžké krizi. Rozhodující katolická církev trpěla katastrofálním nedostatkem kněží, což bylo jednou z vnějších známek našeho odporu k metafysickému myšlení. Naším vzdělavcům ostatně také nevoněla omezení souvisící s tímto povoláním. Naši intelektuálové do semináře nešli, bylo mnohem pohodlnější dělati na kněze vtipy. Nikdy jsme si neuvědomili, že za všechny eventuální nedostatky kněžstva nesli jsme vinu sami. *Neníť kněžstvo něco národu cizího, je z jeho masa a krve.* Ohromná většina naší inteligence se nikdy nezmohla k vypracování se ke kladnému stanovisku k této Církvi, a to již proto ne, že ve svém metafysickém kastráctví se na ni dívali jako na něco mrtvého, čím nejlépe prokázali, že byli a jsou i jen prostě historicky a politicky zcela neinformováni. Již za tuto neinformovanost by měli zmizet v propadlišti zapomenutí — bez ohledu na to, jak Církev hodnotíme.

Je zajímavé konstatovat, že našim intelektuálům nic nevadilo, že dějinnou úlohou Říma po tisíciletí bylo vzdorovat ideí svrchovanosti státu a jeho vždy existující tendenci k totalitarismu. Jménem svrchovanosti našeho samostatného státu byli jsme proti katolické církvi i za první republiky, pramálo myslíce na věci, které by mohly přijít. Po roce 1918 jsme vesele a hromadně vystupovali z Církve, a stačilo nám, když nám politický řečník, který neměl ponětí o náboženských otázkách, řekl, že Franti-

šek Josef byl apoštolským veličenstvem a že Rakousko-Uhersko bylo s katolickou církví v dobrém poměru. Je patrně historickou chybou, podporovala-li ne Církev, ale někteří její hodnostáři rozkládající se mocnářství, ale je neméně chybou nás, že jsme z toho vyvodili důsledky přinejmenším ukvapené. » *To identify any form of Government with Christianity is a dangerous error*«, praví T. S. Eliot v *Idea of a Christian Society*, a tohoto omylu jsme se dopustili my především. I kdyby nám bývala byla katolická církev za panování Habsburků něčím ublížila, měl a mohl český vzdělanec vědět, že tak neučinila z podstaty svého učení. *Měl proto proti eventuálním chybám bojovat za svůj národ uvnitř Církve* — jak to ostatně činilo tolik kněží v probuzenecké i nejnovější době. *Kdyby československý intelektuál měl trochu dokonalejší rozhled o všeobecných dějinách evropské civilisace, byl by musel vítat* — a to i v době našeho tolik milovaného státu — určité napětí mezi mocí církevní a světskou, napětí, které vždy bylo a bude podmínkou svobodné kultury v západním světě a které nutilo státy k větší dokonalosti. Ano komunistům se podařilo toto napětí rázně — ovšem jenom navenek — odstranit. Stalo se to, ptáme se nyní, ke prospěchu kultury a zdárného tělesného i duševního vývoje našeho národa? Jsou tak zvaní »vlastenečtí kněží«, katoličtí i evangeličtí, skutečným přínosem kulturnímu i politickému vývoji národů?

Všimli jsme si vůbec někdy, že v moderní době Češi ani Slováci nedali světu ani jednoho jediného svatého, ač mnozí jiní národové stále rozmnožují řady svatých a světic svými nedávno zemřelými členy? Proč právě u nás sama idea moderního českého nebo slovenského svatého, i kdyby se vůbec byla vyskytla, byla by bývala přímo směšná? Ani po svatořečení Anežky Přemyslovny

jsme nevolali a milénium svatého Václava jsme oslavovali, ach, příliš politicky, aniž jsme se na minutu oddali rozjímání o pravém smyslu svatováclavské tradice.

Zevním znakem úpadku našeho náboženského života a také znakem vnitřní krize katolické církve u nás bylo založení tak zvané církve československé. Nevidím podstatu úpadku tolik v jejím odtrhnutí se od Říma: je to spíše následek úpadku víry — nýbrž především v tom, že poprvé na naší půdě vznikla církev z důvodů v podstatě nenáboženských, z důvodů, které byly diktovány politikou, někdy dobře míněnou (bohoslužby v národním jazyku). Josef Šusta ve svém článku *Nová církev*, uveřejněném ve *Venkově* 11. ledna 1920, právem říká, že těžké duševní zápasy o věroučné pravdy a prudké vzněty citové nestály u její kolébky, a prohlašuje, že si od ní neslibuje nic k prohloubení náboženského života u nás. Práví to v článku, který jinak obsahuje několik ostrých útoků na církev katolickou. Aniž chceme jakkoliv se dotýkat pozdějšího života československé církve (za okupace Hitlerovy musela změnit jméno!), přece sotva chybujeme, vidíme-li v jejím založení známku nezájmu o metafysické a theologické myšlení u nás.

Je velmi obtížné i jen stručně se vyslovovat o hloubce náboženského života různých evangelických církví doma. Cítění menšin bývá často všelejší než cítění většiny. Bylo a je však urážkou ideových předchůdců evangelických církví, zejména Husa, dovolily-li, aby se jejich jménem užívalo jako kyje proti katolické církvi s opominutím jejich snah po vzkříšení hlubšího náboženského života u nás. *Jen národ hluchý a slepý k transcendentálním otázkám mohl dopustit, aby se Husa, Chelčického a jiných theologů zneužívalo totalitárními směry, zejména komunismem, v boji proti tomu, co jim bylo nejdražší, proti víře v Krista a v jeho učení.*

Poslední zbytky věřících židů vybil u nás Hitler.

Hle, jak bezbožectví opanovalo zemi, která kdysi slula zemí Boží ! Český kalendář, který kdysi přímo kypěl radostí všech možných zasvěcených a nezasvěcených svátků, zesmutněl v šedi narozenin žijících osob a v šedi dřiny. Patřilo k naší státnické moudrosti zrušit svátky, které byly vždycky повеlem k spontánnímu lidovému veselí, a nahradit je nucenými průvody a tábory lidu, na nichž se štvál jeden proti druhému. Na náboženské války v minulosti jsme se dívali s opovržením jako na nedostatek inteligence tehdejších lidí, pokládajíce moderní války za žvanec chleba nebo za naftu za veliký pokrok proti minulosti. Naše náboženské tolerantství v první republice bylo sotva něčím více než náboženským diletantismem. *Byli jsme první českou a slovenskou generací, pro kterou Bible byla a je knihou neznámou*, první, která dokonale zapomněla, že jsme vítězili jen když jsme ji drželi v ruce. Umírajíce v exilu, staráme se, aby hmota našeho popelu byla jednou přenesena do vlasti, za živa však vlast nectíme otevřením Knihy, která je nejvzácnějším dědictvím našich předků.

S metafysickým daltonismem v očích nemohli jsme ovšem rozumět našim dějinám. Nikdo z nás ani minutu nepřemýšlel o tom, co řekl Masaryk v *Naší nynější krizi* : » Naše sláva, naše boje, náš úpadek v minulosti má smysl náboženský (podtrhuje Masaryk), ne národnostní. « Nikdo z nás také nepřemýšlel o tom, co řekl Palacký, který patrně musel něco znát z naší minulosti, a který musel znát a znal osvícenský optimismus osmnáctého věku, na němž spočívají základy demokracie : že národ má povinnost se vzdělávat, » to je křísiti a rozněcovati jiskru božskou v sobě, a od té povinnosti nikdo na světě nemá moci dispensovati jeho «. Idea náboženská, učí Masaryk v *Palackého ideí národa*, jest ideou tvůrčí. Politicky tvůrčí. Řekli

jsme hned na počátku našeho pojednání, že *úkol politiky je protikladný: uskutečňovat současně svobodu i řád. Nuže, je něco takového možno bez metafysiky a supranaturalismu?*

Kdo četl tragický Benešův záznam *Mnichovské dny*, s úctou se musí sklonit před hroznou tíhou, kterou jsme tenkrát vložili na bedra jediného člověka, a nad peklem zoufalství, kterým tento spolubudovatel státu musel projít. Aniž bych jen okamžik chtěl kritisovat jeho konečné rozhodnutí, chci zde jen konstatovat, že v celé knize, jinak velmi osobní, president nikdy ve své argumentaci nevykročil z úvah čistě politických do sfér nadpozemských, takže i on vyloučil každou metafysiku nejen z tehdejší naší politiky, nýbrž i z otázek života a smrti národa. Byl i v tom docela náš, naším rodným bratrem a synem své doby, která naň vložila rozhodnutí nebojovat. A my, když o tomto rozhodnutí dnes přemýšlíme, jsme poslední, kteří máme právo mu něco vyčítat, my, kteří jsme se neuměli a neumíme modlit.

Nemluvil jsem o slovenské otázce v politické části, poněvadž Češi ztratili duši Slovenska ani ne tak pro poklesky politické, jako z důvodů metafysických. Šli jsme po roce 1918 na Slovensko s Volnou myšlenkou a s *Jedem z Judey* v ruce — místo abychom tam šli s tradicí cyrilometodějskou. Jak jsme tam však s ní mohli jít, když jsme ji dávno ztratili? Atheističtí učitelé a politikové, které jsme na Slovensko vyslali jako naše mluvčí, neměli nic společného se Slováky a uráželi je svou pýchou. Slováci nikdy nešli a nepůjdou proti koruně svatováclavské, šli však právem proti cizímu bezbožectví. Jejich požadavek autonomie nebo dokonce separatismus tak mnohých je zde ovšem řešením jen negativním a netvořivým. *Není historickou úlohou Slováků se odtrhnout od Čechů, nýbrž je jejich úlohou Čechy znovu pokřestan-*

štit. Běda, budou-li tak slabí, aby stačili jen na první a nikoliv na druhé! Je vždycky snadnější rozbít než stavět a, co je už postaveno, má zůstat stát. Úkol, dějinný úkol Slováků, je vyšší v Československu než mimo ně. Separatistické hlasy slovenské také skutečně nikdy nezní tóny, které by naplnily srdce neutrálního vzdělance nadějí v nového a lepšího člověka. Je v nich více nenávisti k Čechům než lásky k Slovensku. Vytvořme ze sebe, my Češi a Slováci, tohoto nového a lepšího a více milujícího člověka nejdříve, a nechtě teprve *on* rozhodne o vnějším rámci svého politického života!

Mým kritikům, kteří se domnívají, že přeceňuji nábožensko-filosofickou otázku při řešení poměru mezi Čechy a Slováky, doporučuji si přečíst studii slovenského sociologa A. Štefánka, nazvanou *Syngenza a spoločenské »já«*, která byla uveřejněna v desátém ročníku *Sociologické revue*. Jmenovaný zde ukazuje velmi výmluvně, že pravou příčinou rozchodu obou národů nebyla řeč, ostatně málo rozdílná, ani otázka dobrých míst a jiné otázky hospodářské, nýbrž rozpor v nazírání na základní věci člověka: liberalistický a pozitivistický názor Čechů, dívající se s pohrdáním na názor protivný, nutně musel vyvolat reakci u jinak smýšlejících, kteří podle mého mínění byli modernější než čeští představitelé devatenáctého století, anachronisticky roubovaného po roce 1918 na slovenské poměry.

O problému československého národa uvažoval i F. X. Šalda v V. ročníku svého *Zápisníku*. Napsal v něm slova, která měli bychom mít na paměti stále: »Uskutečnit národ není dost, je třeba uskutečnit Boha — kulturní tvorba je v tom a jen v tom. Národa duší nebo lidu božího je nám třeba, ať v rámci národů starých, ať v rámci národnosti nové. « Rozuměj národnosti československé. Šalda byl jedním z mála našich vzdělců, který nepropadl

bigotnosti ze všech nejubožejší, bigotnosti kulturní, která chce kulturou nahradit Boha, zapomínajíc, že vznikla jen z Něho. *Splynutí Čechů a Slováků nemůže se stát pod heslem nacionalismu, který v Evropě již svou historickou úlohu dohrál, nýbrž jen za štítem nového evropského křesťanstva.*

Naše filosofická krize je ovšem krizí celé západní společnosti, u nás však se zjevila v celé své hrůze, poněvadž jsme byli vystaveni těžším zkouškám než třeba Evropa západní nebo Amerika, a obecná atomisace světového názoru, vzniklá z přílišného zdůrazňování zážitků jen smyslových, právě u nás neodolala nárazu, který přišel z Východu. Mizerný mesianismus Marxův nutně musel nastoupit na místo mesianismu pravého. Náš výlučný kult špatně pochopeného rozumu, » commonsensu «, egoismu, formální demokracie a techniky přímo volal po falešných bozích z Východu — asi tak jako rozkládající se společnost římská před příchodem křesťanství se obdivovala a dovážela z Východu Baala a Astarte, Isidu a Osirise, Mithrase nebo Ormuzda.

Supraracionalismus se ovšem musel u nás vracet všemi možnými zadními vrátky. Naši intelektuálové se na příklad smáli zpovědi, avšak klaněli se ordinacím vědeckých i méně vědeckých psychoanalytiků, smáli se dědičnému hříchu, ale museli uznat, že chyba pozorovatele se vždy objevuje v příslušných fyzikálních rovnicích, pohrdali křesťanským učením o konci světa, ale museli přijmout fyzikální učení o degradaci světové energie. Vše, co nebylo našim intelektuálům požitelné z iracionalismu a supranaturalismu starých filosofů, snědlo se nyní i s chlupy v obrazech surrealistů, v románech Kafkových i v parapsychologii Freudově. Již v naší kapitole o kultuře jsme však ukázali, že i zde jsme poměrně málo přispěli k zajímavému vývoji moderní vědy

a moderního umění — pro svůj podvědomý odpor k jakékoliv metafysice. My jsme byli vždy modernější než Albert Einstein, který ve své knize *Out of my later years* napsal: » I cannot conceive of a genuine scientist without that profound faith «! My jsme byli básničtější než velcí básníci světoví, kteří tolikrát prohlásili, že básnická intuice je něco, co existuje vedle a nad pojmovým rozumem! A je zajímavé, že Václav Černý v knize *Zpověď duše* tvrdí o našem velikém básníku Josefu Horovi, že ve svých posledních a největších básních (*Jan Houslista* atd.) se proměnil z Hory sociálního v Horu zmetafysického.

Náš atheismus zanechal nejdříve v našich duších a srdcích a pak v naší kultuře a v politice prázdnotu, která se nutně vyplnila tím, co se nejhalasněji přihlásilo. Příroda, jak známo, netrpí vakuum, a člověk bez metafysiky není nic než příroda. Komunismus je dítětem přírodního horroru vakuí. Filosofie skepse, která v minulosti vždycky existovala u malé menšiny, která nerozhodovala o společnosti, rozprostřela se u nás po celém národě. Kdo ztratí víru, brzo věří v pověry a Graham Greene měl pravdu, když řekl, že ten, kdo nevěří v Boha, jistě věří v čáry na své dlani. » You don't believe in a God, so you begin to believe that man is a god. You don't believe in Heaven, so you begin to believe in heaven on earth «, napsal T. F. Hulme ve svých *Speculations*. A T. S. Eliot v *Idea of a Christian Society* je ještě přesnější: » If you will not have a God (and He is a jealous God), you will pay respect to Hitler or Stalin «.

Komunismus se tedy objevil v prázdnotě našich srdcí a ve vakuu naší kultury jako něco přirozeného. Jeho pseudometafysika nahradila metafysiku, která byla dědictvím věků. Nevěřili-li snad kdo této analýze, nechť si ještě jednou prohlédne statistiku, jak jsme volili v našich

posledních svobodných volbách v roce 1946 : Na Slovensku dostali komunisté 30.6 % hlasů, na Moravě 34.5% a v Čechách 43.3%. Hle, to není jen statistika volební, to je i statistika bezbožectví v našich zemích, a předem lituji každého, kdo by se pokusil tato čísla vysvětlit jiným způsobem. Komunismus nám dal pseudometafysiku své dialektiky, když jsme zahodili metafysiku ne-materialistickou. Dal nám askesi bez naděje, když jsme se neuměli ukáznit s nadějí. Stal se naším pseudonáboženstvím, podobným pověře divochů, kteří chtějí působit na přírodu přímo, bez prostřednictví nadpřirozené Bytosti, a to pomocí magie, kterou čaroděj-diktátor zapřísahá přírodní (a historické) » síly « silou a jménem celého kmene, rozuměj nemyslicího proletariátu. Kdo četl *The Golden Bough* od Frazera nebo knihy Malinowského, ví, že divošské kmeny, užívající magie při chytání ryb, užívaly jí jen při chytání ryb na otevřeném moři a nikoliv při chytání v malých jezírcích, kde buď ryby byly nebo nebyly. Komunismus také pokládal širou Rus za otevřené moře, v němž je možné vše nebo nic, a musí zkrachovat v malém jezírku našem. A s ním i prestiž intelektuálů, kteří v něm viděli čarovný proutek k nápravě zlořádů světa.

Koho chce Bůh potrestat, tomu vezme víru v nesmrtelnost. Člověk, kterému chybí víra v posmrtný život, obyčejně nedovede ani vysadit strůmek, který ponese ovoce až příštím pokolením, natož aby dovedl umírat za pravdu nebo za vlast. *Většina naší inteligence měla přímo zášť k Věčnosti, nikdo nic neplánoval sub specie aeternitatis a hlas prvního našeho presidenta byl hlasem na poušti volajícím.* Náš materialismus není nic jiného než popření nesmrtelnosti člověka. A smějíce se víře v nesmrtelnost duše, tajně každý z nás věřil, že sám nikdy neumře. Smrt jako by pro nás neexistovala.

Na dně našeho metafysického kastráctví byla naše filosofická pýcha, smrtelný hřích, který dovedl zničit i anděly, natož bytosti zcela neandělské. Když jsme v roce 1918 dostali samostatnost, nevěděli jsme roudy, co dělat, dokonce — srovnejme zde články dr. V. Foztera v *Národních listech* ze dne 29. a 30. ledna 1919 a J. Havlasý v *Českém slovu* z 15. února téhož roku — jsme si činili nároky na zámořské kolonie — my jedva z rakouského a maďarského koloniálního panství se osvobodivší! Byli jsme tak pyšní, že zásluhy za svou samostatnost jsme přiřkli jediné své generaci, ohrnuvše nosy na generace našich otců a dědů. Byli jsme tak pyšní, že jsme sesadili z trůnu nejen monarchu, nýbrž i všechny lidi, kteří s námi dobře smýšleli, říkajíce nám věci nepřijemné. Byli jsme tak pyšní, že jsme odstranili i samého Boha, domnívajíce se, že se obejdeme bez Něho. Byli jsme tak pyšní, že jsme zapomněli se i modlit, ač jsme mohli vědět, že se dovedli modlit všichni velicí vůdcové národa v minulosti.

Jak pak mohla o nás platit slova exulantova, který nás tolik miloval: »Živ buď, národe, posvěcený v Bohu, a neumírej!« ?

DOSTIUČINĚNÍ

Neberme opium, ale sůl a ocet, a dejme si je do svých ran, abychom o nich věděli.

M. de Unamuno, Tragický pocit života

Skončivše zde zpytování národního svědomí, musíme nyní litovati svých hříchů. Neučiníme to tím, že pyšně zvedneme hlavu jako farizeové a ukázavše na publikána-komunistu, řekneme: » Děkujeme Ti, Bože, že nejsme jako ti komunisté... « Nikoliv, spíše, litujíce svých hříchů, si uvědomíme, že komunisté jsou našimi rodnými bratry a sestrami, a že *mnoho komunismu je v nás samých*. Hned po únoru 1948 Ladislav Štoll ve své *Skutečnosti tváří v tvář* pyšně prohlásil: » My všichni víme, že jedna etapa vývoje skončila a začíná nová. « Ne, neměl pravdu! To, co následovalo po únoru 1948, bylo jen pokračováním toho, k čemu jsme spěli před ním. *Nová etapa vývoje není za námi, nýbrž teprve před námi*. A nepřijde dříve než přijde nový člověk, kterého komunismus nemůže nalézt již proto, že ho nikdy nehledal.

Komunismus vystavěl svůj imperialismus na našich hříších, a my se od komunismu neosvobodíme, neosvobodíme-li se od nich. *Je směšné a naivní a nebezpečné stále mluvit o osvobození vlasti od komunismu, a nemluvit o narození nového člověka*. Tím nebezpečnější je stále spoléhat na to, že nás osvobodí Amerika nebo Spojené národy nebo nějaká válka. President Beneš v únoru 1948 při podepsání dekretů nové komunistické vládě prohlásil, že podpisuje s těžkým srdcem a jen proto, aby zabránil chaosu. Neumějíce uskutečnit řád ve svobodě, dostali

jsme ho v otroctví. Ve své pyši jsme se zřekli hledání věčné pravdy, a proto jsme se umazali mravní relativitou. Ta byla jen bahnitým základem naší kultury, kterou jsme nestřídmě a nekriticky přijímali z ciziny, nepokoušejíce se o její rozmnožení. Nakažení sociální nenávistí a hospodářskou závistí, byli jsme příliš i politicky líní než abychom se byli dovedli bránit. Komunismus u nás je jen trest za naše hříchy, trest, který musíme přijmout s pokorou. S pokorou k Bohu, nikoliv ke komunismu. Myslíce na komunismus, musíme se bít v prsa a říkat: má vina, má vina, má největší vina! Musíme ho zabít v sobě, a pak zmizí ze světa. Musíme se naučit, jak říká Unamuno, něco, co jsme dávno zapomněli: plakat. Abychom brzy dovedli jednat. To a nic jiného je pravé poučení z únorového převratu.

Nevytýkejte mi škarohlídství. » Nur wo sind Gräber, gibt es Auferstehungen. « — *Tak mluvil Zaratustra.* Co předcházelo, bylo jen a jen zpytování hříchů, a *nechtěli jsme přece hledat naše ctnosti, nýbrž chyby.* Však v druhé části tohoto pojednání nalezneme dost národních ctností, na nichž postavíme svůj národní program. Museli jsme přece zpytovat své svědomí, abychom nestavěli na slizkém písku svých hříchů.

Snad mi budete také vytýkat, že jsem v řečeném příliš generalisoval. Nemohl jsem jinak, již vzhledem k nedostatku místa a času. Řekl-li jsem třeba, že naše stavby nestojí za nic, nemohl jsem přece vyjmenovávat všechny slušně postavené domy a domky v našich vlastech.

Řeknete jistě také, že mnohé chyby, které jsem jmenoval, máme společné s ostatními národy, ba s celým světem. Ovšem, avšak jsou proto ony chyby méně našimi chybami? Jsí snad proto zdravější, má-li i druhý tuberkulosu, jíž jsí postižen? Vždyť se ukázalo, že my si nemůžeme dovolit ani chyby, které projdou jiným!

Namítnete snad také konečně, že nejsme svým stavem vinni sami, že nám svět, Západ i Východ, velmi, velmi ublížily. Nezapomněl jsem na to ani vteřinu. Protože však vím, jak hluboce nám svět ukřivdil, vím také, že nám nikdy nepomůže a že si proto musíme pomoci sami.

V polovině dvacátého století jsme docela zabloudili v Dantově lese hříchů a bídě zahyneme, nenastoupíme-li brzo cestu vzhůru. Jsme docela bez naděje?

In silvis resonant dulcia carmina...

O svatodušních svátcích, o svátcích Ducha v roce 1956, zazněly u nás po dlouhé době zase po první sladké písně svobody. Nezazněly silně, avšak zazněly z mladých hrdel, z hrdel těch, kteří byli živí v roce 1938 i 1948, když ostatní byli mrtví, z hrdel nového českého a slovenského člověka.

Nemáme proto povinnost konečně vážně uvažovat o lici našeho národního programu?

Druhá část

NÁPRAVOU SEBE K NÁRODNÍMU VZKŘÍŠENÍ

VELIKÉ OBRÁCENÍ

Cesta tisíce mil začíná pod nohama.
Tao Te King

Obracejíce se nyní od záporné ke kladné části našeho národního programu, od rubu k jeho lici, ze tmy ke světu, musíme v hlubokém lese hříchů, v kterém se nalézáme, vylézt na vysoký strom v očekávání, že v dálce uvidíme se kmitat světélko nových nadějí. Abychom toto světélko viděli jasně, musíme odhodit růžové okuláry, skrz které se naše chyby jevily přijatelnými — a to bylo vlastně účelem celé první škarohlídské části našeho pojednání —, musíme zahodit pathos znovu a znovu omílaných hesel, které v rozhodných chvílích znamenaly tak málo, a musíme se realisticky podívat před sebe na cestu, která nás čeká. Podobát se dnes naše vlast jakoby prázdnému bytu, z něhož vše krásné a drahé bylo vyneseno na déšť a saze ulice, a v němž po obrazech kdysi milovaných zbyly na stěnách jen prašné okolky. Co vnést zpět a co nechat definitivně venku? Co je tradicí a co nepotřebným haraburdím? Tak zní otázka, na níž budeme hledat odpověď — s vážností a bez sentimentalit.

Obracejíce se tedy zde od rubu k lici našeho národního programu, chceme si především uvědomit, že národ a otčina a vlast nejsou jen minulostí, nýbrž že jsou zejména budoucností. Souhlasím s Nietzschem, že máme méně mluvit o »Vaterlandu« a více o »Kinderlandu«. Vlast nejsou jen hroby, nýbrž i kolébky. Vlast — toť společný

plán! Národ — toť společný program! Ortéga y Gasset o tom překrásně mluví ve své *Invertebrate Spain*. Jaký máme plán pro budoucnost? Jaký společný program má náš národ doma a naši politici v exilu? Komunismus? Socialismus? Titoismus? Liberalismus? Kapitalismus? A nemáme-li společný program, máme ještě vůbec nějakou vlast? Jsme ještě národem?

Národ bez programu nemá právo na svou existenci. Jeho nacionalismus není tvořivý, je jen destruktivní. Jen tvoření omlouvá izolaci, omezení, hranice — *jen tvoření omlouvá nacionalismus*. Nacionalismus, který nic netvoří, který světu nic nedává, nacionalismus bez programu, je předem určen k zahynutí.

Z těchto důvodů naše plánování, naše veliké přezkoumávání, naše »pětiletka« neomezená na několik let, nesmí být tak naivní ani jako plány komunistů, ani jako programy Západu k povznesení úrovně zaostalých zemí. Především se budeme snažit, abychom se vystříhali těchto chyb :

Náš program se nebude týkat jen hospodářství a politiky, poněvadž hospodářství i politika jsou jen nejokatější zjevy civilizace, ovlivněné zjevy a vlivy důležitějšími. Popírám marxistické učení o prioritě důležitosti hospodářských nebo výrobních poměrů stejně jako popírám názor liberalistických fanatiků, že demokracie a svobodné volby jsou lékem na všechno. Žijeme totiž v atomovém věku a atom je řecký název pro nedělitelné.

V atomovém věku vše souvisí dohromady: Čína s Prahou, minulost s budoucností a srdce jedince se světovou politikou.

Dále náš program rozhodně nebude pokusem o záchranu minulosti a o návrat k předválečným (kterou válku máme mít na mysli?) poměrům. Nebudeme obhájci statu quo ante — již proto ne, že *minulost vedla k špatné*

přítomnosti. Vždyť jedním z největších zločinů světového komunismu je skutečnost, že přinucuje tolik *starých* lidí, aby se s láskou dívali nazpět! Gunnar Myrdal měl pravdu, když ve své *An International Economy* napsal: »From the beginning, an ideological effect of Communism in the Western world has been to strengthen political reaction«. K této slabosti se nehodláme dát svést.

Náš národní program konečně nesmí být jen programem osvobození se od Moskvy, ba ani ne od komunismu. Nechceme opakovat chybu, na níž ostatně Masaryk nepřestával poukazovat, kterou jsme udělali 28. října 1918, když jsme se ocitli se splněním svého největšího ideálu a programu — bez programu a ideálů. Ani po porážce komunismu bychom žádný program neměli, kdybychom naň nemyslili již nyní. Ostatně i komunismus je program, a *jeden program lze porazit jen programem lepším, nikoliv bezprogramovostí*. Ostatně bylo by naivností se domnívat, že jen Východ je špatný. Nikoliv — *my si musíme uvědomit, že i Západ prodělává těžkou krizi, krizi politickou, a především kulturní a mravní*. Cílem našeho programu musí být současné osvobození se od Východu i Západu: musíme se již konečně postavit na své vlastní nohy. Naším programem bude jistě svoboda — od Východu i od Západu. Naším ideálem nesmí být svoboda od něčeho, ale k něčemu. *Svoboda k tvoření své vlastní budoucnosti*.

Náš program se také nikdy nesníží k tomu, aby říkal, že náš cíl, byť sebevyšší, světi prostředky. Jsou někdy tak zvané »prostředky« vyšší, než mnoho také vysokých cílů. Dostojevský kdesi napsal, že dobytí světového imperia nestojí za jedinou slzu dítěte. Proto hned předem vylučujeme rozpoutání světové války jako jednoho prostředku k dosažení našich cílů.

Nakonec si umiňujeme, že náš program nesmí být

programem dne a hodiny, aby se měnil podle každého politického prohlášení sovětských nebo amerických politických vůdců. Pokusíme se jej naryšovat sub specie aeternitatis — aby vydržel alespoň nějaký ten lidský rok.

Každý program je pokus o nastolení řádu na místě chaosu. Náš program ovšem nesmí být pokus nějaký nový řád někde koupit, ukrást nebo si vypůjčit. Půjde o to, nový řád si vytvořit. Náš budoucí řád musí být řád náš, živý řád našeho ducha. Hmota se podle platného přírodního zákona entropie jen rozkládá. Život se této hnilobě a rozpadu brání, živý národ se mu brání svým programem. Svým programem duchovním. *Nemá-li národ takový duchovní program, válí-li se jen líně ve svém hmotatství, propadá zákonu entropie, hyne v hnilobě a rozkladu.*

Vědomé tvoření budoucnosti je znakem vyššího stupně kultury, na který se lidstvo dopracovalo po statisícové vládě determinismu, který se třeba v antice nazýval Osudem, vracejícím se dnes v marxistické víře v tak zvané historické síly. Nabytí svobody je proto konec konců osvobození se od této pavíry historických sil, osvobození znamená tedy převzetí svého osudu do svých rukou. Podstatou našeho programu musí být naše vůle k uspořádání si světa podle svého, abychom již konečně mohli přestat být ve svém světě pouhými kritiky, diváky a »outsidery«. »Outsider« — a užívám toho cizího slova, poněvadž se nyní tak často v literatuře objevuje — je člověk ve stavu nesvobody, poněvadž vidí kolem sebe jen chaos a neskutečnost. *Svoboda je oproštění se od neskutečnosti. A toto oproštění nemůže se stát ničím jiným než naším skutkem, tvořícím novou skutečnost.* Celý náš národ je dnes »outsiderem«, a vymanění z této nepřírozené situace je vlastním problémem jeho svobody.

Kdo porozuměl pověděnému, pochopil také, že jen *jedinec* může změnit svět. Že nemůže být svobodný národ

složený z nesvobodných jedinců. Jen bude-li každý z nás z křemene, bude celý národ z kvádrů. Jedinec je kámen, který zahodili tak mnozí reformátoři dvacátého století, kámen, který musíme vzít a učinit kamenem úhelným. Nemá-li člověk spadnout zpět do otroctví determinismu a vrátit se do barbarství. Chce-li se stát člověkem v pravém slova smyslu.

Ano, přišel čas k proměně člověka. Člověk automatický, nelidský, technický a nesvobodný se musí změnit, nemá-li lidstvo zahynout. Nastává veliká proměna, nebo konečná zkáza. Kde je naše místo, ptám se, nás Čechů a Slováků? V čem je naše spása? V reformě politické nebo hospodářské — nebo v reformě člověka? Ve vítězství nad Moskvou, nad kapitalismem, nad mechanickými stroji, nad vodíkovou bombou — nebo nad sebou samými?

Žijeme ve světě, který v roce 1975 bude mít 3.4 miliardy lidí a v roce 2000 4.8 miliardy lidí. Žijeme ve světě, který v několika hodinách může být zničen říditelnými střelami s vodíkovými pumami. Žijeme ve světě, v kterém člověk dosáhl rychlosti 1900 mil za hodinu v raketovém letadle, a v němž se uskutečňuje vypuštění umělých družic kolem naší zeměkoule jako prostředku k dobytí meziplanetárního prostoru. Cesta na měsíc je v dosahu lidských možností. Myslíte, že vystačíme se svou dosavadní setrvačností? Se svým uměním zavinout se do sebe a přežít nepřízně osudu? Jak bude vypadat náš národ v novém atomovém věku? Jak by vypadat měl? Jak a v co se má přerodit, aby nezahynul? Jakou proměnu musí prodělat, aby byl užitečným členem lidské společnosti?

Ne, to vše nejsou otázky ani pro komunisty, ani pro nekomunisty. Ani pro nikoho, kdo v tomto dělení vidí sumu vší moudrosti. Protikomunismus z nouze je tak

ubohý jako komunismus z nouze. Ne z nouze, nýbrž z přebytků svých dějin, svých bojů a porážek, z přebytků svého srdce musíme na ně hledat odpověď. Odpověď ne snadnou — na dalších stránkách.

CESTOU VZHŮRU

SMRT A ŽIVOT

What is a man
If his chief good and market of his time
Be but to sleep and feed? A beast, no more.
Hamlet

Poměr náboženství k politice a praktickému životu vůbec pojmám podle přikázání, abychom hledali nejprve království Božího a jeho spravedlnosti — a vše potřebné bude nám přidáno; člověk a národ s náboženským přesvědčením, národ s pevnou vůlí uskutečnit své ideály, svého dosáhne vždy. To je moje životní zkušenost, to poučení jsem vyvážil z dějin národa našeho a národů všech.

T. G. Masaryk, Světová revoluce

May the name of God, as a synonym of peace and freedom, be the standard of men of goodwill, the bond of peoples and of nations, the sign by which brothers and collaborators in the work of common salvation will recognize one another.

Pius XII. v rozhlasovém projevu ze dne 10. listopadu 1956

» We have learned nothing from historic experience, if we have not learned that man lives by more than his applied intelligence alone«, praví Lewis Mumford ve své knize *The Transformations of Man*. Nenaučili jsme se nic ani z dějin svého vlastního národa, kdybychom se domnívali, že jen úrodná půda naší vlasti a vzdělanost jejích obyvatel nás zachránily před zahynutím. Jacob

Burckhardt říká na jednom místě svých *Geschichtliche Betrachtungen*, že velikost doby, národa nebo události závisí na počtu těch, kteří jsou přichystáni k oběti — s naprostým pominutím ješitnosti. Dáme-li mu za pravdu, poznáváme, že není poslední moudrostí, přeje-li kdo svému národu jen bohatství a blahobyť, po případě bezpečnost a vyhnutí se tragickým rozhodnutím. Jako na příklad Církev vyšla vždy posílena z každého svého pronásledování, tak může z útisku povstat i zdravější a slavnější národ — najdou-li se v jeho středu lidé schopní obětí.

Posledních řekněme dvacet let dějin našeho národa byla doba neustálého utrpení, ponížení a urážek. Málo-který národ za tak krátkou dobu prošel tak velikou zradou, tolika krutostmi a prolil tolik krve a slz. *V této hrozně zkušenosti máme nahromaděný veliký kapitál příští velikosti.* Kapitál bohužel zatím ve stavu latentním, kapitál naprosto nevyužitý. Moudrost z dějin posledních dvaceti let mohli bychom shrnout asi takto: všecko zlé, co nás potkalo, není ani tak velikou tragedií pro tíhu dopadnutých ran, jako proto, že jsme si z nich nedovedli nic vybrat pro zlepšení sebe samých. Bolest je pravou tragedií teprve tehdy, když nevede k povznesení ducha a morálky. Náš Mnichov, 15. březen 1939, Jalta a 25. únor 1948 jsou národními katastrofami ne proto, že nás kruté postihly, nýbrž proto, že z nás udělaly Švejky místo aby z nás udělaly hrdiny. A přece nebyli jsme Švejky vždycky, byly doby, kdy jsme se nepřátel nelekali a kdy nás utrpení zocelovalo. Proč se tak nestalo v našich nejnovějších dějinách? Jak zmobilisovat obrovský kapitál, který máme ve svém utrpení?

Náš národ trpí nemocí vůle. Příliš mnoho jeho jedinců již nic nechce. Příliš mnoho chce jen nějak přetrvat, nechce opravdu žít. Nechce neumřít. Je málo lidí silné

vůle k životu. Neboť silná vůle nemůže se spokojit s bojem proti smrti těla, musí chtít, aby duše byla nesmrtelná. Člověk se stal člověkem, když odepřel věřit v konečnost smrti. Národ stává se národem slavným, když mnoho jeho příslušníků se nebojí. Když se nebojí smrti. Činy nevznikají v národě, vždy jen v duších jedinců. Kdo nemá strach před smrtí, neleká se svých nepřátel a na množství nehledí. Byly doby, kdy jsme se nebáli řečené vyznávat známou písní, která by se zas měla stát, jak již Jan M. Kolár navrhl, naší hymnou spíše než idylický » *Kde domov můj?* « Dvacáté století není totiž stoletím selanek. Znam slova písně » Kdož jste Boží bojovníci « a vím, že v nich není nic, co by mohlo urazit kohokoliv. Nebojme se historických reminiscencí. I nad svými dějinami musíme zvítězit, abychom mohli kráčet cestou vzhůru a mnohé z tohoto pojednání k tomuto vítězství vybízí. Mně připadá nejdůležitější, abychom zas měli hymnu, hlásající rehabilitaci naší národní vůle a volající po činu. Náš národ v budoucnu nemůže zvítězit ani počtem svého obyvatelstva, ani počtem obrněných divísí, ani zvětšením počtu kilovatových hodin, ba ani počtem inženýrů a zdatných obchodníků, nýbrž jen nadšením. Ničím vnějším, nýbrž pevností vnitřní. Zoologové nás učí, že hmyz se před miliony lety zastavil ve svém vývoji, poněvadž místo kostry uvnitř má pevné části na obvodu svého těla. Ani my se nesmíme zbavit své vnitřní kostry pro různé statky vnější — i kdyby to byla legenda o blannických rytířích těžkým brnění obalených.

Vnitřní pevnou kostrou člověka je vůle v nesmrtelnost duše. Tuto víru nemůžeme nakázat ani sobě, ani národu. Můžeme si ji však přát. Můžeme ji chtít — poznáme-li její nezbytnost a plnou odůvodněnost. Prohlásili jsme již, že náš národ trpí nemocí vůle. Zde můžeme provést přesnější diagnosu této nemoci. Náš národ — a myslím

tím vždy na většinu jedinců, kteří jej tvoří — si nepřije nesmrtelnosti. Přestal v ní věřit ... ač jen ona ho v minulosti tolikrát zachránila od smrti. Kdo stál v čele našeho národního vzkříšení v druhé polovici osmnáctého století? Kněží obou vyznání, věřící v nesmrtelnost duše ex professo, lidé hotoví se obětovat, nebo alespoň obětovat své časné pohodlí. Nenalezneme-li dnes u nás lidi podobné, zahyneme tak jistě jako bychom byli zahynuli v osmnáctém století — i kdybychom dále česky nebo slovensky mluvili. Poněvadž nezáleží na tom, že mluvíme mateřskou řečí, ale záleží na tom, co jí říkáme. Jinak vyvolená země svoje slovo nedorekne.

Myslíte, že veliké obrácení k víře v nesmrtelnost duše je dnes naprosto nemožné? Dnes, kdy moderní věda učinila konec pověrám o nesmrtelnosti a nezničitelnosti hmoty a energie, a kdy i sama víra v samospasitelnost této vědy zemřela? Dnes, kdy lidstvo ztratilo víru v národy i ve státy a v jejich všemohoucnost? Dnes, kdy komunistická víra v brzký ráj na zemi dohasíná? Lidstvo, zklamané vírou ve vědu i v umění, zklamané falešnými proroky všech možných vyznání levých i pravých, se vrací k Bohu. Naše země, která byla kdysi nazvána zemí Boží, nesmí v tomto moderním proudu zůstat pozadu. *Je jejím historickým posláním, aby v něm vedla.*

Prostý tělesný život nemůže se udržet a zvítězit nad entropií hmoty bez neustálé výměny látek, bez metabolismu. Ani člověk duchový se neudrží bez neustálého styku nejen s jinými duchy, nýbrž také přímo s metafysickými pojmy, s pojmy jako » nekonečno «, » věčnost «, » nesmrtelnost «, » všemohoucnost «, » božskost «, atd. Tyto pojmy jsou všechny velmi konkrétní a tvoří skutečnost našeho lidského světa. » Here we are with our finite beings and physical senses in the presence of an universe whose

possibilities are infinite, and even though we may not apprehend them, those infinite possibilities are actualities», řekl A. N. Whitehead ve svých *Dialogues*, zapsaných Luciem Pricem. Nepoznatelné bylo vždy největší pobídkou k poznání poznatelného a tajemství rozlišuje člověka od zvířete. Podle Kierkegaarda nelze člověka uzavřít do žádného systému, nechceme-li zabít jeho člověčství. Tento styk s nesmrtelností, s věčností, s nekonečnem, vytvořil svatost zrození člověka, jeho smrti, jeho pohlaví a jeho slov. Člověk, aby zůstal člověkem, potřebuje metabolismu metafysického. Nechce-li být jen kolečkem v mechanické společnosti, která přestane být lidská.

Tento » metafysický metabolismus « není ovšem než jiné slovo pro staré slovo » náboženství «. Náboženství je forma metafysické potřeby lidské přirozenosti. Jeho úkolem je spojovat omezené a konečné s nekonečným a věčným. My lidé musíme alespoň vztahovat svou krátkou ruku po Božském, abychom nepřestali být lidmi. Podle Masaryka je bezbožectví základní příčinou sebevraždy. Dodávám, že nejen jednotlivce, nýbrž i národa jako celku. *Aby můj národ měl své bezpečné místo na této zemi, aby mohl žít v tomto prostoru a času, musí si vybojovat své místo mimo čas a prostor na onom světě* — to je mé nejvnitřnější přesvědčení.

Už z tohoto hlediska nové a moderní hledání Boha je víc než praktické. Jeť otázkou života a smrti. Mnozí z nás nalézají Boha až na smrtelné posteli. Nevěrci říkají, že to je proto, že mozková zdatnost nemocného je oslabena. Ptám se však, nemá umírající *více* zkušeností než my ostatní, a zejména hlubší zření do nejdůležitějších věcí člověka? I my jsme bohužel v duchovém směru národem umírajících. Není i tato skutečnost jen o důvod více, proč se máme přiklonit k Bohu, který je

Bohem živých, ne mrtvých? Profesor Toynbee ve své *A Study of History* vykládá dějiny jako morální drama postupného civilizování se člověka, které zavádí lidstvo do hříchů. Určitá civilizace se může vyprostit z agónie postupujícího rozkladu jen zrozením nového náboženství. Stále větší počet spisovatelů vidí nové a nové příznaky tohoto rozkladu naší západní civilizace, jejímž nejshnilějším plodem je ovšem komunistický marxismus. Souhlasím s Toybeem, že bez náboženské renesance není pro naši civilisaci záchrany. Jako vlastenec pobízím proto svůj národ, aby — jako již dříve v dějinách — se postavil v čelo hnutí, jehož příchod cítí již tak mnozí.

Každý člověk zvláště a sám musí ve svém dětství prodělat velikou proměnu zvířete v člověka. Stejně každý národ, a každá jeho generace. Tato *proměna člověka i národa se děje vždy na metafysické základně*. Náš dnešní svět je plodem vědeckého pozitivismu, racionalismu a utilitarismu — myšlenkových směrů ne bez metafysické základny. Lewis Mumford dobře ukázal, že dnešní ideologie spočívá na objektivnosti a příčinnosti, a že jen organisace, standardisace a spočinutí v mínění většiny se pokládá za něco reálného. A dovozuje ve svých *The Transformation of Man*, že »the age of anthropocentric humanism ended in human devastation« a že, nemá-li lidstvo zahynout, musí brzy dojít k tomu, čemu říká »the new age of theocentric humanism«. I již citovaný Toynbee v této možné proměně vidí jedinou záchranu a *A Turning Point in Man's Destiny*; v stejné pojmenovaném článku praví něco, nad čímž bychom se ovšem měli zamyslit co nejvážněji: »A spiritual reawakening will not be genuine unless it is spontaneous and disinterested. It must come of itself and for its own sake. If it is counterfeited for political use, it will reveal falsity by proving to be spiritually impotent«.

Na tato slova myslím, slyším-li a čtu-li, že u nás v Československu jsou často kostely plné obecnstva, a když také slyším, že se nalezli lidé, kteří si tento zjev pochvalují — jako jeden ze znaků tichého odporu ke komunistickému režimu ! Tito lidé nerozlišují mezi švejkovinou a mravním znovuzrozením, a ukazují, že nepatří k těm, na nichž národ bude moci stavět svou budoucnost. Modlím se, aby tito lidé neměli pravdu. Věře ve svůj národ, věřím, že se začíná probouzet. *Věřím, že lidé doma pomalu a nejistě začínají chápat, že česká otázka je zas otázka náboženská.* Vždyť my jsme do metafysiky investovali ve svých dějinách více než který jiný národ, a věřím, že se nám náš dosud latentní kapitál vrací i s úroky. Věřím, že i naše staré náboženské války nebyly bojovány nadarmo, a že není docela nerealistické věřit, že budeme vést v nastávající proměně západního člověka. Vést hloubkou svého náboženského přesvědčení.

U nás ovšem duchovní znovuzrození nemůže být nic jiného než obnovou křesťanství. Znovuobrácením se ke křesťanství, poněvadž křesťany dávno nejsme. Neplnili jsme přikázání lásky k sobě a k bližnímu. Mluví se dnes tolik o zrození nového náboženství. *Právě proto, že křesťany nejsme, bude nám křesťanství ve smyslu Toynbeeho náboženstvím novým.* My jsme již dávno nebyli ani to, čemu se na Západě říká » Sunday Christians «. Proto musíme začít znova v zajetí nového chilialismu : přijde k nám buď Ježíš, nebo vodíková bomba.

Křesťanství je náboženstvím, které vyhovuje našemu národu více než každé možné jiné. Dalo nám Boha zjevivšího se v lidských dějinách, čímž dalo smysl nejen dějinám člověka, nýbrž i dějinám národů. Ve svých počátcích bylo náboženstvím utlačovaných, urážených a ponížených, a právě takovými jsme dnes my všichni a celý náš národ. Provedlo kdysi revoluci proti tehdy

nejmocnější říši světa, proti římskému impériu, a i my stojíme před revolucí proti impériu neméně mocnému a pohanskému. Konečně křesťanství dalo podnět k pověstné čínorodosti západního člověka, a právě takový aktivismus nyní potřebujeme víc než kdy jindy.

Mluvíme-li o opětném zavedení křesťanství k nám, nehodláme se zbaběle vyhnout uvažování o tragickém boji mezi katolictvím a protestantstvím, který zanechal tak hlubokou stopu v našich dějinách. V této obtížné otázce nejde jen o spolužití a určitou spolupráci obou těchto směrů na našem území, nýbrž jde o jejich vyrovnání v duši tak mnohého Čecha a Slováka. Přiznejme si totiž, že v duši a v srdci tak mnohého z nás je dosud živý Husův spor v Kostnici, dosud se vede boj o čtyři artikule pražské, dosud v nás zuří třicetiletá válka. Mnoho států, na příklad Holandsko, Švýcarsko, Německo atd. — je rozděleno mezi katolický a protestantský tábor, žádný však nebyl postupně katolický, protestantský, pak zase katolický a konečně — atheistický. Atheistický částečně i proto, že rozdvojené křesťanské úsilí se u nás často vzájemně neutralisovalo místo aby se sečítalo. Domnívám se, že *jedním z nejdůležitějších bodů našeho národního programu musí být překlenutí tohoto starobylého sporu o českou a slovenskou duši*. Na ně myslel i náš nacionalistický básník Viktor Dyk, když ve své již letmo zmíněné básni napsal :

Je nutné staré rány zhojit.
A rány ty se zahojí.
Je nutné rozdělené spojit
tisíciletém po boji.

Mluvíím výslovně jen o *překlenutí* sporu mezi katolictvím a protestantismem, a nikoliv o jeho vyřešení, které je věcí theologů a jehož obtíží si nezakrývám.

V duchu tohoto přání se však domnívám, že je již čas jednou provždy skoncovat s oněmi sváry, které nediktovala láska k pravdě, nýbrž náboženský fanatism a často slepé sektářství. Víím, že není možno upustit od nekompromisního hájení Pravdy slovem a činem, víím však také, že je třeba se vyvarovat takových způsobů a prostředků, které jsou proti Pravdě samé, kterou chceme hájit a kterou chceme vyznávat. Neboť Pravda, protože je Pravda, žádá i snášenlivost a — lásku. Láska k bližnímu žádá, aby se konečně zapomnělo na křivdy a urážky minulosti, žádá, aby se skončilo stálé vystavování na odiv chyb i minulých generací jiného vyznání. Láska k bližnímu — a láska k národu je také její částí — chce, aby přehnanosti a historicky vysvětlitelné krátkozrakosti minulých pokolení opačného vyznání se nečinily záminkou nesmiřitelného boje v přítomnosti. Jinými slovy jde o toto: *při plném uznávání svatosti a výlučnosti Pravdy uznávat i svatost a nezbytnost lásky*. Pravá křesťanská láska vyžaduje, aby se nezdůrazňovalo tolik, co nás rozdvouje, nýbrž to, co všechny křesťany spojuje: víra v Boha, v Ježíše Krista a v jeho učení lásky.

Katolíci i protestanti měli by především svorně odmítnout, aby se jejich sporu nepřáteli křesťanství užívalo jako kyje proti tomu, co oběma je nejdražší. Zdá se mi, že dnes není naším nepřítelem někdo, kdo přijímá pod jednou nebo pod obojí, nýbrž ten, kdo se tomuto problému směje. Zdá se mi, že největším nepřítelem katolíků není dnes Žižka, nýbrž že jsou jimi dnes ti, kteří z něho dělají předchůdce zvráceného komunismu. Konečně se mi také zdá, že i problém svobodného hlásání slova Božího, tak jak se oň bojovalo ve středověku, silně zastaral v době, kdy katolická církev vede za železnou oponou boj na život a na smrt právě o tuto svobodu,

které je lidstvo tam zbaveno víc než kdykoliv ve středověku.

Nejde o škrtnutí našich dějin. Jde o vítězství nad nimi. Národ, chce-li žít, musí často vítězit i nad svou minulostí — jako sám život musí znovu a znovu vyrovnat se s tím, co jej činí nesnesitelným. Proto modlíce se za náboženskou renesanci v našich zemích, modleme se současně, aby se nevzkřísila stará nesnášenlivost, čímž není řečeno, že tolerance je jen jiné jméno pro indifferentismus.

Nesnášenlivost není vlastnost, která by přispívala k prohloubení náboženského života jednotlivce, jenž je úhelným kamenem našeho národního programu. Tento důraz na znovuzrození člověka neznamena, že národ jako celek by nemohl dělat nic, čím by přispěl k tomuto cíli. Naopak v našem programu pro budoucnost by měla být aspoň tato opatření :

Předně národ se má postarat o náboženskou výchovu svých dětí nejdříve v rodinách a pak ve školách. Nelekal bych se žádat, aby náboženská výchova ve školách byla povinná. Má-li mít každý možnost, aby se řekneme v osmnácti letech rozhodl sám pro setrvání v nějaké církvi, musí vědět, co ona církev učí, a nejen to, čím se proti ní vystupuje. Jinak jeho rozhodování není svobodné. Ostatně vyučování náboženství je problémem kulturním, nikoliv jen náboženským. Znal jsem již na konci naší první republiky » vzdělance », kteří nikdy nechodili na hodiny náboženství, a kteří proto nerozuměli ani lidovým a prstonárodním říkadlům o našich svatých a o našich svátcích, ani tomu, co představují obrazy největších světových malířů, ani podstatě hudby mší Mozartových, Beethovenových nebo mše Janáčkovy, a konečně ani smyslu děl Danteho, Goetha nebo Dostojevského. Při budoucím vypracovávání školního rozvrhu hodin musí-

me vědět, že náboženství je na dně i moderního umění, že Církev byla u nás jedinou učitelkou antické vzdělanosti a římské civilizace, že k nám teprve barokem přinesla renesanci, kterou jsme neprožili, a že je důležitým korektivem nacionalismu a modloslužebnictví státu, které je zlem moderní doby. Musíme si také uvědomit, že církve a náboženské společnosti jediné mohou odpovídat za obecnou vzdělanostní úroveň širokých vrstev obyvatelstva, která je důležitější než existence vzdělaných špiček. Proto se náboženským společnostem mají v budoucnu dát všechny možnosti, aby své úkoly opravdu plnit mohly. Nemyslím jen nějaké prostředky finanční, které by zaručily jejich autonomii, nýbrž také dobrou vůli celého národa k jejich apoštolské činnosti. Na kněze by zase měly jít nejlepší děti národa — nebudeť žádné zaměstnání, které by slibovalo většího zisku v nejkrásnějším slova smyslu. *U nás nebude lépe, dokud nebudou v činnosti zase » les clercs « v církvích i mimo ně, kteří by zase hlásali význam transcendentních hodnot pro život národa.*

To nás přivádí k žádosti, abychom se v budoucnosti lépe než dosud věnovali studiu metafysiky a teologie. Semináře měly by být na úrovni nejvyšší. Měli bychom mít svůj i necírkevní časopis věnovaný metafysice. Čtu v *Novém životě*, že D. M. Emmetová, profesorka filosofie na universitě v Manchesteru, napsala ve své knize *Nature of Metaphysical Thinking*: » Potřebujeme nového Kanta spíše než nového Hegela, potřebujeme někoho, kdo určí přesnou povahu metafysického myšlení ve vztahu k novým typům vědeckých koncepcí, tak jako učinil Kant ve vztahu k Newtonově fyzice, a taktéž ve vztahu ke všemu, co je významné v umění, literatuře a náboženskému myšlení naší doby. « Hle, jak krásný úkol by mohl čekat naše myslitele, vzdělance ze země, která vycedila tolik krve na oltář transcendentního myšlení!

A abychom připravovali příchod našich vlastních filosofů, měli bychom již v exilu do zásoby si přeložit nejlepší moderní spisy sem patřící, aby byly národu k dispozici hned, jak se otevrou hranice. Toť důležitější úkol než se přít o síle příštích politických stran nebo o osobní posice! Věřím, že není daleka doba, kdy i naše umění, žíznicí po lepší potravě, zase se prokrví hledáním nadzkušennostní pravdy, jako leckde umění Máchovo, Nerudovo a, na konci jeho života, i umění Horovo.

Věřím také, že zde a v tomto směru by právě Slováci u nás mohli hrát poprvé kulturní úlohu z nejlepších: uchovali si ve své většině víru v těžké době, v níž si Češi uměli zachovat jen jazyk, a mohou být hlasateli nové doby a předchůdci lepší budoucnosti. Vždyť Jakob Burckhart napsal, že budoucnost v Evropě patří Slovanstvu křesťanskému ...

Zde je též vhodné, abychom s radostí zjistili, že důležité části *Písma svatého* byly přeloženy do moderní češtiny, v čemž vidím zatím nejvýznamnější čin našeho exilu. *Věřím, že se vrátíme domů ne později než tento překlad bude dohotoven, a že bude mít doma takový ohlas jako naše velké překlady Bible doby minulé.*

Ještě na jednom poli náš národní genius by se mohl v budoucnu vyznamenat: provést *smíření vědy a víry*, které je přímo v povětří naší doby. Mysleme jen na sjednocení hmoty a energie, na pojem prostoru-času, na moderní učení, že vesmír je konečný, avšak bez hranic, myslíme na transmutaci prvků a na fyzický indeterminismus, myslíme na to, že člověk-pozorovatel je po dlouhé době zase středem vesmíru jako za dob biblických. Teorie relativity skončila s absolutností času i prostoru a teorie kvant rozšířila atomisaci do nekonečna. Potřebujeme nového Tomáše Akvinského, aby dal nejen Aristotela, nýbrž celou moderní vědu do souhlasu s

Bibli — jak řekl Albert Einstein. Kdyby se naše vzdělanost zase jednou s úctou naklonila nad mnohými významnými pracemi v tomto oboru, mohla by právě zde v ledačems přispět světové moudrosti.

To vše jsou jen náznaky, že naše úkoly v budoucnosti nejsou malé ani lehké. Křesťanství není jen pokoj, je to také meč. Je to také revoluce. Dějiny jednou ukáží, že v roce 1956 v Polsku i v Maďarsku bojovalo především křesťanství. Že šlo o revoluci křesťanských otroků proti pohanskému impériu. Křesťanství je však revoluce zejména proti statu quo, proti » Verweile doch, du bist so schön !«, proti pohodlí marxistického myšlení, proti široké a netrnité cestě. Ve všem můžete mít pohodlí — jen v poměru k Bohu nikoliv. Opravdová revoluce je tvoření, které znovu a znovu tryská z věčnosti a z nekonečna. Dnes jen křesťanská revoluce může být tvůrčí. Pravdu měl Masaryk, když napsal, že » bez skutečné nápravy srdce a hlavy, bez nápravy myšlení a mravů, můžeme revolucí odstranit ďábla, ale belzebuba posadíme na jeho místo«. I naše příští křesťanství musí být revoluční, poněvadž tvořivé, musí být revoluční především v tom, že nebude usilovat o mocenské posice, nýbrž o změnu lidí. Ono samotné je s to udělat z otroků zas lidi svobodné. Neboť tam, kde se staví křesťanský oltář, kácejí se oltáře jiné — vždycky méně než jen lidské.

Hle, tato naše kapitola je základní částí našeho pojednání. Nesplníme-li požadavky *zde* na náš národ kladené, nesplníme ani požadavky, které načrtnu v kapitolkách dalších. A otáže-li se mne někdo, jak obnovením náboženského života u nás jsem přispěl k poražení komunismu, odpovídám, že nebude od komunismu osvobozen národ, dokud od něho nebude osvobozen jednotlivec. *Náš zápas za svobodu je především zápas metafysický.* Mnozí naši i dobří bojovníci za svobodu udělali velikou

chybu, domnívající se, že svoboda je problém sociální nebo hospodářský nebo politický. Nikoliv, dnes vidíme, že je to problém metafysický — na štěstí, neboť jen proto může být i malý národ svoboděn v dnešní době neustálého tlaku neúměrných hospodářských a sociálních sil.

Poslední veliká revoluce starého typu, Říjnová revoluce ruská, ukázala lépe než všechny předchozí, že vše, co se vezme Bohu, dá se Caesarovi. Nové revoluce, které přijdou, ukáží, že vše, co se vrátí Bohu, dostane člověk. Především malý člověk. Proto tyto revoluce bude dělat malý člověk, nikoliv bývalí mocní. Mládí bude zápasit o život proti smrti. Nebo lépe — jeho zápas bude teprve opravdovým životem. Svobodným životem. Jak to řekl Berďajev : » A higher degree of spirituality would enable man to commune once more with the mysteries of cosmic life without having to submit to the determinism of its forces «.

Otakar Březina v *Úsměvech času* napsal — jako by myslel právě na naši dobu — toto : Všechno, co oceňujeme v životě, oceňujeme tajemně, dle naděje spojené se všemi věcmi. Nejsilnější život je život největšího množství nadějí. Evoluce našich nadějí je jednou z nejtěžších, které prožíváme. «

Avšak také jednou z nejkrásnějších. Když v roce 1916 o velikonocích irská revoluce byla poražena za velikých obětí, básník Yeats, zatím co většina naříkala, napsal vítězně : » All, all are changed ; changed utterly. A terrible beauty is born «.

Pevně doufám, že tato strašná krása se zrodí i u nás.

ZLO A DOBRO

I want to fight my battle without preoccupying myself about the victory ... well this is my religion.

*Miguel de Unamuno, Perplexities
and Paradoxes*

Není zla mimo slabost, dobra mimo sílu ;
překonat slabost, v tom je všecko.

Šaldův zápisník, ročník III.

Zeno, zakladatel stoicismu, jednou řekl, že všichni lidé jsou si rovni, jen někteří převyšují ostatní svou ctností. Ve starověku slovo »ctnost« bylo skoro synonymem slova »statečnost« nebo »mužnost«, jak ukazuje i latinské slovo »vir-tus«. Je znakem úpadku naší doby, že význam obou slov od sebe oddělila, ba že často dnes znamenají pravý opak. Mužnost často znamená přezírání a nedbání ctností, a již nikdo se neopovází říci o druhém, že je ctnostný, aby ho neučinil směšným. Hulvátství často zakrývá skutečnost, že lidé nectnostní jsou plni zbabělosti. I každý soubor lidí, i národ musí být ctnostný, aby byl statečný a mužný. Nemorální národ — a dějiny to dokazují na každé stránce — spíše dříve než později ztrácí svou svobodu.

V první části našeho pojednání jsme si přiznali, že nejsme ani tak nemorální jako amorální, že jsme vědomě v sobě oslabili schopnost a vůli rozlišovat mezi dobrem a zlem. Nebo spíše, že pokládáme za dobro jen to, co nám okamžitě prospívá, a za zlo to, co nám zrovna dnes škodí. Že jsme odhodili pevnou míru rozeznávání mezi dobrem a zlem, snažíce se obejít se bez ní.

Již výše jsme mluvili o revolucích minulých a o příští revoluci, kterou musíme projít, abychom nezahynuli a byli živi. Albert Camus, který přibýváním roků se po-

malu a těžce probíjí k jasnějšímu světovému názoru, ve svém *L'Homme Révolté* správně ukázal, že minulé revoluce ničily jedno sudidlo mravů za druhým a postupně zbavovaly člověka starých známých měr. Ukázal také dobře, jak jejich někdy dobře míněné úmysly se zvrhly v boj o moc a v tyranii, a to tím, že se nové míry a nové tabule hodnot vzaly jen z lidských dějin a že se samy staly ne rozhodčím, ale prostředkem k dosažení určitých, blízkých a často nespravedlivých cílů. Camus výslovně říká: » Quand la révolution, au nom de la puissance et de l'histoire, devient cette mécanique meurtrière et démesurée, une nouvelle révolte devient sacrée, au nom de la mesure et de la vie «.

Náš národ, nechce-li zahynout chybami starých a přežitých revolucí, musí si zase nalézt míru svých věcí, musí zase se naučit měřit svět a sebe sama a své činy něčím, co tento svět a tyto činy převyšuje, co je neměnné v proměnlivosti života a co je stále v nestálosti doby. Jako fysikové neměří délky gumovým podvazkem, který lze vytahovat jak je komu libo, nýbrž měří je platinovým metrem pařížského musea, poněvadž zachovává aspoň přibližně stálou délku i při měnících se teplotách, tak každý člověk a každý národ, který chce, aby jeho činy snesly přísný soud i dob budoucích, musí se naučit měřit mírou stálou a poctivou. Ne mírou falešnou, mírou okamžitého prospěchu, mírou lichvářů a kupčků na stále se měnícím trhu života. *Národ, který chce přežít svou dobu, a který myslí na budoucnost svých dětí a dětí svých dětí, touží po míře pokud možno absolutní, neměnné se, touží po tabuli hodnot věčných.* Takový národ také ví, že je zvrhlostí měřit věčné pomíjejícím, že je hříchem proti Duchu posuzovat absolutní hodnoty a věčné pravdy okamžitým prospěchem.

Toužení po absolutnosti a neměnnosti míry není nic

nevědeckého. Celá matematika a moderní fyzika dá se vysvětlit jako úporné hledání stálé a na okolí nezávislé míry. Její míry jsou stále přesnější a přesnější, ve smyslu známé teorie relativity je stálá rychlost světla mírou nejdokonalejší. Hle, jak i tato fyzikální teorie relativity záměrně šla za absolutní jistotou! V duchových vědách tento pokrok v moderní době zaznamenán bohužel nebyl. Zejména marxismus s jeho materialistickým historismem a filosofické směry, ze kterých vzešel, zavedl relativismus, který nehledal absolutno, zavedl utilitarismus, který neodpověděl na otázku, co konec konců je pro člověka to nejdůležitější, a který postupně zničil všechny staré míry a sudidla mravní, kterými lidstvo do té doby žilo. Vidíme zde, že existuje veliký rozpor mezi moderní tak zvanou přírodovědou a vědami, o kterých se zatím nesprávně říká, že jsou duchové. Jako by právě duch neměl ještě vroucněji toužit po věčném, nesmrtelném a nepomíjejícím, jako by právě duch neměl toužit po pokladech, které moli neničí a zloději nerozkrádají! *Nalézt konečně nejdříve v duchovních vědách a pak tím spíše v denním životě míru zase trvalou a neměnnou se, toť úkol naší doby, a proto také úkol našeho národa!*

Je-li hledání absolutní míry v souhlase s moderní vědou, je tím více v souhlase s politikou. Svět se stává stále menší a na sobě závislejší. Neznamená to především, že musí mít brzy společnou míru svého chování, společnou tabuli hodnot? Není jednota světa ilusí bez jednoty měr a vah — ve smyslu politickém, hospodářském, kulturním a zejména mravním? Neměli by všichni lidé dobré vůle hledat tyto společné míry lidstva, a nejsou právě nejlepší zárukou, že malému národu bude měřeno spravedlivě? Smí si vůbec malý národ postavený do středu národů mnohem mocnějších dovolit hazardérskou filosofii měr okamžitého prospěchu, filosofii

hodnot závislých třeba na způsobu výroby statků? Není taková filosofie pro malý národ filosofii hlásající sebevraždu? *Nemá náš národ* — a nemá toto přikázání být také stěžejním bodem našeho národního programu — *stát v první řadě mezi hledači neměnné a věčné mravnosti?*

Rozumějte mi dobře: netvrdím, že nejsou způsoby chování, které by nebyly závislé na době, na zvyku a na okolnostech. Taková lidsky dočasná přikázání jistě existují. Měla by však existovat jako kaménky, které se zasazují do železné konstrukce plánované stavby. Zhroutlí-li se však tato konstrukce, chtějí-li stavitelé dnes stavět bez ní, zbude z hodnot hodiny a minuty jen beztvará hromada kamení. A tak a nejinak vyhlíží náš dnešní morální život.

Nepopírám také, že neexistuje morálka stavovská, že neexistuje morálka lékařů, advokátů, vojáků, a také morálka občanská. Stát má právo, aby tuto morálku, občanskou morálku, definoval ve svých zákonech a nařízeních, a lékařské i advokátní komory mají právo určovat také morálku svých členů. Ano, avšak *jen v mezích morálky absolutní*, mravního práva přirozeného. U nás se toto právo a tato morálka ztratila ve spleti vládních a stavovských nařízení, takže ani žádný rozpor mezi nimi nemohl vzniknout. U nás Antigona by prostě poslouchala nařízení policajtů a drahou mrtvolu by nepohřbila. Zachránila by se sama na malou chvíli, avšak brzy puch nepohřbených mrtvol by otrávil celý národ. Mluvím o Antigone, poněvadž je žena. *Ženy musí mít blíže k přirozené mravnosti než muži* — nemá-li národ zahynout. V našem plánu právě naše ženy musejí být strážkyněmi neměnicích se pravd. Běda národu, u něhož mravnost jeho žen závisí na tisíci a jedné okolnosti!

Všecky tyto důvody mluví ostře proti dosud u nás

vládnoucímu morálnímu relativismu. Všecky dokazují, že právě u nás relativismus a pragmatismus je z vyššího hlediska svrchovaně neužitečný. Z hlediska života a smrti národa. Právě nepragmatismus, právě absolutnost morálky je největší výhra vyšší kultury lidstva a je darem vyšších forem náboženství. *Morální relativismus není než zpětné upadání do minulosti*, v níž tak zvané praktické formy mravů kralovaly v dávných dobách a ještě dnes jsou běžné mezi divochy Nové Guiney. Desatero Božích přikázání, které Mojžíš přinesl z hory Sinai, Desatero, které Cyril a Metoděj s křesťanstvím přinesli k nám, musí zas být absolutní tabulí mravních hodnot, musí zas být kostrou, na níž své zákony a nařízení budeme zavěšovat.

Tot ostatně jediný logický důsledek metafysického vzkříšení, o kterém jsme mluvili v předešlé kapitole. Český a slovenský člověk, který dosáhl osobní svobody v novém spojení s Bohem, bude plnit Jeho přikázání nejen proto, že jsou užitečná, nejen proto, že jejich užitečnost lze sub specie aeternitatis dokázat, nýbrž především proto, že bude věřit v jejich věčnost, nepomíjivost a neproměnlivost. V každou míru, abych jí mohl měřit, musím věřit. A v obnovení víry v absolutnost Božích přikázání stávám se zas tvorem rozeznávajícím životem dobré od zlého. *Národ, který má v ruce míru, která není z tohoto světa, může zas být nad ním pánem.*

Prakticky mluveno, musí u nás krádež být zas krádeží, vražda vraždou, smilstvo smilstvem a lež lží. Ne prémie, nýbrž tresty musí následovat za těmito hříchy. Tresty třeba přísné. Sám trest musíme pokládat nikoliv jen za prostředek nápravy, za prostředek odstrašující, nýbrž především za logický následek přestoupení zákona. A veřejné mínění musí stát za trestajícím, a zloděj a podvodník musí být zase jako dříve vylučován ze slušné

společnosti — i když zpronevěřil » jen « státní daně. Musíme přestat s praxí, kdy policejní přestupky všeho druhu byly u nás trestány přísněji než porušení zákonů přirozeného a božského práva. Vůbec si musíme uvědomit, že ve státě, v němž zločinec je beztrestný, dobří občané jsou týráni nekonečným pronásledováním, a že tam, kde nevládne přísný soudce, vládne brzy hrubý policajt.

O svých dětech nebudeme věřit, že se rodí jako andělé a že jsou jen ve svých krásných přirozených pudích kažení výchovou. Naopak, věříce v prvotní a dědičný hřích každého člověka, který vždy znovu a namáhavě musí povstat z pudovosti, budeme klást veliký důraz na výchovu mladého hochy i děvčete v rodině i ve školách. Naši zásadou nebude je jen mnoho naučit, nýbrž také je změnit, aby škola byla skutečnou školou lidskosti. *Na svých školách budeme učit charakteru* — ne úspěchu nebo snadnému proklouznutí. Žák na našich školách nebude smět ani žalovat na druhého ani od něho opisovat. Jeho kázeň musí jít z jeho vnitřního přesvědčení, ze zásad, které mu vstoupíme, a nesmí se přizpůsobovat každé náladě učitelově. Známou Kiplingovu báseň » If « bude muset každý kluk umět nazpaměť. Aby naši kluci zase byli muži, aby zase virtus nebyla něco směšného.

Jen tak vychováme zase lidi, jejichž slovo bude zase platit — a to nejen rebus sic stantibus —, a kteří odmítnou lhát na každém kroku k získání i malého groše. Kolik policajtů a kontrolorů a kolik kontrolorů nad kontrolory si tím ušetříme! Kdy se už konečně pozná, že tak zvaný byrokratismus, proti kterému kdekdo bojuje, je vlastní dítě porušených občanských a zejména lidských ctností! Že je to dítě nedůvěry — a často oprávněné — člověka k člověku! *Ve své nové vlasti nebudeme odstraňo-*

vat byrokratismus zřízením nové kontrolní komise, nýbrž nápravou mravů.

Poněvadž Starý zákon byl naplněn zákonem Novým, poněvadž přísné rozeznávání mezi dobrem a zlem bylo doplněno křesťanským zákonem lásky k bližnímu, budeme vždy vítat každé odvrácení se od zla a přiklonění se k dobru. Jako mnozí velicí svatí byli konvertité z pohanství, tak naši příští nejlepší národovci a zakladatelé nové naší společnosti mohou být bývalí komunisté. Přijmeme je jistě s otevřenou náručí. Za předpokladu ovšem, že se vnitřně změnili a svou změnu veřejně projevili. Rozumějte, projevili ještě předtím, než tato změna bude přinášet okamžitý a hmotný prospěch. *Neuznáme konvertity ze strachu, uznáme jen ty, kteří překonají svůj strach a postaví se na naši stranu,* ač v tomto rozhodnutí bude číhat nebezpečí. Dosti učinění za spáchané křivdy a naprosté zbavení se plodů a zisků zlého činu, je nám ovšem samozřejmostí.

Mnoho se dnes mluví o strachu, který visí nad lidstvem, o strachu před válkou a atomovými bombami, o strachu před nejistotou, kterou přinese budoucnost. I náš národ je pln strachu. Nevěříme, že je možno tohoto strachu se zbavit nějakým politickým nebo hospodářským činem, odzbrojením nebo dolarovou půjčkou. Strach je vlastnost nemužná, a to znamená, že je protivou ctnosti, o níž jsme řekli, že po latinsku se nazývá virtus. Národ složený ze ctnostných jedinců nemá strach, protože strach je konec konců vždycky špatné svědomí. I svědomí národa v přeneseném slova smyslu může být špatné, a chceme-li, aby národ našel zas svou mravnost, chceme, aby se zbavil strachu a byl zas statečný jako v minulosti. *Statečnost národa jako statečnost jednotlivce je přímo úměrná s pravdivostí, s jakou kazí své hří-*

chy. Mravní lhostejnost — a naše dějiny tak vykřikují na každé své stránce — je totožná se zbabělostí.

Aby mělo smysl heslo našeho znaku, že Pravda vítězí, musíme zúčtovat s pravdičkami relativními a užitečnými, a musíme Pravdu hlásat, za poznanou Pravdou stát a druhému ji přát. Musíme ji sami hledat s vážností a vážit si rad zkušenějších. Musíme ji uznávat i když je proti nám, a musíme odmítnout shovívavý úsměšek Piláta, tohoto prototypu intelektuálního pragmatisty. Měli jsme jich v našem národě příliš mnoho, a někteří (ne všichni!) si umyli své ruce, když přišlo k rozhodnutí. Odpovědní lidé budoucnosti musí zase znát hierarchii hodnot a fakt, že hodnoty nejsou rovnocenné ani » demokratické «, — že jsou rozděleny do stupňů — jako kúrové andělští. Proto od těch, kteří o osudu našeho národa budou rozhodovat, budeme žádat, aby si ve svém nitru tuto hierarchii vypracovali a nám ji ukázali. Napříště budeme žádat od svých poslanců, aby ve svých volebních projevech místo podkuřování voličům prostě nám pověděli, zda zásady přirozené mravnosti cení výš než zásady stranické kázně. Budeme žádat na svých presidentech, aby nám řekli, které národní hodnoty pokládají za změnitelné a které nikoliv. Veřejní činitelé musí mluvit » ano, ano « a » ne, ne «. Ve starém Římě zákon dvanácti tabulí visel vytepen v bronzu na fóru, aby jej každý znal a aby každý se mohl přesvědčit, že je zachováván. I tabule našich věčných hodnot musí být stále přítomny v našem veřejném životě, aby se předešlo jejich častému obcházení.

Nezapíráme si, že křesťanské zásady, kterými se budeme řídit, mohou být někdy v rozporu s tak zvaným prospěchem národním nebo státním. I církevní předpisy někdy se mohou s národními zájmy střetnout. My nejenom takovou možnost nepopíráme, my ji předem ví-

táme. » There would always remain a dual allegiance », napsal T. S. Eliot ve *The Idea of a Christian Society*, » to the State and to the Church ... There would always be a tension ; and this tension is essential to the idea of a Christian society, and is a distinguishing mark between a Christian and a pagan society ». Mezi společnostmi křesťanskou a komunistickou, dodáváme nyní. V tomto napětí, v němž požadavky křesťanství nedávají národu klidu a brání mu, aby nezabředl v polovičitost a všednost pohanství a nesnížil se kompromisy se svými humanitními ideály, naše světská společnost, naše národní společenství může se jen zocelovat a jít cestou vzhůru.

NAPODOBENÍ A TVORBA

At the root of all creation one discovers an appetite that is not an appetite for the fruits of the earth.

Igor Stravinsky, Poetics of Music

Kultura musí vždy vítězit nad přírodou, není ničím jiným než právě tím vítězstvím.

Václav Černý, Doslov k cyklu veršů Miloslava Bureše » Otvírání studánek «

Po dvou kapitolách, v nichž jsme se snažili pokorně nalézt mimo sebe smysl života a míru svého chování, přecházíme ke kapitole, v níž budeme mluvit o tom, jak člověk bere svůj osud do svých rukou. Po kapitolách, které jistě mnozí nazvou příliš konservativními, přicházím ke kapitole, po níž ještě četnější mne budou nazývat pokrokářským za každou cenu. A přece konservatismus v základech nevylučuje radikalismus stavby. Ba, zdá se mi, že základy na skále jsou podmínkou každého vzepětí vzhůru : jen ten, kdo věří ve věčné a neměnitelné

hodnoty, smí doufat, že pohne světem. Jen člověk metafysicky živý a mravně dobrý může tvořit opravdu novou a lepší kulturu. A myslím zde skutečně na kulturu původní, neodvozenou, z ciziny nepřejatou. Jeť v našem národním programu, aby Čech a Slovák zase se stali spoluvůrci světové kultury.

Udržet a rozhojňovat svou vlastní kulturu je pro malý národ ovšem každým dnem obtížnější. Celý svět je totiž stále menší a menší, a ta tam je doba, kdy jsme se mohli udržet jako samostatná jednotka kulturní jen bránice se před vlnou kultury německé. Dnes na naši malou výspu budou narážet vlny civilisací amerických a asijských, a myšlenkové proudy existující třeba v Brazílii, v Indii nebo v Japonsku nás zejména po zdvižení kulturní železné opony zalejou s tím větší silou, čím větší vakuum naleznou v našich zemích. A byli-li jsme kulturně nestřídmí již před druhou světovou válkou, tím větší musíme mít obavu, abychom se po prolomení a uvolnění našich hranic k smrti nepřejedli tak, jak to učinili mnozí jiní navrátilci z koncentračních táborů. Rodící se svoboda nesmí znamenat svobodu kulturního přecpávání a přijímání — a to ani z ciziny nejprátelejší — všeho bez výběru. Musíme přijímané umět strávit, aby bylo nutnou potravou našemu národnímu tělu, a nikoliv drogami a dráždidly, které by je ničily. K dosažené osobní a mravní svobodě musí se připojit také určitá kulturní autonomie, jeť samospráva důležitým kolečkem i v mechanismu politické nezávislosti. Toto vše není ovšem volání po nějaké cenzuře kulturních vlivů z ciziny, kterou právě po zkušenostech s komunisty z té duše nenávidíme. Je to spíše volání po dobrovolném kulturním asketismu, kterým musíme přechodně projít než budeme moci dýchat světovou kulturu plnými doušky. Znovu ukazují, že právě kněží všech národů i věků, a

také v době našeho národního probuzení, svým asketismem jediné byli schopni tvořit předpoklady původní kultury. Proto *na počátku kapitoly o vzkříšení národní kultury dovoluji si svůj národ prosit o hodně kázně při přejímání cizí kultury i sebehodnotnější, a tím více ho zapřísahat, aby své svobody hned nezneužil hltáním cizí pacivilizace.*

Kulturní kázeň, o níž mluvím, a určité odříkání si věcí nejen škodlivých pro zdraví národa, ale prostě zbytečných, jsou prostě oním druhem izolace, bez které žádný pokus není možný. Jeť pokus vždy pokusem o tvorbu, a poněvadž nejsme bohové, můžeme tvořit nové jen na omezeném prostoru, v omezeném čase a s omezeným materiálem. Největší vědeckí i uměleckí geniové světa si často ukládali největší izolaci, aby v prostoru omezeném vytvořili svá nová veledíla. Stejně musí postupovat národ, který chce ne napodobovat, ale tvořit. *Volám-li proto po kulturním asketismu a střídmosti na naší půdě, volám po pokusnictví, volám po vyšší tvořivé činnosti.* Člověk i národ mohou být provinciální, uzavřou-li se netvořivě do své ulity a zacpou-li si oči i uši před světem. Mohou být však a obvykle jsou ještě provinciálnější, když bez kritiky s vyjevenýma očima zírají na všechno cizí jako venkované přišli po dlouhé době do města.

První, co člověk i národ musí tvořit, je sám sebe. » Each human being is a more complete structure than any social system to which he belongs. Any particular community's life touches only part of the nature of each civilized man. If the man is wholly subordinated to the common life, he is dwarfed », říká Whitehead ve své *Appeal to Sanity*. Člověk je první a největší umělecké dílo, a úpadek člověka vždy předchází úpadek kulturní. Kulturní úpadek je konec konců úpadek metafysický, a

proto se vzkříšením náboženským musí brzo dojít na vzkříšení kulturní. Umění nebo věda nemůže nahradit nedostatek náboženství, naopak však všechno umění — poesie, tanec, hudba, architektura, divadlo atd. — povstalo z náboženských obřadů. Bez obnovení těchto obřadů v duchu a v pravdě, nedojdeme ani u nás k renesanci umění, které v minulosti u nás jako jinde vzkvétalo jen pod hřejivým sluncem žhavé víry.

Benedetto Croce jednou řekl, že bez ohledu na to, zda jsme nebo nejsme křesťany, musíme uznat, že západní civilizace se vystavěla na základech křesťanské církve. Řečené platí tím více u nás a v našem kulturním území, neboť právě k nám Církev poprvé přinesla nejen svou vlastní kulturu, nýbrž i přeneseně celou kulturu klasickou s Aristotelem a jinými řeckými filosofy a také římskou civilizaci, s jejím ponětím pojmu » cives «, plnoprávného občana, jakého pohanský náš stát předkřesťanský přirozeně neznal. Nezapomeňme, že u Danteho i Kristus je občanem Věčného Říma. Církev k nám také přinesla všechny umělecké proudy ze Západu, byla prostřednicí slohu a malby románské jako gotické, renesanční jako barokní. V Československu nelze žít opravdu kulturně — a to bez ohledu na náboženské přesvědčení — bez znalosti křesťanství, a jen Církev a jen ona provedla zobecnění kultury mezi širokými lidovými vrstvami, které bez ní by zůstaly barbarskými. Kde jinde než v kostele mohl lid slyšet Palestrinu nebo Bacha, kde jinde než zde mohl vidět alespoň kopie velikých mistrů malířského baroka? Řeknete, že je to minulost? Tož mi račte vysvětlit a ukázat, co z velikého a třeba z moderního umění si získal » lid « na komunistických schůzích všeho druhu nebo na jiných občasných svých shromážděních?

Friedrich Nietzsche jistě není filosof, s nímž lze ve všem souhlasit. Avšak právě proto je tím zajímavější si

připomenout některé jeho myšlenky uplatňované v jeho *Die Geburt der Tragödie*. Zde říká, že národ jako jednotlivec je cenný jen potud, pokud dovede dát pečeť věčnosti své denní zkušenosti. Jen činí-li to, může vyjadřovat své podvědomé přesvědčení o relativnosti času a o metafysickém smyslu života. Počne-li se však na sebe dívat jen z historického hlediska — a Nietzsche toto psal, aniž znal leninovsko-stalinský socialistický realismus — upadne v šed' světskosti a jeho bytost se rozpoltí se všemi mravními následky rozkolu podvědomí s vědomím metafysiky starých zašlých časů. Podle Nietzscheho řecké umění a především řecká tragédie bránily zničení národního mythu. I u nás naše umění by mělo vykonávat tuto funkci, a také ji vždycky vykonávalo, když bylo na výši doby a vedlo národ. Nebudu zde se pokoušet o načrtávání našich kulturních dějin z tohoto hlediska, připomenu jen, co znamenaly i rukopisné padělký pro naše umění a kulturní vzepětí i v době kolem otevření Národního divadla, nikoliv ovšem proto, že byly falešné, avšak proto, že ne špatně zasypávaly škvíru, která zela v našem národním podvědomí a vědomí. A zeje ještě, poněvadž jsme se ještě nevzpamatovali z úleku nad jejich pranýřováním, a zbytečně spěšně jsme zavrhlí i národní mythy, které jsou lépe dějinně doloženy. Mámeť ve své historii tolik velikých postav dosud básnický a kulturně nevyužitých, že se nám věru národních mythů v nejlepším slova smyslu nemusí nedostávat. Nevadí, nejdou-li do doby předkřesťanské : v Americe je dnes mythem i postava takového Washingtona. Na příklad postava svatého Vojtěcha, jehož osud byl velmi složitý a činy slavné, nebyla dosud předvedena národu způsobem, jaký by zaslouhovala. A kolik je ještě postav a dějů jiných ! Jeť v národních mythech více realismu než ve všech frázích denního tisku dohromady.

Stokrát již bylo řečeno, že opravdová kultura nekveté ve velikých politických celcích, nýbrž v autonomních celcích malých. Stokrát již se poukazovalo na to, že kultura byla na nejvyšším stupni v malých řeckých městských republikách, v samostatných městech renesanční Itálie a v rozdrobeném Německu 18tého století. Tato skutečnost jen dokazuje, že kulturním nositelem je především svobodný jedinec, pak autonomní rodina, a konečně klášter, cech, město a země. Jako na příklad veliká hudba Němců není myslitelná bez nespočetných vesnických a maloměstských » Musikvereinů«, tak ani u nás nebude žádná kultura bez osvobození jedince od tlaku veřejnosti, bez scelení a autonomie opět se milující rodiny, bez nezištné a často neviditelné práce tisíců regionálních kulturních pracovníků a pracovníc. *Po nich tento náš národní program volá úpěnlivě, jim chce dát první vavřínový věnec, kterým se zaskví nová česká kultura!*

Prolog k prvnímu přeložení Písma svatého do slovanského jazyka, napsaný Konstantinem a slibující novým jazykem chválit Boha, nás zavazuje k tomu, abychom se svou krásnou řečí zacházeli s úctou, která jí patří, a abychom její bohatství rozmnožovali. Jeť rodný jazyk víc než jen dorozumívací prostředek, je to především čin, jímž se projadřujeme, jímž tvoříme. Pojmenovávání různých věcí za stara bylo druhým aktem jejich stvoření, pojmenovávat lidi a věci bylo úkolem a privilegiem mágů, kněží a vzdělavců. Nezdvíhají-li tito » clerics « řeč národa vzhůru, národní jazyk upadá. Stává se jen prostředkem dorozumění o nízkých druzích potřeb, a přestává být nástrojem pokusu a tvorby. Jazyk a kultura vůbec nejsou nic demokratického — a kultura se udržuje jen aristokracií. Samozřejmě myslím na aristokracii zas kulturní, a ne jinou. Demokracii si necháme do politiky a tam ji doufám

provedeme do všech důsledků. Mácha, Březina i Hora, toť byli naši jazykoví aristokrati, a doufejme, že přijdou ještě jiní v blízké budoucnosti. Že přijdou také řečníci, hodní tohoto jména, a nikoliv demagogové, kteří se snaží zalichotit lidu tím, že mluví hůře než on sám. Rétorika měla by zas u nás být pěstována na školách, v chrámech i všude tam, kde se mluví k národu, tedy především v rozhlase a v televizi. Slyšeli jsme o velikých řečnících v parlamentech. Kdy už uslyšíme opravdu velké řeči v rozhlase?

Mluvil-li jsem výše o důležitosti národních mytů pro národní kulturu, rozhodně nemyslím, aby naše kulturní činnost byla obrácena do minulosti. Krásně mé mínění vyjádřil Václav Černý, když napsal tato slova: » Mrtví jistě stvárnou živé, ale je věcí živých, aby v nich mrtví ožili novým tvůrčím skutkem a nabyli dalšího vyššího smyslu. Dramata věrnosti končí jen tehdy dobře, končí-li nevěrou, touto nevěrou nové a větší lásky.« Zapovím si zde, abych na tato slova navázal výtku proti mechanickému opakování slov o věrnosti Masarykovu odkazu, které bylo tak zprofanováno tolika lidmi netvůrčími. Řeknu jen, že jako úcta k tradici nesmí být na překážku novému tvoření, tak toto není možné bez úcty k metám dosaženým našimi předky. Všimněme si, že nejvíce plagiátorů a nejvíce opičení po cizině nalezneme u těch, kteří nemají ponětí o tom, čím jsme byli v minulosti. Umělec musí minulost znát, aby ji dovedl interpretovat nově z hloubi svého srdce a svého intelektu. Nezná-li ji, příliš snadno opisuje to, co se mu k věření předkládá — ať již v Rudém právu nebo v existencialistické nejnovější pařížské revui. Kdo tak činí, je proletář v tom nejvlastnějším, to je v kulturním slova smyslu. Proletář je člověk bez kořenů, člověk vykoře-

něný. *Odproletarisovat se především kulturně* — toť ne-
poslední příkázání našeho národního programu!

Mluvíme-li o národní tradici, nemluvíme o něčem,
co prostě je v naší krvi nebo v naší půdě. Nejsme nacisty,
abychom opakovali takové žvásty. Nedědíme ji jako vel-
kostatek nebo jako náchylnost k souchotinám. *Tradici
si každá generace musí nalézt, ba dobýt znovu.* A nejen
každá generace, každý jednotlivec sám a pro sebe! Jen
tak budeme zas Čechy a Slováky nejen svým zrozením,
osudem a náhodou, nýbrž také svou volbou a svobodným
rozhodnutím!

Vše pověděné znamená, že se musíme *pokusit* — a
toto slovo není voleno ledabyly — o obnovu starých
zvyků, svátků, říkanek, tanců a všeho toho, čím naši
předkové žili — ale v novém a moderním duchu. Abych
dal nějaký konkrétní příklad — musíme obnovit lidovou
hudbu tak jako Smetana nebo Janáček, nikoliv jako
Kmoch nebo Weinberger, kteří jsou ovšem ještě ti lepší
z horších. Lidová tvořivost nesmí zajít u továrních
strojů. Ba i u nich možno navázat na staré a krásné lidové
umění. Obdivuji na příklad moderní bytové zařízení ze
Švédska, švédské sklo, nábytek i hračky, které jsou vyrábě-
ny sice továrně, avšak s posvěcením staré lidové tra-
dice a funkční účelnosti, kterou ostatně lidové výrobky
vždycky mají. Nebude vadit, naváží-li na naše staré lido-
vé umění moderní umělci: vždyť i ono staré lidové umě-
ní je anonymní a lidové jenom pro nás, ve skutečnosti
každý krásný tvar povstal z ruky umělce ne malého.

Vyslovili jsme slovo »hračky«. Hračky a hry vůbec
jsou z nejdůležitějších kulturních činitelů. Hra je proto-
typ svobodné činnosti, svobodné, a přece ukázněné. Jen
svému dlouhému dětství může člověk děkovat, že se
naučil si hrát a — experimentovat. Mnoho z našich kul-
turních vymožeností povstalo ze hry. Musíme se zas

naučit hrát — po našem. Mám raději slovo »hra« než slovo »sport«, zvláště znamená-li pravý opak toho, co představuje hra. *Náš starý Sokol, Sokol nově vzkříšený, by zase měl naučit národ si hrát.* To by bylo důležitější než opatřit nám zlaté medaile z mezinárodních olympiád. Naše vlastní olympiády, naše sokolské slety, by měly klást větší důraz na ladnost pohybů jednotlivého cvičence, na skutečnost, aby stejně vynikal v početných odvětvích cviků a náradí, aby byl krátce člověkem všestranně harmonickým. Tělem i charakterem. Heslo »Ni zisk, ni sláva!« nemůže být heslo přeborníků, nýbrž celého člověka. A právě těch máme zapotřebí víc než dobyvatelů zlatých medailí. V našem národním programu má sokolstvo největší úkoly, které nejlépe splní plněním svého původního programu. Pod heslem »V zdravém těle zdravý duch« nechť naučí národ nejen tělocviku, nýbrž i častějšímu užívání prádelny, čistíren, koupelen, krátce tělesné hygieně, která je předobrazem hygieny duševní. Obrodí-li se Sokol s celým národem, stanou se zbytečnými ostatní tělocvičné spolky vzniklé jednak z reakce na jeho chyby, jednak jako plod naší strannosti.

Neškodilo by, kdybychom jedli méně knedlíků se zelím, a lépe a rozmanitěji vařili. Již v první části jsem řekl, že dobré vaření není jen věcí tělesného zdraví, nýbrž věcí eminentně kulturní. Kuchařské řemeslo se zas jako řemesla jiná má stát uměním. »A good cook cooks to the glory of God«, řekl podle svých *Dialogues* Whitehead, a dodal něco nesmírně dobře odpozorovaného : že lidé dobře vaří jen pro ty, které mají rádi. Proto se lépe vaří v rodinách, proto se lépe vařilo i v hospodách, kde hostinský znal své hosty, než v masových kuchyních továren nebo ve velkoměstských automatech. Tato otázka se v našem programu podá sama sebou.

I veřejné komunikační prostředky, noviny, časopisy, rozhlas a televise musí dostat autonomii, aby mohly být šířiteli kultury a nikoliv jen jejím zabijákem. Nevěřím v užitečnost státní hegemonie v kultuře právě tak, jako nevěřím ve znamenitost jejich závislosti na inserátech soukromých firem. Ani ruský, ani americký systém není mi dost dobrý pro můj národ. Musíme v sobě nalézt sílu, abychom dovedli na příklad rozhlas — a stejně časopisy a divadla atd. — finančně podporovat z veřejných prostředků, a při tom jim nebrat svobodu — a to i svobodu kritisovat své mecenáše. I rozhlas i televise by měly být také regionální, nikoliv jen celostátní. A měly by — jsouce nezávislé od pánů poslanců a ministrů — být nedemokratické v tom smyslu, že by směřovaly za jakostí, a nikoliv za potleskem davů. Dnešní tlusté titulky v novinách a dnešní hrubé programy v rozhlasích i v televizi jsou jen moderní náhražkou za sprostoty římských cirkusových představení. Nemyslím, že tyto ústupky choutkám davů v antické době byly znakem demokratického života. Naopak : každý diktátor dává svým otrokům svobodu v hrubosti, smilstvu a v prostopášnostech, aby z nich vyždímal jinak co nejvíce pro sebe. Společnost, kterou si žádáme, těchto cirkusů potřebovat nebude.

Znajíce důležitost výchovy dítěte, budeme především se snažit, aby jeho prvním a nejdůležitějším učitelem byl ten, kdo dítě miluje nejvíce, to je jeho matka. *Nač jsou platny všechny stroje šetřící dělnickou práci, když žena nemůže plnit nejkrásnější ze svých úkolů ? I učitelé obecných škol musíme vrátit jeho čestné místo v místní společnosti, nesmíme šetřit prostředky na jeho výchovu, a nesmíme ho platit tak bídě, aby nemohl být prvním kulturním činitelem svého prostředí. Škola nechť se stane zásadní lidskostí, to je místem, kde mladé štěpy se budou*

rovnat i charakterově, a kde se bude klást patřičný důraz nejen na psaní, čtení a počítání, nýbrž i na známku z mravů, na ušlechtilost a statečnost.

Na středních školách budeme učit ne jenom předmětům, nýbrž také vědecké metodě, budeme nejen cvičit paměť memorováním, nýbrž také tříbit mysl debatou. *Středoškolský profesor již musí strpět oposici*, ne oposici uličnictví, ale *názorů*. Klasickým jazykům se bude vyučovat, abychom si nahradili, co jsme ve svých dějinách zameškali z klasického vzdělání. Ne ovšem tak, aby se ve třídě četly tři řádky Homéra za den, čímž veškerá souvislost a zájem žáka na celku se musí přirozeně zničit. Nebudeme učit tak zvané přírodní vědy na újmu věd duchových nebo obráceně, vědouce, že na specialisaci je dost času později.

Našim universitám vrátíme nejen jejich akademickou svobodu a autonomii, nýbrž vrátíme jim jejich vlastní poslání: poskytovat nejvyšší *obecné* vzdělání a přehled o problémech naší doby tak, aby doktoři byli skutečnými vědci, kteří by rozhovnovali vzdělanost. Není totiž vlastním posláním universit vychovávat profesionální pracovníky, nýbrž je jejich posláním předávat obecnou, universální vzdělanost příštím generacím. Kromě toho university musí být vědeckými ústavy výzkumnými a musí hledat syntesu myšlenkových proudů doby. Vysoké školy pro profesionály, pro lékaře, právníky, profesory atd. měly by školit odborníky vedle universit, a i v nich jejich učitelé-specialisti by měli znát meze svých předmětů, aby na ně své žáky mohli upozornit.

Budoucí vědec u nás nesmí úpět pod tlakem společnosti, v níž žije, a *jeho první zaměření musí být zaměření k pravdě*. Teprve potom ke státu nebo národu. A měl by si být vždycky vědom, že vědecký svět je neúplný a

že vždy a všude musí být doplňován úvahami etickými a estetickými.

V přírodních vědách musíme rychle dohonit, co jsme zameškali za železnou oponou, zejména v bádání a průzkumu atomového jádra. Domnívám se také, že bychom se měli plnou silou vrhnout na nauku, jejíž největší vývoj leží teprve před námi, na nauku abych tak řekl transempirickou: na biologii. Radiobiologie, na příklad, je jistě vědou budoucnosti a její výhledy jsou nedozírné. Důraz na vědu o životě by měl u nás poněkud vyvážit přehnaný důraz na mechanický světový názor, který začíná i v přírodní vědě mít mnohé trhliny. Z technických věd bych položil důraz na techniku umělých hmot, která by mohla tolik odpomoci nedostatku některých našich surovin. Kdy budeme mít naše československé obdoby nylonu, dacronu, orlonu, saranu, vinyonu, teflonu atd.

Z duchových věd má ovšem nejvyšší úkol filosofie. Noví naši filosofové — a myslím na skutečné filosofy, a nikoliv jen na učitele dějin filosofických učen — měli by nám pomoci odstranit naši filosofickou atrofii: musíme zase jednou přetavit staré názory sedmnáctého až devatenáctého století, skoncovat s neudržitelným dualismem mezi světem vnějším a vnitřním, a *nalézt pro českého a slovenského člověka zas jednotný světový názor*. Nejednotnost a neujasněnost světového názoru je vždycky znakem filosofického bankrotu. Vybudování jednotného a tudíž zas theocentrického filosofického světa pro rozháraného člověka dvacátého století, světa, kde by všechny nejnovější matematicko-fysikální a biologické teorie našly své místo, musí být tužbou i naší budoucí generace vědců. Naše filosofie musí zas formovat člověka a svět — nejen učit dějinám tohoto formování jinými.

Bude třeba mnoho hovořit o nutnosti nového pojetí národních dějin. Avšak naši historikové nesmějí se ome-

zit jen na ně a musí se obrátit i k dějinám světovým. A to tím spíše, čím více se dnes klade důraz na spojitost osudů celých civilizací. Náš budoucí veliký dějepisec nám musí dát jednoznačnou odpověď na otázku, jaký je smysl našich dějin, nás stojících pod hrozbou řiditelných střel a vodíkových bomb. Naše vědy sociologické, včetně vědy hospodářské, právní a státní, by se konečně měly dopracovat určitého stupně jistoty, aby byly bezpečnějšími vůdkyněmi našim hospodářům a politikům, a nikoliv jen tleskající klikou k jejich nevědeckým počinům.

Nikdy se u nás tolik nemluvalo o umění, a nikdy nebylo k němu tak málo úcty. Umění není nějaké napodobování přírody, což napovídají všechna pojednání o tak zvaném socialistickém realismu, nýbrž je to nahrazování přírody metafysickým řádem. Umění kvete tam, kde je touha po dobrodružství, kde je svoboda pokusu a kde je přesvědčení, že *všecko* je ještě k děláni, což ovšem nenalezneme tam, kde umělec se jde tázat sekčních šéfů různých ministerstev, jak má snít, po čem má toužit a čím se opájet. Jen spontánní a tajemné manželství mezi snem a skutečností uvolní nového Prometea a učiní i z národních lidových mas zase herce a sbory nových národních dramát. Moderní době chybí známý chór tragédie, a pro jeho nedostatek se umění rozkládá do tolika koterií. Umělcům-intelektuálům chybí tedy něco, co je starší než tragédie sama, než samo divadlo, chybí opravdu lidové hnutí mysli a vášně. Komunisté nám tento chór nedali, ač tak slibovali učinit. Prostě proto, že chór tak, jak jej známe z antického divadla, nebyl složen z proletářů nemajících kořeny v národních myttech a opakující jen cizí slova, nýbrž byl přímo vtělením Dionysia, raněného utrpením. Dokud v hledištích našich divadel budou sedět paruky holohlavých vyko-

řeněnců, nedočkáme se velkého českého dramatického umění.

U nás, u národa vysloveně hudebního, mohlo by dojít k zrození dramatického umění z hudby. Janáček a částečně i Martinů k tomu ukazují. Podle Schoppenhauera je hudba ztělesnění vůle. Nám by mohla pomáhat naši inertní vůli usměrňovat... tak jako to činila a dosud činí hudba Smetanova. Nestane se tak bez prohloubení hudebního vzdělání jednotlivců, jemuž by mohl pomoci dnes tak vyvinutý průmysl gramofonových desek. Jejich prostřednictvím se komorní hudba, která byla silou a těšitelkou našich předků, dostane zase tam, kam patří, to je do pokoje, do středu rodiny. Kéž naši nejmladší skladatelé (Sluka, J. F. Novák, Dagmar Šárová, Tomáš Svoboda) se pokusí rozbít pouta politického prostředí a začnou vést národ v duchu našich hudebních velikánů!

Umění stavitelské ovšem musí nastoupit cesty zcela nové. Pro samé plánování jsme zapomněli plánovat v architektuře. Nejde už jen o plány domů, ale celých nových sídlišť, nových měst. *Ba jde o plánování celé země.* Universitní města, zahradní města, sídliště spojující pracoviště s hřišti, to vše, co už leckde na světě je samozřejmostí, musí přijít i k nám. Jeť bydlení první potřebou života a my jsme před i po komunistickém puči jeho důležitost pro duševní i tělesné zdraví národa podceňovali. Česká a slovenská rodina musí dostat rychle více prostoru a lépe topeného, více slunce a čistoty. A naše žena musí dostat rychle mnohé, co také pro jiné národy je dávno samozřejmostí a co jí může ušetřit tolik práce. Česká a slovenská žena má tolik práva na pračky, ledničky, stroje na umývání nádobí atd. atd. jako na příklad žena americká, a umíme-li vyrábět třeba lodní šrouby k mořským parolodím, naučíme se také levně

vyrábět vyjmenované nezbytnosti. Naši stravebníci by měli mít k posouzení a k výběru nejlepší výkresy užité v cizině, dokud se nedopracujeme estetického stavebního umění vlastního. A až se některému našemu architektu povede v novém účelovém středisku obyvatelstva postavit první skutečný chrám, který svou uměleckou cenou se bude rovnat těm, které u nás již stojí, a přece bude obrazem naší moderní doby, pak naše stavitelství bude mít vyhráno!

Pravé architektonické umění po čase zrodí zase ostatní odvětví výtvarných umění, sochařství a malířství. *Z vnitřku nových staveb se mají zrodit obrazy a sochy, ne z francouzských nebo moskevských výstav a salónů.* Experimentováním ve výtvarném umění nerozumím opakování všech pokusů a období Picassových. Každý umělec musí mít období svá vlastní a musí se pokusit zobrazit skutečnost, vytvořenou českým a slovenským člověkem. I když se tvrdí, že naše nejnovější výtvarné umění je ještě eklektické, přece je potěšitelné, že se někteří statečnější (Skupina » Máj 1957 «) již odvažují hlásit k odkazu Kremličky, Štursy, Špály, Kubišty.

Kierkegaard napsal, že 1000 » básníků «, placených státem, zabije všecku poesii. Ne stát, nýbrž vděčné obecenstvo zas musí dát básníku nejen chleba, nýbrž také úctu a lásku. Náš budoucí básník, silný vnitřní vírou, nebude věčně jen chodit po hřbitovech, a tím méně jen lkát po minulosti, nýbrž bude tvůrce budoucnosti a bude mluvit — jak chce Václav Černý — ne pro nový a lepší svět, avšak přímo z něho. Ve velikých politických dobách sjednocení Německa nebo Itálie tamější básníci nebyli nějakým echem ani politiků ani politiky, nýbrž politiku v nejvlastnějším slova smyslu tvořili. Činili tak často básníci i u nás a bylo tak dobře pro národ. *Nechť naši básníci, silní vírou ve své poslání, které je pomáhat*

*zrození nového světa, zase se vrátí k svému úkolu a stanou se mluvčími ne » lidu«, jak chce komunismus, nýbrž národního genia, toužícího vznést se výše! Necht zase řídí i naši politiku, aby nebyla tak přízemní jako byla politika posledních několika desetiletí! Proč nepokračuje myšlenka panevropská, proč veliké idee zjevné i skryté v Chartě Spojených národů nenašly dosud své básníky? Není právě nezámem básníků důvodem jejich stagnace? Není právě zde veliké pole působnosti pro našeho básnického genia? Někdy musí básník být státním úředníkem, aby měl na chleba. I pak se z této situace rodí mnoho rozporů. Hrozné je však, když se někdo stane sekčním šéfem, *poněvadž* je básník. Má-li sloužit svými básněmi, místo aby jimi poroučel.*

Neznám národa, v němž by básníci hráli větší úlohu a proto nesli větší odpovědnost než u nás. Nepřeháním, tvrdím-li, že vina Nezvalovy generace básníků na národním úpadku není menší než vina politiků. V naší bídě nám může být trochu útěchou, že nás do ní vedli básníci ... Útěchou proto, že je patrné, že nás z ní zas jednou vyvedou. Nemyslím zde ani na známé projevy takových Seifertů a Hrubínů, byť by byly sebestatečnější. Jsou jen projevem hryzení svědomí nad starými hříchy. Myslím na generaci mladších a nejmladších, kteří se dostávají z bahna, kam my starší jsme je zavedli. Některé verše Jana Pilaře, Miroslava Holuba, Vladimíra Reisela, Miroslava Floriána, Milana Uhdeho, Ivy Štuky, Juliusa Lenka, Jána Kostry, Františka Nechvátala, Miloše Jirky, Milana Kundery, Eduarda Petišky a Jindřicha Hilčra ukazují, že jaro našeho básnického umění po komunistické zimě nemůže být daleko.

Žádný plán — a ani program národního vzkříšení — nesmí předepsat spisovatelům, co a jak mají psát a zejména, jak psát dobře. Můžeme jen doufat, že naši spi-

sovatelé se zas vrátí k próze, která se nebude tolik lišit od poesie, k próze psané také řečí vázanou, třeba jen volně, řečí, která by se nevzhlížela v hantýrce pracovních brigád a komunistických schůzí, nýbrž lidový jazyk zvedala výš. Můžeme si jen přát, aby naši spisovatelé se zas vrátili k dílům epickým, poněvadž epika je vždy znakem národní síly a mládí. Román *Srpnovští páni* od Vladimíra Neffa je v tomto směru krásným příslibem. Jinak v naší literatuře máme dosud málo d'Artagnanů a Cyranů, ač naše dějiny se jimi jen hemží. Máme ku podivu málo humoru v naší literatuře, a ještě méně satiry. Strachey řekl, že satira je bič užívaný s vlídností. Nemáme satiru ne proto, že nemáme bič, nýbrž proto, že nám často chybí vlídnost k lidským slabostem. Ani geniální Švejk, kterého známe lépe než hrdiny našich středověkých bitev, nemá dosti vlídnosti, a proto působil často hodně záporně, rozhodně jinak než satira má působit. V komunistické literatuře se milují traktory, ne lidi. S takovou literaturou se nedožijeme budoucnosti! Pokusy našich spisovatelů musí rozhodně prolomit hranice pokusů »dovolených«. My jsme příliš dlouho nebyli ani spisovatelsky dost stateční — proto jsme neměli essayisty a essayistickou literaturu. *A máme-li se již v exilu starat o přeložení nejlepších děl světové literatury, aby po otevření našich hranic nepřekládal se bez výběru kdejaký brak a »bestseller«, tím více je naší povinností připravit seznam a překlady vynikající literatury essayistické, kterou doma potřebujeme jako sůl, abychom se zas naučili trochu myslet.*

To je jediná služba, kterou v exilu můžeme dát národu po stránce kulturní. Jinak exilový spisovatel má především tvořit — ne sloužit. Nemá sloužit ani exilu. Ostatně nenávidím přídavné jméno »exilový« u spisovatelů. Má i za hranicemi zeměpisné vlasti k dispozici

Boha, lidi i přírodu, má k dispozici svůj jazyk i dějiny své vlasti. Často má k dispozici i její literaturu. Slovo »exilový« říkává tedy něco, co vůbec není pravda. Nemám rád to slovo i proto, že v jiném svém smyslu je samozřejmostí. Každý spisovatel hodný svého jména, i kdyby bydlel u kavárny Slavie, je exilem, je a musí být »outsiderem« svému okolí. Jinak by neviděl nic víc než ostatní a nic nového. V exilu nebo v neexilu má spisovatel hodný svého jména nejvyšší povinnosti k své vlastní duši. Jen učiní-li jim zadost, může pak prospět národu. A pamatujme si: ne to, o čem spisovatel píše, je důležité, nýbrž jen to, co napsal.

Kultura u nás musí zase — a nebude to lehké! — dostat svá vlastní sudidla, musí být měřena mírou vzatou z kultury, mírou, která bude ovšem závislá na mírách náboženských a mravních. Bylo naší tragédií již v devatenáctém věku, že jsme příliš kritisovali své umění jen z hlediska národní užitečnosti. Věřím, že někteří naši hudebníci, básníci i výtvarníci, by se byli dostali ještě výš, kdyby měli jinou než nacionalistickou kritiku. Každý veliký umělec velikým dílem přerůstá svůj národ. A jen malý národ mu to může zazlívát. Každé umění je konec konců vítězstvím nad subjektivitou, a i nacionalismus je jen vyšší formou subjektivnosti. U nás jsme měli — a byla to chyba — vždy ve větší úctě spisovatele než jejich díla. Klaněli jsme se Komenskému a Masarykovi, o jejich myšlenkách jsme však neměli ponětí. Stavěli jsme jim pomníky, které jdou rychle zbořit, a nevydali jsme souborně — a kriticky! — jejich spisy, které se zničit nedají. *Kultura je něco, co představuje vítězství nad přírodou, to znamená nad sebou samými. Vítězství i nad národem. Výsledkem tohoto vítězství je zas národ — kulturnější.* Slovo »kultura« neznamená nic jiného než

obdělávání pole. I národní pole je nejlepší, obdělává-li se ne v rukavicích, ale motykou a rýčem.

Slibme si, že je začneme orat pluhý hlubokými!

TŘÍDNÍ BOJ A SOLIDARITA

What the world needs above all now is to get the issue of the free enterprise versus socialism off its ideological pedestal and to treat it not as a matter of semi-religious faith and fanaticism, but as a commonsense, practical question of trial and error, of more or less, circumstance and adaption.

Toynbee, Civilization on Trial

Static economics may be explosive politics.

Eugene Black, president Mezinárodní banky v řeči před Hospodářskou a sociální radou Spojených národů v roce 1954.

Kdo čte anglicky psané knihy a články o sociálních a hospodářských problémech, stále potkává věty mluvící o » economic integration « nebo o » social desintegration «. Není lehké vždy tyto slovní obraty přeložit přesně do češtiny a nutno tak vždy učinit podle smyslu celé věty. Můžeme mluvit o » hospodářském sjednocení « i o » sociálním rozpadu «. Především však musíme vědět, co máme na mysli. V mnohých knihách » hospodářské sjednocení « se definovalo jako uskutečnění západního ideálu » rovnosti v příležitosti «. Rozumějme příležitosti k obživě, k vydělávání peněz, k dosažení dobrého postavení atd. Společnost je hospodářsky sjednocená, když každý její člen má stejnou možnost jako druhý uplatnit se v hospodářském životě.

Velká francouzská revoluce zavedla rovnost v poli-

tických právech, politická levice jí však vytýkala, že zklamala v zavedení rovnosti sociální a hospodářské. Třídní boj měl tomuto nedostatku odpomoci a zavést společnost i hospodářsky sjednocenou, to je beztrídní. Bolševická revoluce byla jistě pokusem v tomto směru, pokusem naprosto nepodařeným. A to z dvojího důvodu: předně beztrídní společnost se dělala směrem dolů místo směrem nahoru, to jest hledala se rovnost v zbídačení bohatých, místo v obohacení chudých. Za druhé protekcionářství a byrokratismus zrodily hned nové privilegované třídy, které jsou horší než privilegované třídy staré, protože ještě nenabýly tradičního smyslu pro povinnosti vládnoucích tříd, postrádajíce kultury staletími nastřádané. Zklamala-li bolševická revoluce v zemích, v nichž vládne — a po událostech v Maďarsku i v Polsku o tom nemůže pochybovat ani člověk do té doby slepý k chybám komunismu — a zklamala-li i francouzská revoluce v zemích západní Evropy, značných úspěchů v sociálním a v hospodářském sjednocení se dosáhlo v Severní Americe. Přes všechny své výstřelky americká společnost je společnost beztrídní ve své veliké většině, a rovnost příležitosti v slušné obživě, byť daleko ne dokonalá, je skutečněna měrou, kterou dějiny ještě neznaly. Na Spojené státy americké lze jistě mnoho hubovat v ohledu mravním a kulturním, avšak v zabezpečení blahobytu a vybudování opravdu beztrídní společnosti směrem vzhůru nám musí být vzorem. Kdo jednou viděl sta automobilů stojících kolem pracovišť, při čemž se vždy nepozná vůz dělníka od vozu ředitelů, kdo viděl dělníky i obchodníky, inženýry i vysoké úředníky sedět ve všech možných »cafeteriích« a restauracích vedle sebe u mís vždy přeplněných, ví, že malá vrstva miliónářských snobů a tenká vrstva vyděděných jsou jen výminkami potvrzujícími pravidlo. Uvědomíme-li si, že

je přímý poměr mezi počtem přívrženců komunismu a mezi stupněm hospodářského sjednocení, pochopíme, proč v Americe komunismus zatím žádným nebezpečím není. Zde dělník, mající třeba až 6 dolarů za hodinu, jistě není vykořisťován nikým, tedy ani státem ... jako v zemích komunistických. Ať se na Ameriku díváme sebekritičtěji, přece jí neupřeme, že dala lidovým masám nejen rovnost, ale rovnost v přepychu, což jistě není malým příspěvkem světové civilizaci. A co nejdůležitějšího : učinila tak bez krveprolití, bez zbavení lidí lidských práv a aniž komu vzala to nejmenší.

I my ve svém programu musíme proti třídní nenávisti a hospodářské závisti postavit nový program hospodářského sjednocení a národní solidarity. Jsme přece na prahu nové doby, kdy stroje a nové vynálezy a metody, o nichž bude řeč níže, mohou zaručit lepší a bohatější způsob života každému. Nesmíme si však tuto krásnou budoucnost zkazit novým třídním bojem, i kdyby byl obrácen proti vládnoucím komunistům. *My musíme odstranit ona privilegia, která komunismus u nás zavedl a kterých není málo, nesmíme však obnovit ona, která komunismus zrušil.* Ano, ve svém novém hospodářském plánu, který bude plánem sociálním více než pětiletky komunistické, musíme nadobro odstranit vykořisťování nejen člověka člověkem, nýbrž i vykořisťování člověka státem, novou vládnoucí třídou, marxistickými pověrami a komunistickou filosofií. Proti třídní nenávisti musíme postavit lásku a solidaritu jednoho vůči všem a také — na to kladu důraz — *všech vůči jednomu.* Dobrý pastýř musí opustit stádo, aby hledal jednu ztracenou ovci — toto křesťanské podobenství má v moderním hospodářském životě hlubší smysl než se zdá na první pohled. Nemůže být šťastná společnost, skládá-li se z jedinců uražených a ponížených — jako společnost komunistická. Společnost, kte-

rou budeme budovat, musí se především sklonit s láskou k jedincům uraženým a poníženým a napravit křivdy, které se na nich spáchaly. Naším heslem nebude spojení proletářů proti člověku, nýbrž solidarita lidí proti proletářství.

Komunistické interregnum nás přesvědčilo, že stát jako zaměstnanec může vykořisťovat člověka hůře než jednotlivec. Již proto, že nad státem nikdo nestál, kdo by křivdy napravoval. Toto se musí změnit, máme-li ponechat mnohé podniky ve vlastnictví státu. A rozhodně nebudeme nikdy nazývat vykořisťovateli ony soukromé zaměstnavatele v budoucnosti, kteří nebudou měřit svým zaměstnancům hůře než stát. Skoncujeme s učením, že vykořisťovatel je soukromník a že jím nikdy nemůže být stát, a *rozdělíme dobré zaměstnavatele od zlých ne podle toho, jak se jmenují, nýbrž podle toho, jak se budou chovat.*

Skončíme také s třídním bojem. Komunismus jej neodstranil, často jej zavedl tam, kde dříve nebyl. Postavil na příklad často děti proti rodičům a dělníka proti dělníku, často dělníka proti zaměstnavateli, i když to byl stát. Nebo národní podniky. Slovo » národ « bylo jimi zprofanováno těžce. Člověk nesmí být nástrojem — ani nástrojem blahobytu » lidu « nebo » mas « nebo » národa « —, nýbrž *cílem* sociálního a hospodářského snažení. Ne pracující člověk, nýbrž *tvořící člověk musí být sociálním hrdinou nového řádu.* Už proto, že přestaneme věřit, že hospodářské poměry vytvářejí člověka, a naopak si uvědomíme, že je vytváří — ne pracující nebo špatně pracující — ale tvořivý člověk. Člověk tvořící hodnoty hospodářské, a také hodnoty mravní. Podle naší ideje sociálně spravedlivého státu musí sociální reformátor dávat nejen bezpečnost, nýbrž také svobodu. Nejen zaměstnání, nýbrž i možnost zaměstnání si volit. Nejen sociální pojištění, nýbrž i radost z tvoření a z dobro-

družství. *Podnikatel musí být synonymem s tvořivým člověkem, ne s vykořisťovatelem.* Podnikatel musí být zas nový hrdina našeho hospodářského života. I dělník měl by být v jistém smyslu podnikatelem a jako podnikatel měl by mít právo na zisk — právo spojené s povinností nést spravedlivou částku risika.

Není zde místo na praktické propracování metod, jakými budeme uskutečňovat ideály, které jsme právě naznačili. Řekněme jen, že *stálá měna*, tato míra hospodářských zjevů, musí být něco povzneseného nad hospodářské a sociální manipulace, v minulosti tak časté. Řešit věci inflací, to je cestou nejmenšího odporu, je nejen nestatečností, nýbrž i zlodějstvím. Jen na stále méně, nepodrobené věčným »reformám«, které nejsou než znaky hospodářského bankrotu, můžeme vybudovat nové úspory, které má mít každý, kdo chce být opravdu hospodářsky svoboden. Vyvlastňovat tyto úspory, jak to činili komunisté, toť brát lidem tu poslední svobodu z nejposlednějších. Na soustavě úspor musíme vybudovat také naši soustavu úvěrovou, která musí mít důvěru nejen v hypotéky na nemovitostech, nýbrž také v mládí a v jeho tvořivost. *Mladým pracovitým lidem, a zejména mladým dvojicím, musí se dostat do života úvěru společnosti, které jsou budoucností.* Nebudeme se bát dávat lidem, jejichž morálka se zlepšila, zboží na splátky, což přispěje k zaměstnanosti průmyslu a k štěstí rodinného života. Také *zkrácení pracovních hodin* musí být dosažitelným plodem ne pilné práce, ale zvětšené tvořivosti. Tvořivý člověk má mít víc času, v kterém se může věnovat sobě, svému vzdělání a svému snění. Čím více strojů, tím více má být volného času. Obnovíme své staré svátky, jejichž smyslem zas bude radostné prohlášení souzvuku člověka se Stvořitelem vesmíru. Náš nový člověk bude umět s volným časem, s tímto největším ze všech bohatství,

zacházet. I my musíme nejen přísně dodržovat nedělní klid, nýbrž musíme brzy zavést i dvoudenní » weekend«, který se právě hospodářsky v Americe tak osvědčil.

Hodnoty povstávají ne z práce, ale z tvoření, proto vlastnictví tvořitelů není krádež. Jako má třeba spisovatel právo na důchod ze svého díla, má právo i podnikatel na důchod, který si vytvořil. Větší majetek znamená však i větší povinnosti. Každý má právo na majetek, společnost však má právo kontrolovat jeho užívání podle jeho důležitosti. Nebude kontrolovat majetek osobní, bude však kontrolovat továrny nebo doly. Čím větší kapitál, tím větší kontrola, ne obráceně. *Je-li vlastnictví přirozeným právem člověka, je také přirozeným právem ostatních, aby se vlastnictví nezneužívalo.* Naše definice vlastnictví nebude již obsahovat právo věc zničit, nýbrž bude právem jí užívat k prospěchu bližních. *Ne zrušení soukromého vlastnictví bude naší zásadou, nýbrž naopak jeho rozšíření na všechny.* A velký průmysl nemá být vlastněn » všemi«, nýbrž těmi, kdo poctivě získají své podíly na něm. Musíme nalézt nové formy vlastnictví velikých podniků, tak aby každý mohl být akcionářem nebo podílníkem. Na Západě je takových nových a osvědčujících se forem mnoho, a musíme studovat na příklad americké tak zvané » mutual funds«, které majetek drobných kapitalistů odborně spravují.

I právo dědit majetek po předcích a právo jím darem nebo poslední vůlí disponovat, je nám právem přirozeným, které nemá být od nikoho odňato. Toto právo utužuje rodinu, tradici a solidaritu příbuzenských vztahů. Dědím-li podle zákonů dědičnosti po svých rodičích jejich vlastnosti i nemoci, mám právo i dědit výsledky jejich tvořivé práce. Dědictví ovšem se nevztahuje jen na aktiva, nýbrž i na pasiva. To je na povinnosti, s nimiž tento majetek je spojen.

Při otázce vlastnictví půdy a podniků stále se mluví o tom, že není možno se vrátit k minulosti, že u nás nesmí zvítězit » reakce «. K tomu odpovídáme, že nahrazení škod a napravení chyb je pro nás samozřejmostí a že spravedlnost není žádná reakce. *A návrat k spravedlnosti není zpátečnictví.* Zpátečnictví je jen návrat k starým křivdám — a i těch bylo u nás před komunistickým převratem mnoho. Jinak naše nové hospodářství musí mít daleko od každé konservativnosti a jen ten bude mít právo rozhodovat o větším kapitálu, kdo bude umět myslet nově a dynamicky. Domnívám se totiž, že *politická stálost je možná jen tam, kde hospodářství je dynamické*, kde je ve stálém pokroku. V určitém slova smyslu hospodářství a jeho metody musí být neustále přímo podvrtné — aby byla stabilita politická. Opakuji jen to, co napsal na příklad profesor Wilbert E. Moore, když ve své knize *Industrialization and Labour* řekl: » It is characteristic of industrialization, or of modern economic activity in general, that it is constantly subversive of established ways, even its own, and entails a constant emphasis on change and improvement. «

Touto hospodářskou revolucí musíme zadržet revolučnost politickou, a moderností a neustálou proměnou ve výměně i rozdělení statků musíme uchovat přetrvání hodnot trvalejších. Je ovšem lépe, když tuto myšlenku vyslovíme obráceně, jak to ostatně činí celé toto pojednání: *lpění na hodnotách věčných a důležitějších nám usnadní nutnou proměnu věcí časných.* Neboť — a uvědomují si to ti, kteří myslí na naše budoucí hospodářství v duchu přežitých hospodářských pojmů, metod i cílů? — stojíme, ať chceme nebo ne, před největší hospodářskou revolucí, kterou kdy dějiny prožily. Vstupujeme do atomového a elektronického věku nových průmyslů a umělých hmot. Základními surovinami průmyslů budouc-

nosti bude mořská voda, vzduch, fosfáty, obyčejná skála a — sluneční světlo. *Podstatou nového hospodářského usilování bude usilování o stále větší nezávislost na přírodě a jejím bohatství.* Napříště nejvyššími hospodářskými statky nebudou minerály, uložené v zemi, ba ani úrodnost půdy: budou jimi především zdatnost člověka, jeho vzdělání, důvtip a vkus. Výroba všude na světě přestane být extenzivní a počne být stále intenzivnější a víc specialisovaná.

Jaké bude naše místo, místo malého národa, v této hospodářské revoluci, která přichází a o níž se píše celé knihy? Domnívám se, že v ní podlehneme, nebudeme-li se moci vrátit k podnikatelskému duchu, který vedl i naše otce i dědy, když v druhé polovici devatenáctého století bez cizí pomoci a často proti vládnoucímu státu provedli industrialisaci Čech a Moravy, nijak nestojící za zprůmyslněním prováděným komunistickými pětiletkami. V duchu našich předků, avšak poučení jejich chybami, které nehodláme opakovat a které při organizaci a síle dělnických hnutí, která vítáme, jsou ostatně neopakovatelná, musíme se pomalu ale jistě vymanit z průmyslů určených k zániku k průmyslům budoucnosti. Budeme na tom lépe, čím dříve si uvědomíme, že po světě nebudeme moci soutěžit ani těžkým průmyslem — třeba výrobou kolejnic nebo automobilů — nýbrž jemnou mechanikou, vkusným spotřebním zbožím, atd. atd., v oborech, kde lze zkapitalizovat vysokou úroveň našich dělníků. Musíme se umět naučit plánovat dlouhodobě, čímž není řečeno, že příslušný hospodářský plán musí být našemu hospodářství uložen shora. Plánovat lze i demokraticky a plánovat se musí. Je nesmysl vidět v plánování něco komunistického, *jeť dobré plánování nikoliv věcí politické ideologie, ale samozřejmostí zdravého a normálního rozumu.*

Nikdo nemůže ode mne očekávat, abych na těchto několika stránkách načrtl jen nárys takového plánu. Zde mohu vyslovit jen naději a přání, aby mladí exulanti, studující na technických a hospodářských učilištích svobodného světa, tímto plánem se vážně zabývali a brzo nám jeho části předložili k debatě.

Nepochybuji, že se na neposledním místě budou zabývat i energií atomovou. Harrison Brown ve své knize *The Challenge of Man's Future* napsal : » In spite of many difficulties, atomic energy appears on the horizon as a major energy source of the future « ... Československo je tak šťastné a tak nešťastné, že ve svých jáchymovských i příbramských uranových dolech má základ k příštímu velikému rozvoji atomové energie. Zatím je existence uranové rudy jen jednou z nejdůležitějších důvodů komunistického puče v roce 1948 a sovětského kolonialismu. Každý kolonialismus totiž šel za důležitou surovinou v politicky slabých zemích. Sovětský kolonialismus u nás byl nazván kolonialismem moderní doby, a to právem, neboť uranová ruda je jeho vlastní příčinou v tomto věku atomovém. A nejen naše existující doly uranové : uran se vždy vyskytuje v blízkosti hnědého uhlí, a dokonalejší technika brzo umožní nové možnosti v těžbě uranu z vrstev hnědého uhlí. Naše výhledy do budoucna jsou tedy ještě zajímavější než jen skutečnost, že na našem území se nalézá jedno ze čtyř největších nalezišť uranu na světě. Z hlediska atomového věku jsme nejzajímavější zemí na světě — vedle Colorada, Severní Kanady a Belgického Konga. Což nám ukládá povinnosti nemalé. Jak se na ně náš exil připravuje ? A domov ? Že se naň připravuje Moskva, ovšem dobře víme.

V dohledné době atomová energie osvobodí národy od starých obtíží spojených s nedostatkem pohonných látek, a pomalu ale jistě oslabí význam uhlí, nafty a zdro-

jú vodních sil. Přirozený monopol států a národů vlastních tyto a podobné zdroje energie se postupně scvrkne na minimum. Nová střediska průmyslu vyvstanou a změní se hospodářská mapa zeměkoule. Veliký průmysl nebude již sedět na uhelných dolech, aby měl blízko k energii těžce dopravitelné, nýbrž bude rozdělen nezávisle na dopravě — podle intelektuální zdatnosti národa. *Na nás záleží, zda se naše země stane novým střediskem hospodářského snažení, nebo zaostanou a hospodářsky nezajívanou zemí*, v níž lišky budou dávat dobrou noc a která se bude vyliďňovat ve prospěch nových hospodářských center. Český a slovenský vlastenec by měl na tyto věci myslet více než na mnohé sporné body, které jsou dnes na programu schůzí doma i venku.

Nevím, zda se vyjadřuji dost jasně. Indie a Burma mají hodně železné rudy, avšak těžký průmysl v nich nemohl vzniknout pro nedostatek uhlí i jiných pohonných látek. Brzy tento nedostatek nahradí energie atomová, těžký průmysl tam vznikne a naše železárny tam nebudou moci dodávat, i kdyby byly schopny jiné cizí soutěže. Proto nevěřím v budoucnost těžkého a celkem primitivního průmyslu u nás, což je nový důvod nutnosti opuštění průmyslů extensivních ve prospěch výrob mnohem složitějších. Takových výrob, kde dlouho budeme moci soutěžit zdatností svých dělníků nad nízkými mzdami nově otevřených zemědlů.

Toto vše nás přivádí nejen k úvahám o studování výroby atomových reaktorů, těchto »parních strojů a elektrických dynam budoucnosti«, nýbrž i k studiu nových výrobních metod nahrazujících člověka a jeho inteligenci, metod, jejichž uplatnění bude znamenat — a slyším toto slovo opakovat znovu a znovu — *druhou průmyslovou revoluci lidstva*. Myslím zde na rostoucí užívání a výrobu stále nových a nových »myslících

strojů «, to je automatických kontrolních zařízení, které přejímají funkce dosud zastávané myslícím člověkem. Myslím na elektronické počítačí stroje, na zařízení radarová, na automatické termostaty všeho druhu, na tak zvané stroje informační, na stroje automaticky (zatím velmi hrubě!) překládající z jednoho jazyku do druhého atd. atd. Ve Spojených státech již existují továrny úplně automatické, kde se stroje kontrolují prakticky samy, zejména na příklad rafinace nafty kontroluje sama sebe — asi tak jak vyšší teplo místnosti samo přivře topení, dokud zas teplota neklesne pod určitý předem určený bod. Inženýři světa nyní touží po vymyšlení tak zvaných »uzavřených soustav výrobních« na rozdíl od »soustav otevřených«, které potřebovaly stálé kontroly a zásahů a zásobování zvenčí. Jdeme do světa, v němž část práce člověka, a to část stále větší a významnější, za nás převezmou umělí roboti.

Co tento vývoj bude znamenat pro člověka a pro malý národ? Že budto klesne na úroveň robotů a bude zničen nezaměstnaností, nebo se stane pánem a vládcem. Buď ho tyto nové myslící stroje zničí, nebo zničí všecku bídu a nastane hospodářský ráj — »economy of plenty«, jak se na Západě říká. Otázka je, zda se člověk dostane nad stroj nebo pod něj. Otázka je, zda člověk bude umět myslet lépe než myslící stroj. Než stroj »myslí« jen způsobem, který za něho vymyslel člověk. Přestane-li člověk myslet nově a lépe, bude ztracen. Hle, proč jsem již dříve mluvil o hospodářství dynamickém a o nutnosti neustálého pokroku, nemá-li dojít k hrozným revolucím politickým, které napověděl a jimiž hrozí Orwell a jiní! *Ve věku myslících mašin je nutný metafysický člověk, člověk, který je něco, čemu ani nejnovější elektronický počítačí stroj nemůže určit budoucnost. Technický pokrok této druhé a větší průmyslové revoluce způsobí hroznou*

nezaměstnanost u člověka materialistického. Člověku, za kterého bojuje toto pojednání a který je naším národním programem, dá jen spoustu volného času k dalšímu pokroku ve všech směrech a k lepšímu pochopení své duše.

V době druhé průmyslové revoluce musí být každý alespoň inženýrem, aby stačil době a aby se nedostal pod kola strojů. Důležitost stále vyššího vzdělání je nadsada. Ne počet obyvatelstva, ne počet koňských sil bude rozhodovat o bytí a nebytí národů, ale vyšší vzdělanost. Palacký se svým známým výrokem má dnes pravdu víc než před sto lety. Nepovzneseme-li svého ducha na vyšší úroveň než je u sousedů, neuchráníme bytu svého. Nebudeme-li hospodářsky zdatnějšími než národové velicí — sousedními již jsou všichni —, může se náš poměr k nim za nějakých padesát nebo sto let rovnat poměru dnešních Zulukafrů k technicky vyspělým národům evropským a severoamerickým.

Nevím, zda již někdo uvedl v souvislost nové technické metody tak zvaných automatických kontrol k moderním teoriím hospodářským, zejména k teoriím a učením Keynesovým. V jeho *General Theory of Employment, Interest, and Money* nalezneme mnoho myšlenek podobajících se automatickým kontrolám strojovým, týkajících se nerušeného chodu hospodářského života uzavřených celků, které mají plánovitě skoncovat s »otevřenými«
soustavami hospodářskými, to je se soustavami, které pro svou existenci a zaměstnanost svého obyvatelstva potřebují odliv lidí do ciziny, vývoz výrobků atd. atd., krátce koloniální a liberalistický systém, který mizí. Zde pro naše hospodářské teoretiky jsou větší možnosti a důležitější úkoly než omílat floskule zaostalého a dávno neplatícího systému marxistického, šitého na hospodářské formy přes sto let staré.

Pochválili jsme beztrždní společnost a tak zvané

hospodářské sjednocení v Americe, a nemůžeme než s obavou konstatovat, že na světě, který se dnem ode dne menší, k takovému sjednocení bohužel nedochází. Generální tajemník Spojených národů ve své zprávě Valnému shromáždění v roce 1956 znovu si stěžoval, že za uplynulý rok bohaté národy se staly bohatšími a chudé chudšími. A Gunnar Myrdal ve své *An International Economy* přímo říká, že »in the present stage of history nations in the non-Soviet world are not prepared in peacetime to accept the degree of international human solidarity which would make possible progress towards international economic integration«. Národy jsou dosud rozděleny na privilegované a neprivilegované, což u každého myslícího člověka musí vést k obavám o světový mír. Světové války nejsou než třídním bojem jdoucím přes hranice států. Kdo hlásá třídní boj uvnitř státu, hlásá jej i na mezinárodním poli, a pracuje pro světovou válku. A stejně pro ni pracuje ten, kdo uzavírá oči před faktem, že průměrný roční příjem indonéské rodiny je desetkrát menší než příjem rodiny žijící ve Spojených státech amerických. Bohaté národy světa, k nimž patří jen 15% obyvatelstva, vlastní dnes 62% příjmů celého světa, zatím co 54% obyvatel světa, bydlících v zemích zaostalých, nemá než 9% světového důchodu.

Náš národ patří doprostřed této stupnice a má stejně daleko k nejchudším jako k nejbohatším. Mohl by proto rozumět oběma a stát se prostředníkem mezi nimi. A po odstranění třídní společnosti doma měl by nalézt vznešený úkol v práci pro světové hospodářské sjednocení. V práci opravdu mírové, v níž by mohl nabýt leccos z prestiže a vážnosti, kterou ve světě ztratil. A jen v tom poměru, v kterém budeme hospodářsky a finančně a technicky pomáhat chudým a technicky zaostalým zemím v Asii a v Africe, budeme mít právo žádat, aby

nám pomohla Amerika. A bližší než Asie a Afrika je nám Balkán, k němuž máme staré vztahy a kde naše pomoc může mít v budoucnosti dobré jméno. My se v budoucnu nesmíme bát ani svůj kapitál vyvézt do ciziny, ani cizí přijmout do své vlasti. Obava, že cizím kapitálem ztratíme svou svobodu, je obava člověka vnitřně nesvobodného, obava, kterou mít nemusíme, splníme-li předchozí části svého programu. Svobodný Čechoslovák bude pánem nad cizím kapitálem u nás, i když ho nevyvlastní a neukradne. Jen člověk nesvobodný kradе cizí kapitál v naději, že se jím obohatí. Ostatně Československo, kde by mnoho cizího kapitálu bylo umístěno, bude Československo, kterému cizina, resp. západní mocnosti, nedají padnout tak snadno jako v minulosti. Musíme počítat s tím, že svět je materialistický, i když sami se z materialismu osvobodíme. V době Mnichova a v době komunistického puče nám bylo málo platno, že nás cizí kapitál nevykořisťoval. Všecko je otázka propočítání a tužky v ruce : z úvěrových transakcí jednou může mít prospěch věřitel, a podruhé dlužník. A někdy mohou mít prospěch oba. Já se domnívám, že *naš dělník je tak zdatný, že si zaslouží, aby pracoval nejméně s dvakrát tak vysokým kapitálem než jaký proň hned sami máme k dispozici*. Nebát se převzít slušné a dobře promyšlené závazky může být znakem mládí a podnikavosti, která nám zatím tolik chyběla.

Komunismus se dosud vychloubal, že je přímou cestou k hospodářskému blahobytu všech. Výroba za každou cenu, výroba i věcí nepotřebných, byla jeho heslem. Proti této ekonomii výrobní musíme postavit ekonomii spotřební a musíme naše nedostatky, nedostatky surovin, malost vnitřních odbytišť a nízký počet obyvatelstva nahradit fantasií. Podnikavostí. Již nemáme výmluvu, že neležíme na oceáně a že světové obchodní cesty jdou mimo nás. Ležíme na vzdušném oceáně, a my se musíme

naučit létat tak jako se velicí národové námořní naučili plavit po moři. *Naše budoucnost jako budoucnost druhých není dnes na moři, ale ve vzduchu.* I zde jako v ostatních částech našeho plánu musíme jít cestou vzhůru.

VOJNA A MÍR

Politika je a bude čím dál tím víc také vědou.

Demokracii dělají demokrati a lepší demokracii lepší demokrati.

Hovory s T. G. Masarykem

A good course of action can never be had by mere sentiment; much less can a true political course for today be maintained with the sentiments of yesterday and the day before.

Papež Pius XII. ve svém vánočním poselství z 23. prosince 1956.

Po dlouhém okolku se vracíme zas k politice, kterou jsme začali. Učinili jsme jej v přesvědčení, že politika, mající vybudovat řád ve svobodě, není něco plovoucího v oblacích a něco samostatného, nýbrž stojí na základech metafysických, mravních, kulturních, sociálních a hospodářských. Politika je něco mocenského a rozhoduje o tom, kdy a jak užít síly — a často násilí — k zajištění pořádku a míru. A je jen jedno ospravedlnění užívání násilí: že zabrání násilí nespravedlivějšímu a většímu.

Domníváme se, že nejlepší vládní formou tohoto století a nepřítící se politické tradici našeho národa je demokracie. Lidovláda, která odmítá rozhodně jakoukoliv diktaturu zprava i zleva. Domníváme se, že jedině demokracie při svém stálém zdokonalování mohla by se přiblížit paradoxnímu ideálu svobodného řádu nebo sporádané svobody. *Jedině demokracie zaručuje svobodu*

jednotlivce, která je základem našeho náboženského přesvědčení. Úkolem demokracie je zavést sociální a hospodářskou rovnost nad ovládanými, a přece neporušit svobodu těch, z nichž se společnost skládá. Věříme, že má vládnout lid sobě, že nemá snést nad sebou jiné vládce než ony, které si vybral svobodnou volbou — na období přesně určené. Kladu důraz na tento dovětek, neboť se domnívám, že *doba pověření je podstatnou částí volby*, a že zástupci lidu, když mine lhůta, na kterou byli zvoleni, těmito zástupci být přestávají, stávající se pak jen zástupci určitých politických směrů a idejí, dobrých nebo špatných, nemají mít však právo se zvat lidovými representanty. Věře v demokratické ideály tvrdím, že demokracie má právo silou se bránit proti frakcím a skupinám lidí, kteří ji neuznávají, že však nikdy nemá právo zničit práva jednotlivce, s jehož svobodou stojí a padá. Demokracie včetně svých svobodných voleb je závislá na svobodném jedinci, a *autonomie obcí, okresů, zemí a státu je nemyslitelná bez autonomie individua*. Člověk je jejím základem, demokracii dělají demokrati, dokonalejší demokracii lidé svobodnější, lidé s vnitřní samosprávou a kázní. Otroci ani otrokáři demokracii nevytvoří ... proto Masaryk nepřestal volat po politické výchově v našich zemích a v politických stranách. Demokracie padá s nedostatečnou výchovou k sebeovládání. Člověk neukázněný, to je politicky nevychovaný, vládu ztrácí svou vinou, a hledání viníka po zničení demokracie je zaměstnáním nedůstojným člověka, který snese pravdu.

Toto přiznání se k demokracii neznamená, že nechápeme její meze. Tvrdím, že ji zabíjí ten, kdo tyto meze nezná, a staví ji nekriticky na prestol, který žádné formě vlády — a demokracie není nic jiného — nepatří. Demokracie není ani nějaké náboženství ani nemůže mít samostatnou morálku, a stane se hned demokracií mizernou,

chce-li se jimi stát. Fanatický demokrat, to je demokrat, který nezná meze demokracie, je demokrat špatný, demokrat vedoucí společnost k diktatuře. Mussoliniho heslo » Vše pro stát, nic vedle státu, nic proti státu «, heslo protidemokratické, je také heslo fanatických demokratů. Jeť mnoho věcí, které jsou vedle státu, a ledacos může a musí být proti němu. I lidská práva, tak jak byla definována třeba *Obecným prohlášením lidských práv* Spojených národů, jsou proti státu, a demokrat je ten, kdo je má za nedotknutelná. Demokracie, která sáhne na svobodu *jednotlivce*, ať je to jeho svoboda náboženská, společenská, shromažďovací, svoboda volně se stěhovat, volně přijímat zaměstnání, svoboda bádání, svoboda čtení knih a poslouchání jakéhokoliv rozhlasu, atd. atd., samozřejmě přestává být demokracií. *Skutečná lidovláda zná své meze a zastavuje se před přirozenými právy člověka ...* a lidovláda, která je zničí, není lidovládou ani tehdy, když se nazve lidovládou lidovou. A znovu opakuji, že tato lidská práva, která jedinečně zaručují lidskou důstojnost člověka, bývají nejčastěji ničena a kažena od těch, kterým » demokracie « je pseudonáboženstvím, a nikoliv tím, čím jedinečně je, jednou formou vlády a pro nás tou nejlepší.

Ano, budeme potřebovat v budoucnu mnohem intenzivnější politickou výchovu než jsme měli v minulosti. Lidé u nás musí o demokracii vědět mnohem víc než o ní věděli dosud. Musí vědět víc o jejích dějinách. Musí vědět, že demokracie, jak se o ní dnes nejčastěji mluví — a mluví se o ní jako o vládě všech —, vznikla současně s filosofickým pozitivismem a moderním a často nesprávným racionalismem, že však je základní politickou chybou, když se zaměňuje jedno s druhým. Nazývat jen pozitivistu, který nevěří v nic než ve vědeckou indukci, dobrým demokratem, je tak chybné jako vidět v každém demokratu někoho, kdo chce zbořit metafysické základy

přirozeného práva. Je-li tato chyba chybou, kterou trpí národní život na příklad ve Španělsku, byla chyba nejdříve uvedená národní vadou československou. Proto *základním příkazáním politické obrody našeho národního programu je přesné rozeznávání demokracie jako formy vlády od filosofického myšlení*. Jako třeba katolická církev se nemůže slučovat se žádnou světskou formou vlády, tak zase v demokracii a v jejím uskutečňování není nic, co by se přičilo katolickému náboženskému vyznání. Znovu opakuji, že zde myslím demokracii, která zná své meze: demokracii, která nesáhne na přirozený právní řád a na náboženskou svobodu občana. Demokracie tak myšlená uznává rozhodnutí přijatá většinou za závazná pro všechny — ovšem za předpokladu, že se demokracie drží svých mezí a nerozhoduje o přirozeném nebo božském právu. Ani největší většina, a nejdemokratičtější získaná, nemůže se usnést, že třeba smilstvo, lež, vražda nebo udávání rodičů jsou ctnostmi, a stane-li se tak, pak nejen katolíci, nýbrž každý svobodný občan, jemuž zachování demokracie leží na srdci, musí takovému větší novému usnesení odporovat, nemá-li stát býti brzo obětí diktatury.

V těchto řádcích jsou obsaženy i důvody, proč u nás byla i před komunistickým pučem naše demokracie tak slabá, a jsou ukazovatelem, čemu se máme v budoucnosti vyhnout, až zase demokracie bude ustavena. Přesněji řečeno, ustavená demokracie nikdy není demokracií dokonalou, a dobrý demokrat má si být vědom jejích chyb a neustále ji reformovat a pracovat k jejímu zdokonalení.

Jednou z velikých chyb naší minulé demokracie, na kterou ovšem musíme navázat jako na jediné moudrou naši politickou tradici, bylo, že nekladla dost veliký důraz na autonomii menších správních celků. Omezovala se stále více jen na stát sám, a neuvědomovala si, že demo-

kracie ve státě je jen koruna demokratičnosti jedinců, rodiny, obcí, měst, okresů, žup a zemí. Byla příliš centralizována, a proto byla tak slabá. Regionálním jednotkám by měl zákon dát větší moc, *větší samosprávu*. Nejen za Rakouska, vždy a stále naše svoboda se musí opírat o autonomii regionální a také o samosprávu různých skupin: dělnických odborů, obchodních komor, komor lékařských, advokátních i notářských, svazů průmyslových, universit, svazů tělocvičných atd. atd. Samozřejmě tyto skupiny se musí starat jen o své věci: nepatří do celostátního sněmu jako ve fašistickém parlamentu. Dalekosáhlá autonomie zemí pomůže vyřešit samozřejmě i otázku slovenskou, pomůže ji vyřešit organicky v rámci správní reformy celostátní.

Naše budoucí ústava jistě naváže na ústavu zničenou komunisty, bude však ve vhodné době podrobena nezaujatému a zcela vědecky nepolitickému studiu. Její nedostatky, jak se ukázaly v dobách našich krizí, se musí napravit, a musí celá více spočívat na našich vlastních dějinách. Při obecné decentralisaci správy bych se nebál prezidentu republiky dát více moci než měl v ústavách předešlých, snad po vzoru ústavy americké. Naše zkušenosti ukázaly, že jsou doby, kdy prezident musí rozhodovat bez parlamentu a kdy na něm visí všechno rozhodnutí. V minulosti tuto těžkou odpovědnost jsme hodili na presidenta, aniž jsme se dříve postarali o náplň jeho moci. Jeho volba měla by být upravena tak, aby i Slovák měl slušnou možnost na zvolení presidentem republiky. I jinak ústava by měla být modernizována a upravena, jak bude patrné i z návrhů, které následují. Do podrobností zde ovšem jít nemůžeme.

Ústava musí ovšem vyřešit poměr Čechů a Slováků. Úkol nebude nesnadný, budou-li Slovinci si přát decentralizaci státu, a nikoliv samostatný a centralistický stát

slovenský, který by ovšem stál v protivě ke všemu, zač ve svém programu bojujeme. Češi a Slováci jsou dva národy, což nikterak nevylučuje, že příslušník Československého státu se může nazývat Čechoslovákem. Toto jméno by nemělo být Slovákům nepříjemné, neboť žádá od Čechů, aby byli (českými) Slováky, kdežto Slováci dostávají jen nové přídavné jméno. *Tvrdit dnes, že každý národ má mít svůj stát, a to znamená svůj samostatný stát, tvrdit to dnes, kdy již žádných samostatných států vůbec není a kdy dějinný vývoj vede k nadstátním organizacím, je anachronismus. Ovšem není anachronismem naprostá politická svoboda a možnost vývoje pro každého Slováka tak jako pro Čecha.* Dr. Pavel Blaho podle svého životopisce Štefana Janšáka prohlašoval, že Slovák s Moravanem jsou si bližší než Moravan s Čechem. Národ vždycky nevytváří stát, mnohdy také stát vytváří národ. Francie byla dříve než Francouzi. Není žádnou chybou, nýbrž naopak ziskem, že existuje Československo. Bude-li také postupem času vytvářet Čechoslováky i národně, nemusí to při větší porodnosti Slováků být jen v jejich neprospěch. Když již mluvíme o poměru Čechů a Slováků, musíme o něm mluvit z hlediska nových proudů ve světové politice. Ukážeme dále, že musíme usilovat o sblížení předně národů evropských jako předpokladu k další světové organizaci. A neshodne-li se Slovák s Čechem a obráceně, neshodnou se ani s Řekem nebo s Portugalcem, neřku-li s Maďary a s Němci. Vyřešení poměru Čechů a Slováků je státníkova zkouška naší politiky — a našeho křesťanství. Bratrský boj zeslabuje nejvíce.

Poněvadž u nás pro velký počet obyvatelstva není možná přímá lidovláda jako v některých malých švýcarských kantonech, nýbrž jen demokracie reprezentativní, budou vždy stát mezi voličem a voleným politické stra-

ny. Přejeme si, aby v budoucnu u nás strany již nebyly ani vlastním cílem politiky ani trvalou institucí (všimněme si, že strany i demokratické doma i v exilu přežily samu nezávislost státu), nýbrž aby byly jen politickým prostředkem a aby ožily jen při volbách k intensivnějšímu životu. *Přejeme si, aby autoritu měl zvolený, a nikoliv strana, která za ním stála.* Nesmí se nikdy již opakovat něco tak odporného, jako byly reversy poslanců, že neporuší stranickou kázeň. Že porušovali poslanci, kteří takový revers podepsali, svou vlastní lidskou důstojnost, že měli udržet národní svobodu a nezávislost sami jsouce nesvobodní a závislí na sekretariátech politických stran, to, zdá se, nikomu nevadilo. Tato instituce, která vzala veškeru odpovědnost z beder těch, kteří měli nést odpovědnost nejvyšší, byla jednou z nejdůležitějších příčin našeho pádu, a musí se navždycky dát na index jako nedůstojná svobodného národa a protivící se křesťanskému a přirozenému názoru na svět.

Stejně nutno odstranit tak zvané vázané kandidátní listiny, v nichž volič nesměl ani nic měnit, a musel volit dobré i zlé současně, a nutno zavést zas volení osob, a nikoliv volení stran. Tvrdíme, že člověk je i nad politickými ideologiemi a nikdy není tak zlý jako ony. Utrpí-li tím systém poměrného zastoupení, nikdo tím nepřijde ke škodě: voliči sami rozhodnou to, co se pak muselo smlouvat často velmi obchodnický ve sněmovně nebo ve vládě. Je podstatou demokracie, že menšinové hlasy padnou pod stůl, není její podstatou, aby kdejaká menšina byla v parlamentě zastoupena, aby mohla činit obtíže tam, kde nutno přejít k politickým skutkům. To samotné již zmenší počet našich stran, a bohdá také zlepši jakost zbývajících. Nejlépe by bylo, kdyby i u nás bylo možno dospět k systému dvou stran jako ve velkých demokraciích anglosaských. Ostatně i na evrop-

ském kontinentě (Německo, atd.) se pomalu a jistě začínají strany dělit do dvou velkých celků, z nichž každý je schopen po druhém převzít vládu podle výsledku voleb.

Vláda musí samozřejmě být přijatelná parlamentní většině, čím není řečeno, že musí se skládat jen z poslanců. Tak zvaná vláda úřednická nebo složená z odborníků, mající ovšem krytí většinou sněmovny a důvěru volených zástupců, nemusí být horší ani méně demokratická než vláda složená z poslanců. A může se blížit ideálu, který žádá, aby i politika byla vědou. Přál bych si, aby nemuselo docházet k vládě věčné koalice, která otupuje odpovědnost a nedává voličům, aby ve volbách vyslovili nedůvěru stranám zastoupeným ve vládě, zvláště když jen neslušné a protistátní strany jsou mimo ni. My potřebujeme více než co jiného, aby u nás napříště byla vždy jedna loajální strana v opozici. *Potřebujeme opozici jeho Veličenstva* — opozici, kterou jsme nikdy neměli. Proto jsme neměli také loajální kritiku, a padli jsme na svou nekritičnost. Ty tam musí být doby, kdy kritisovat vládu má být něco protistátního nebo dokonce neloajálního. Pravý opak je pravdou: *jen v ohni kritiky veliké opoziční politické strany strana nebo strany vládní jsou schopny plnit své povinnosti.*

U malého státu zahraniční politika je důležitější než u státu velikého a mocného, a je téměř částí politiky vnitřní právě tak jako tato je částí politiky zahraniční. Správná orientace zahraniční politiky musí ovšem začít analýsou politiky světové. Učiníme tak ve zkratce omezené na minimum.

V jakém světě žijeme? Historik, který bude studovat dějiny světa posledního desetiletí, uvidí na první pohled, že nejdůležitějším faktem období po druhé světové válce je jednak skončení starého kolonialismu po světě a vstup

dlouhé řady států s mnoha sty miliony obyvatel do politického světla, jednak zavedení kolonialismu sovětského. Na světě zbývají už jen dvě velmoci v pravém slova smyslu, což aféra suezská ukázala nad slunce jasněji: zbývají jen Spojené státy americké a Sovětský svaz. Poměr obou těchto velmocí k nejdůležitější otázce doby, k otázce koloniální, je obojaký: Amerika sama byla kolonií, kolonie nemá, neboť Filipínám dala velkodušně nezávislost, a celou svou minulostí i tradicí je na straně těch, kteří bojují o svou svobodu. Avšak jejími nejdůležitějšími a nejmocnějšími spojenci jsou obě tradiční mocnosti koloniální, Velká Británie a Francie. Odtud časté kolísání a rozpory v americké politice, které se jí často vytýkají. Na druhé straně Sovětský svaz se prohlásil za vůdce protikoloniální politiky, a demagogicky využívá všech oprávněných i neoprávněných požadavků národů dosud nesamostatných proti západním mocnostem. Avšak ve střední Evropě i na půdě své vlastní země je koloniální mocností prvního řádu, kterýžto známý fakt události v Maďarsku i jinde jen potvrdily.

Další skutečností, která určuje politiku naší doby, je ovšem antagonismus mezi oběma zbývajícimi velmocemi, a »studená válka« z tohoto rozporu plynoucí.

Antagonismus nevede na štěstí ovšem ke světové válce z dvojího důvodu: předně proto, že by taková válka v době vodíkových pum, říditelných střel a jiných vojenských zbraní byla zničující pro obě strany, a za druhé proto, že přes svůj antagonismus Spojené státy americké i Sovětský svaz mají něco společného. Jsouť oba *beati possidentes* naší doby. Amerika tím, že je nejbohatší zemí světa a dosavadních lidských dějin. Sovětský svaz proto, že vlastní se svými satelity takové území, jakého není pamětníka a které by se již zvětšovalo velmi těžce. Amerika je *beatus possidens* pilností svého

lidu a šťastnou politikou svých vlád, Sovětský svaz svými vojenskými a politickými výboji. Jako lidé, kteří mají, co chtějí, nepřejí si změny, a oba dva přes tvrzení opaku ve svém nitru neusilují o nic jiného než o status quo, který jednou může být potvrzen i ujednáním výslovným. Zvláště, kdyby jedna z těchto mocností byla ohrožena vzrůstající mocí třetí, na příklad komunistickou Čínou.

Třetí důležitou skutečností našeho věku je ústup Evropy ze slávy, oné Evropy, která tolikrát v tomto století byla mezi sebou rozdělena a dosud potírá jedna její polovina polovinu druhou. Nejde jen o konec nadvlády koloniální nad asijsko-africkým světem, nýbrž také o její závislost finanční a o relativní pokles podílu Evropy na světovém obchodu, na světové kultuře, ve Spojených národech i ve vojenských statistikách. Evropa, jsouc jen poloostrovem evroasijského světadílu, pomalu ale jistě se politicky přizpůsobuje tomuto zeměpisnému faktu. My, Čechoslováci, nesmíme zapomenout, že do ní patříme, že patříme k celku, který rychle ustupuje ze slávy ... nevzpamatuje-li se včas.

Ostatně mnozí političtí proroci předpovídají, že politický střed světa se zanedlouho přestěhuje z Evropy a z Atlantického oceánu na oceán Tichý, který oblévá Ameriku, Sovětský svaz, Čínu, Japonsko a vlastně i Indii.

Jaká má a může být naše národní politika v tomto světě ?

Komunismus jako pseudonáboženství, jako ideologie, jako příslib lepší budoucnosti již úplně ztroskotal. Staří komunisté dávno procitli a fanatičtí mladí nejsou. Po událostech v Polsku a v Maďarsku v roce 1956 a po vyjití takových knih jako je Džilasova kniha *Nová třída*, je toto konstatování málo sensační. I tak zvaný titoismus neboli národní komunismus je jen formou komunismu úpadkového. Z komunismu již nezbývá nic

než nová a reakční mocenská třída, která je ovšem ještě schopna násilím rozšiřovat své panství, zejména ovšem v zemích politicky mladých a nezkušených, a která se ovšem bude chtít udržet za každou cenu. A není vyloučeno, že by se mohla udržet, kdyby uměla provádět nutné reformy k lepšímu zítřku rázně a rychle. Bude však zničena v krvavé nebo postupné revoluci, bude-li marxisticko-leninovsko-stalinistická a proto zkostnatělá a stará — jako byly zničeny třídy před komunisty vládnoucí. Nezdá se proto, že by mělo mnoho smyslu lidem za železnou oponou do omrzení vykládat o bidě komunistické ideologie a praxe. Doma ji znají lépe než my venku. Jde nyní o to od slov přejít k činům. Neboť *skončila doba, kdy komunismus dělal revoluce, a počíná se neodvolatelně doba revolucí, postupných nebo krvavých, proti komunismu*. V druhé polovině dvacátého století komunismus, či lépe řečeno komunistický byrokratismus, se stal baštou zpátečnictví a protirevoluce.

Jak můžeme přejít k činům? V boji na barikádách, v boji bezbranných proti tankům? Nikoliv, vždyť od listopadu 1956 víme (a měli jsme to vědět již dříve), že nám v tomto případě nikdo nepomůže. Nebo máme přejít k sabotážím, k drobné guerille, k stávkám a k absentismu na pracovištích, ke krádežím státního majetku, k potápkaření a k všeobecnému švejkovství, které se často doporučuje jako jediný vhodný prostředek odporu národa bez moci a organizace? Nikoliv! Vysvětlil jsem již dříve, že komunismus neporazíme jeho vlastními zbraněmi a tím, že budeme tak špatní jako nás tomu učí jeho příklad.

Co zbývá? Zbývá ještě trpný odpor, *trpný odpor ne proti Československu, proti národu a proti sobě, ale proti komunismu a jeho vládnoucí třídě*. Mnoho bychom se zde mohli naučit od Gandhiho, který ve svém učení, nazvaném *satyagraha*, daroval utlačeným zbraň, kterou slabí

se stávají silnými a nepřemožitelnými. Měli bychom se rozhodně pokusit přeložit toto učení sebekázně, duševní síly a nenásilné a umírněné vytrvalosti do naší evropské a československé praxe. Nemohlo by být tak nesnadné při výběru divadel, filmů, knih, novin atd. atd. přesně rozlišovat mezi hodnotným a komunistickým, nemusilo by být vždycky ani hrdinstvím vybrat si první a zavrhnout druhé. Postupně by se pak mohlo přejít na *rozlišování práce prospěšné národu a komunistům*. V továrnách vyrábějících spotřební zboží pro Čechy a Slováky, by se měla kola točit rychleji než ve zbrojovkách a uranových dolech. Vagóny uhlí pro Prahu a jiná města by se měly nakládat rychleji než vagóny pro zbrojařský průmysl. Krátce každý muž a každá žena na svém místě, nejdříve bez jakéhokoliv spojení s druhými, by se měli stát politickými soudci nad svou prací a pomalu a jistě růst v jednotky pasivní resistance nikoliv proti své vlastní životní úrovni, ale proti komunistickému vykořisťování a rudému nátěru. Nepochybuji o tom, že shrbená záda ustrašených by se začala narovnávat, zvláště kdyby každý viděl, že již i okolní lidé chodí zpříma. Pak teprve, a ne dříve, by mělo dojít k tvoření malých organizací a na počítání sil, které je tak nutné před každou akcí. A nezačít s touto akcí dříve, dokud se nenaskytne dobrá příležitost a dokud mezinárodní situace nebude takové akci přízniva. Dějiny spěchají a není vyloučeno, že se příležitost naskytne rychleji než čekáme — zvláště, budeme-li trpěliví ...

Naše vlastní politická organizace Čechů a Slováků za hranicemi vlasti by měla celý tento vývoj opatrně a diskretně řídit, ponechavši hlavní slovo o časovém postupu pracovníkům domácím. Toto řízení a nikoliv nějaké » osvobozování « podle vzoru dvou předchozích zahraničních odbojů, které ostatně byly formovány vývojem

válečných událostí, mělo by být hlavním úkolem politického exilu. Způsob práce měl by být méně pyšný, zato však měl by jít hlouběji než odboje minulé. Zklamaly-li dosavadní snahy po dělné organizaci exulantů, neznamená to, že se od dalších má upustit. Naopak — měli bychom se učit z minulých chyb. I zde měli bychom všichni, nejen exiloví předáci, zpytovat své svědomí: *nemáme jen stále ukazovat na to, co Rada svobodného Československa neudělala, nýbrž měli bychom se ptát již konečně sami sebe, jak a čím každý z nás přispěl k tomu, aby samostatně a dobře pracovat mohla.* Nechybějí osobnosti ryzího charakteru a neměla by chybět ani odvaha ke zřeknutí se osobních řevnivostí. Po vyjasnění politického programu by pak snad bylo možno zajistit si konečně spolupráci s mladšími generacemi Čechů a Slováků, kteří již by měli vstoupit v zájmu vlasti do politického světa.

Jaká by měla být pak naše tak zvaná zahraniční politika, doma i v cizině?

Z nedostatku místa můžeme jen načrtnout několik náznaků. Předně se domnívám, že našimi politickými spojenci jsou všichni, kdo jsou nebo byli pod cizí nadvládou. My musíme všem novým národům přát svobodu, poněvadž »svobody kdo hoden, svobodu zná vážit každou«. Všecky mocnosti protikoloniální — a ve Spojených národech je jich z dvaosmdesáti aspoň padesát a patří k nim všecky jihoamerické republiky, celá Asie a Afrika, ba dokonce některá anglická dominia — jsou teoreticky na naší straně, a to i kdyby některé z nich z různých okamžitých prospěchů koketovaly s některou z mocností koloniálních, na příklad se Sovětským svazem. Vliv těchto mocností, dosud poměrně slabý, bude rozhodně růst, a to zejména ve Spojených národech, které také budou stále důležitějšími. Dalším naším spojencem

je přirozeně Amerika (a počítám k ní také Kanadu), a to proto, že má nejen zájem na naší svobodě, nýbrž i morální předpoklady tuto svobodu žádat. Nicméně vše, co jsem řekl o jejím určitém lpění na statu quo a o odporu k válce, způsobuje, že její přátelství nebude vždy cele hozeno na misku vážící světové dějiny. Váhy studené války budou dlouho drženy v rovnováze — na štěstí, poněvadž právě jako Čechoslováci si nemůžeme přát zničující světovou válku. Avšak právě pro atomový umělý klid zbraní, právě kvůli nebezpečné rovnováze mezi Amerikou a Sovětským svazem, důležitost a dynamická síla nových protikoloniálních mocností světa může jen stoupat. *A je povinností a právem naší zahraniční politiky doma i v exilu se spojit s touto stále rostoucí silou, spojit se se silou, již konec konců náleží budoucnost.* My přejeme Anglii i Francii vše nejlepší, což však neznamená, že máme na ně slepě sázet jako jsme tak činili v minulosti, ne vždy s úspěchem. I naše politika exilová je v tomto směru hříšně konservativní, pokračující stále v cestičkách Masarykem vyšlapaných, a zapomíná, že Masaryk první by se dnes dal na cestu jinou.

Co tím vším chci říci? Nějaké žehráni na Velkou Británii nebo Francii? Nikoliv! Nic více než to, že se naše zahraniční politika, aby přispěla k vytvoření Evropy, musí předně vytrhnout z Evropy, jejíž váha ve světě je stále menší, a za druhé nesmí výlučně spoléhat jen a jen na mocnou Ameriku, poněvadž nemusí být její zájem vždycky zájmem naším. Bylo by nespravedlivé, kdybychom jí to vyčítali. Masaryk učil, že musíme z české otázky učinit otázku světovou: nuže, to a nic jiného je zas úkolem naší zahraniční politiky, jejímž cílem musí být národní osvobození od Sovětského svazu a udržení naší státní nezávislosti. Tuto nezávislost si neuchráníme ani vojenskou mocí, ani spoléháním na spravedlnost naší

věci. Obé nám nic nepomohlo v minulosti a nepomůže nám ani v budoucnosti. Malé státy přestaly být vůbec vojenskými činiteli ve věku, kdy vodíková bomba může zničit všechn jejich život v několika minutách, a kdy i pohyby pozemních vojsk po svém zmotorizování se konají na území mnohem větších než je náš stát. Na spravedlnost také nelze spoléhat, poněvadž státy nejsou vůbec osobnostmi mravními. *Můžeme spoléhat jen na to, že zabezpečíme své bytí spojením se světem budoucnosti, se silami, které rostou.* S myšlenkami, které budou hýbat světem a které zvítězí. A obyčejně to nikdy nejsou síly, které v určité době stojí proti sobě. Jsou to spíše síly, které jsou připraveny, aby vtrhly na místo sil, které přežily svou dobu a zničily jedna druhou. Ve světě je tažení jak proti kapitalismu, tak proti komunismu. Nevítězí ani jeden, ani druhý. Nový svět nebude ani světem liberalistickým, ani komunistickým. *Bude to svět, který bude plánován — ovšem svobodným člověkem.* V tomto novém světě je naše bezpečnost a naše nejlepší cesta života je v jeho uskutečňování. Celé knihy by se daly napsat o tom, že již není komunismus ani v Sovětském svazu, a kapitalismus americký prožil a prožívá takové změny, že za chvíli jej nikdo nepozná. *Naše zahraniční i vnitřní politika nesmí nás vést od kapitalismu ke komunismu a od komunismu ke kapitalismu, nýbrž musí nás vést přímou čarou do nového lepšího věku.* Exulantská politika, která by si přála jen návrat do starých dob, jen by zvěčnila náš exil nejen z vlasti, nýbrž i z doby, v níž žijeme. Jen s příchodem nové doby se budeme smět vrátit.

Technický pokrok a pokrok ve válečnictví a v dopravě a mnoho jiných skutečností méně viditelných přibližuje národy světa k sobě ze dne na den. Politika nesmí strkat hlavu do písku před tímto faktem. Panevropa je

ve věku atomovém již vlastně anachronismus. To znamená, že není nutná. Anachronismy jsou obyčejně samozřejmé a mají se vzít na vědomí dříve než bude pozdě. Jako lidstvo spěje k integraci hospodářské, tak spěje nazadržitelně i k sjednocení politickému. Malá politika se této nezadržitelné síle brání, veliká ji podporuje. I naše zahraniční politika musí být politikou velikou, která přijme myšlenku, že dny svrchovaných států jsou sečteny. Svrchovanost je pojem nelidský, neskromný a nekřesťanský. A nedemokratický nádavkem. Spojené národy mají ve své Chartě odstavec mluvící proti zasahování do vnitřních věcí jednotlivých států. Situace nyní vyhlíží takto: *buď tato klausule, které se nejvíc dovolávají státy ne právo nejmorálnější, zvítězí nad Spojenými národy, anebo Spojené národy zvítězí nad ní.* Ani v mezinárodní politice nemůže se při pronásledování zlých činů a potírání zločinů zastavovat na hranicích. *Spojené národy jsou již dnes jedinou politickou nadějí světa, a tuto naději splní ne utíkaním od odpovědnosti — jako to učinila stará Společnost národů —, nýbrž tím do středu politického dění.* Je v našem československém nejvlastnějším zájmu, aby si této odpovědnosti nabraly co nejvíce. Nová zahraniční politika československá musí být věrna ideálům Spojených národů a bránit jich proti stále a stále hrozícím kompromisům. Pius XII. ve svém vánočním poselství světu roku 1956 vyslovil se rozhodně proti falešnému realismu některých mocností, kterým hledí omluvit skutečnost, že nestojí za přijatými zásadami.

Naše zahraniční politika ve svém vědomém putování za politickým sjednocením světa bude si jistě vědoma, že svět nelze sjednotit na podkladě ani mocenském, ani hospodářském. Stagnace sjednocování Evropy, před tak zvanými římskými dohodami prováděné jen na podkladě hospodářského sjednocení výroby a rozdělení uhlí a že-

leza (sjednocení protimarxistické, konané podle marxistického receptu!), musí nás poučit, že politické sjednocení světa musí se dít na podkladě ideovém, a nikoliv materialistickém. Svět se sjednotí jednou tak jako se sjednotilo v moderní době Německo a Itálie, nikoliv tak, jak jej chtěl sjednotit Hitler nebo Stalin. Náš národ, který oponoval oběma, musí v budoucnosti učinit vše ve prospěch ideového sjednocení nejdříve Evropy a pak světa.

Lidstvo touží po míru. *Úkolem našeho věku je zrušit válku.* To znamená především zrušit útoky jednoho národa proti druhému, poněvadž válka proti takovému útoku je plně oprávněná a nutná. Dokud tyto útoky jsou možné, nemůže dojít k odzbrojení. Nebezpečná a vratká » rovnováha vodíkových pum a říditelných střel« není mír, nýbrž je jen znamením, že starý svět, tyto bomby v ruce držící, se přežil a umírá. Skutečný mír nadejde, až se skončí porodní bolesti světa, rodícího novou dobu. Dnes nejde již o vítězství Východu nebo Západu, dnes jde o to, zda nový svět se zrodí z krve a ze trosk nynější civilizace, či jen z bolestí ideologických. Politika je prosté násilí, neumí-li být vlídnou pomocnicí při porodu nového světa. Světový mír není možný bez vnitřního míru člověka, bez jeho smíru se světem a jeho protiklady. Uskutečňování míru je uskutečňování přirozeného řádu a tedy království Božího na zemi.

Československá politika v budoucnosti opustí své klikaté bloudění, které k ničemu nevedlo, a nastoupí cestu vzhůru u vědomí, že národu může být souzeno zemřít hůře než ve statečném boji za poznanou Pravdu.

VYZNÁNÍ LÁSKY

Ospale klímá duch
a věsí své hlavy lidé beze slova.
Zdají se mlčet šumné lesy
a mlčet rovy hřbitova.
Zdá myšlénka se mluvit temně ;
leč promluví keř hořící.
To je ta vyvolená země :
chce svoje slovo dořici.

Viktor Dyk

Kdo pozorně přečetl předcházející stránky a porozuměl mému pokusu o národní program, který by vyhovoval naší situaci v atomovém věku, jistě pochopil, čím vším tento program být nechce : že nechce se zabývat protikladem ani kapitalismu s komunismem, ani pacifismu s militarismem, ani kosmopolitismu s nacionalismem a konečně ani bojem demokracie s diktaturou. Náš program chtěl naryšovat naše úkoly, jejichž splněním bychom vybědli z naší nynější bídy a nastoupili cestu k slavnějšímu a důstojnějšímu zítřku. Navrhuje, abychom poznáním a uznáním starých chyb si zakázali je opakovat. Volá po moderním prožití křesťanství, aby nám vrátilo ztracený ucelený světový názor. Žádá hledání stálé míry mravních hodnot, bez kterých jsme jen rozpadávající se společnosti. Přikazuje konání nových a nových pokusů v zájmu zvýšené kulturní tvořivosti. Touží po sociální solidaritě všech členů národa a po zaručení stejné příležitosti k hospodářskému vzestupu pro všechny a po ochraně bezpečnosti výsledků poctivé práce. Bez spolé-

hání na pomoc ciziny hodlá vlastní silou učinit národ opětně pánem svých věcí, aby získané politické moci moudře užil k nové a dokonalejší organizaci světa.

Tento program, tak jak jsem ho napsal, je ovšem velmi špatný. Ukřivdí jeho autorovi každý, kdo by se domníval, že to autor neví. Naopak, jsem si plně vědom, že program obsahuje mnohé díry, nejasnosti a přehnanosti, jsem si vědom, že je kusý, podrážděný, nevyrovnaný a narychlo složený. Jsem si také vědom omezenosti svých vědomostí a všech generalisací, které leckde budou urážet čtenáře. Nezamlčuji, že mi chybělo mnoho pramenů a knih, ze kterých bych se byl lépe poučil o mnohých otázkách. Není také žádnou předností tohoto programu, že byl psán v Novém Yorku, a nikoliv doma.

Domnívám se však, že tento program měl a musel být napsán — třeba nedokonale. Že splní svůj úkol — i kdyby jenom vyvolal napsání programu dokonalejšího. Neboť ve střední Evropě se už připozdívá, stojíme tam před velikými změnami, a je již věru na čase, aby lepší mozky než je můj počaly myslet o naší národní budoucnosti nověji a lépe. *Nikdo nebude šťastnější než já, předložili se za každou moji poraženou tezi teze hodnotnější.*

Bude se mi jistě mezi jiným vyčítat, že příliš mnoho stavím na náboženském vzkříšení jednotlivce a na jeho vnitřní svobodě. Již jsem uvedl důvody, proč tak činím. Zde jen dodávám, že doma komunisté rozbili všechna lidská společenství, všechna sdružení a ba i samu touhu po družení se. Lidé již nevěří jeden druhému a není střediska pro vytvoření veřejného mínění. Je věcí praprostého realistického myšlení, že lidé musí zase získat víru v sebe, každý jednatel zvlášť. *Lidská duše musí být první protikomunistickou pevností* a musí přestat mít strach. Dnes je strach vlastním pánem naší země a na dně tohoto strachu, u komunistů i protikomunistů, je,

jak znovu opakují, strach metafysický, strach před nejistotou smyslu a cíle života. Kdo přemůže tento strach, přemůže i strach před materialistickými hrozbami dnešní vlády v Československu, a komunistické panství se pak rozpadne samo sebou. Prostou pasivní resistencí jednotlivcovou, naprosto neorganisovanou a proto nenebezpečnou. Z našeho programu vysvítá, že tímto trpným odporem musíme začít. Cílevědomý trpný odpor proti zlu je něco, proti čemuž tanky i atomové pumy jsou bezmocné.

Často čteme v novinách, že po technických vynálezech našeho století člověk v atomovém věku má na vybranou mezi hrůzným zničením a blahobytnou hojností. Domnívám se, že taková a podobná prohlášení si nevidí na špičku nosu. *Člověk má dnes na vybranou nikoliv mezi zničením a hojností, nýbrž mezi zničením a duchovní obnovou.* Mezi zničením a ukázněností ve svých požadavcích. Má na vybranou mezi zničením a trpělivostí, mezi zničením a odvržením egocentrického materialismu. Jinými slovy mezi zničením a novou svobodou. Jakou svobodou? Svobodou, která musí předcházet v hierarchii hodnot před materiálními statky. Národ nesmí chtít svobodu, aby měl víc automobilů, nýbrž musí být ochoten zřít se všech ledniček a automobilů, aby jí dosáhl. Neboť až ji bude mít, vše ostatní mu bude přidáno. A dostane jen almužnu, dokud svoboden nebude. Proto špatnou službu dělají národu ti, kteří mu i v dobrém úmyslu slibují blahobyť po porážce komunismu. Slibujíť holuba na střeše, zatím co za komunistů každý má aspoň hubcného a vypelichaného vrabce v hrsti. Proto dosud pohořeli.

Jiní po přečtení předchozího programu se mne budou tázat, jakou mám legitimaci k jeho formulování a za koho vlastně mluvím. Odpovídám takto: John Steinbeck mi daroval svou knihu *East of Eden* s tímto věnováním:

» The freedom of many is the responsibility of the one «. Nuže, zde je má legitimace a nepotřebuji jinou.

Dále se mi bude vyčítat, že se dívám na náš národ příliš černě, že zveličuji jeho chyby a hříchy, že jsem vinen nactiutrhaním a že očividně svůj národ nemiluji. Budu mlčet ke všemu, ne však k poslednímu nařčení. Jen nerad zde musím vyznat svou lásku k němu. Já také jako ostatní miluji zasněžené vrby naklánějící se nad našimi zamrzlými potůčky. Také mám rád šípkové keře na našich mezích a máky a chrpy ve zlaté pšenici. Já také mám rád vůni posečeného sena a hlahol kolínských zvonů. Jako vy miluji kluky hrající v kuličky na našich návších, miluji bosé nohy žneček jdoucí na polní práce a amórky malostranských zahrad. Jako vy rád bych zas čichal vůni bramborových natí na našich polích a rád bych zas seděl třeba na bidélku v Národním divadle.

Avšak ještě více mám rád svou vlast proto, že je nyní tak ubohá, maličká, tak svázána v uzlíčku! Že ji tolik ukřivdil — Západ i Východ. Že na ni kdekdo plije — obyčejně ten, kdo nic neví o jejích velikých kladech, o kterých bych také dovedl napsat knihu, které však nepatřily k našemu dnešnímu úkolu. Miluji ji dnes více než jindy proto, že vlastní děti se za ni v cizině stydí, že zapomínají mluvit její řečí, řečí své matky. Miluji ji také proto, že musí trpět, aby touto řečí jiní její synové ji uráželi potupnou servilností cizincům a cizáckým zájmům.

Molière napsal, že jediný způsob rozumného milování je milovat bláznivě. I já svou vlast miluji bláznivě, a proto ji miluji nejen proto, co byla, nejen proto, co je, nýbrž a zejména proto, co bude. Pro příslib, který mi představuje. Pro úkol, který jí dávám. Pro poslání, které musí splnit.

Národ jako člověk musí vždy sloužit něčemu vyšší-

mu než je sám, aby nezašel v době, přírodou mu vyměřené. Musí překonat sebe sama, aby žil déle než mu smutný osud určil. Náš národ nyní spí a zdá se mi, že se musí vzbudit, nemá-li usnout na věky. Proto jsem jím cloumal, proto jsem ho i bil — aby se vzbudil, aby vyskočil a počal mi spílat, a aby mi *dokázal*, že není tak špatný, za jakého ho mám, že je silný a plný života. » ... if way to the Better there be, it exacts a full look at the Worst », napsal Thomas Hardy. Křičel jsem na svůj národ, aby se vzpamatoval, aby zahodil svou únavu, v níž si dnes u nás doma i venku tolik libují ...

Lidé malé víry budou zklamáni a zničeni, až si uvědomí, že třeba NATO na své prosincové konferenci v r. 1951 v Paříži při definování svých cílů mluvilo o národech v Asii a v Africe a pomlčelo o národech střeoevropských. Obávám se, že budou ještě víc zdrceni, až někdy v budoucnu velmoci uzavřou nějaký pakt o zachování nynějšího statu quo. Lidé větší víry smutni nebudou. Budou vědět, že *u zeleného stolu nelze mrtvý národ vzkřísit, ani živý zabít*. Budou vědět, že Prozřetelnost nezná žádný status quo, že se dějiny nezastaví na přání lidí u moci, a že svoboda konečně zvítězí.

Věřím také, že pod ledem dnešního našeho národního spánku je proud živé vody, který jen čeká na příležitost, aby se dostal na povrch. Věřím, že v lůně našeho národního podvědomí se zmítají ideje, které mohou ozdobit zelený strom budoucnosti světa. Věřím, že národ nalezne zas své určení a dá si program, který by jako moudře vybudované koryto řeky dobře usměrnil onen proud a ony ideje, na jejichž trysknutí čekáme s utajeným dechem. Připravit a regulovat toto koryto je v naší moci a našim úkolem. Za brzký a mocný výtrysk národního genia se však můžeme jen modlit k tomu, o němž věříme, že nedá zahynout nám ni budoucím.

První část napsána v květnu 1956, druhá v prosinci 1956. Malé opravy provedeny v prosinci 1957.

Kniha byla poctěna cenou Křestanské akademie a Kulturní rady.

OBSAH

První část : ZPOVĚĎ DÍTĚTE SVÉHO NÁRODA *str.*

Zpytování svědomí 9

Vyznání hříchů

O naší politické lenosti 18

O naší hospodářské závisti a sociální nenávisti 36

O naší kulturní nestřídmosti 49

O našem mravním relativismu 68

O naší filosofické pýše 78

Dostiučinění 91

Druhá část : NÁPRAVOU SEBE K NÁRODNÍMU VZKŘÍŠENÍ

Veliké obrácení 97

Cestou vzhůru

Smrt a život 103

Zlo a dobro..... 117

Napodobení a tvorba 125

Třídní boj a solidarita 143

Vojna a mír 157

Vyznání lásky 174

LADISLAV RADIMSKÝ:

RUB A LÍČ NAŠEHO NÁRODNÍHO PROGRAMU
V ATOMOVÉM VĚKU

Obálka *Miroslav Šašek* - Vyšlo jako 4. svazek edice
Studium nákladem Křestanské akademie v Římě -
I. vydání 1959 -

Vytiskla P.U.G. Roma
Cena 1.50 dol. nebo 1.000 - lit.